

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu	Rozvoj vzdělávání na Slezské univerzitě v Opavě
Registrační číslo projektu	CZ.02.2.69/0.0./0.0/16_015/0002400

PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU (vybraná témata)

Studijní text

JANIŠ Kamil st.

Opava 2023

Obor: Sociální patologie a prevence
Edukační péče o seniory
Speciální pedagogika
Učitelství oborů (pedagogika)

Klíčová slova: volný čas, polovolný čas, vázaný čas, funkce volného času, pedagogika volného času, systém pedagogických věd, výchova ve volném čase, výchova mimo vyučování, obsah výchovy mimo vyučování, funkce výchovy mimo vyučování, školní družina, školní klub, zařízení pro volný čas, středisko volnočasových aktivit, domovy mládeže (DDM), základní umělecké školy (ZUŠ), kroužek, soubor, klub, kurz, příležitostná zájmová činnost, spontánní aktivity zařízení pro volný čas, středisko volnočasových aktivit, domovy mládeže (DDM), základní umělecké školy (ZUŠ), kroužek, soubor, klub, kurz, příležitostná zájmová činnost, spontánní aktivity, Roberta Baden-Powella, Ernest Thompson Seton, trampské hnutí Miroslav Tyrš, Jindřich Fügner, YMCA, YWCA, ČTU, Junák, Pionýr, Sokol, zážitky, zážitková pedagogika, outdoorové aktivity, FLOW, Kolbův cyklus učení, Prázdninová škola Lipnice, hra, dělení her podle konkrétních kritérií, metodický list ke hře, švýcarský herní systém, mistrovský herní systém, vylučovací herní systém, adolescent, teenager, mládež, žák, dítě, osobnost pedagoga volného času a další.

Anotace: Celá studijní opora se skládá celkem z 10 subkapitol, které v hrubých rysech nastiňují rozsah předmětu *Pedagogika volného času (vybraná témata)*. Záměrem sestavovatele opory bylo položit základy k tomu, aby každý absolvent studia uvedeného předmětu byl schopen se orientovat v základní terminologii a v praxi realizovat alespoň částečně aktivity, které úzce souvisí s problematikou volného času.

Pedagogika volného času tvoří součást celé řady programů, které jsou cíleny na pregraduální přípravu vychovatelů, pracovníky v oblasti sociální pedagogiky, pracovníky v oblasti sociální patologie a prevence, speciální pedagogiky a edukační péče o seniory.

Autor: **Doc. PhDr. PaedDr. Kamil JANIŠ, CSc.**

ÚVODEM.....	4
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	7
1 VOLNÝ ČAS.....	8
2 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	21
3 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ.....	29
4 ZAŘÍZENÍ PRO TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU.....	40
5 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE VOLNÝM ČASEM	47
6 VYBRANÁ TÉMATA ZE ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY	57
7 METODIKA HERNÍCH ČINNOSTÍ.....	63
8 HERNÍ SYSTÉMY.....	71
9 ANTROPOGENNÍ OBJEKT V POLI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU	77
10 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU	85
LITERATURA	95
SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	100
PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	109

ÚVODEM

Pedagogika volného času představuje významnou součást celé řady studijních programů, které se svým obsahem podílejí na pregraduální přípravě studentů na oblast volného času, sociální patologie a prevenci, na oblast sociální pedagogiky, učitele apod. Proto si předložený text klade za cíl přiblížit studentům vysoké školy základní přehled o tom, co vše daná vědní oblast rámcově zahrnuje.

Předmět je zaměřen především na získání základního teoretického přehledu z oblasti pedagogiky volného času, stejně tak jako i získání základní odborné terminologie.

Získané znalosti studenti nepochybně uplatňují v praxi.

Volný čas patří k hojně frekventovaným pojmům v běžném životě, v komunikaci s přáteli, a to povětšinou v souvislosti, že se nám jej nedostává. Přitom právě efektivní (smysluplné) využívání volného času přispívá nejen k celé řadě pozitivních dopadů na osobnost jedince, ale svým způsobem přispívá ke snížení společensky nežádoucího chování, mnohdy až na hranici nežádoucích patosociálních projevů nebo projevů rizikového chování u žáků.

V současné době je volný čas u jedinců generace alfa zúžen výhradně na komunikační technologie, které daná generace nedává v podstatě nikdy z ruky.

Studijní opora je určena studentům nejen kombinované, ale i prezenční formy studia *Sociální patologie a prevence*, *Edukační péče o seniory* a *Speciální pedagogika*.

S předloženým textem je možné pracovat samostatně, ale mnohem žádoucí je využít při práci i náměty na korespondenční úkoly, případně hledání odpovědí na uvedené příklady. Na uvedené testové otázky lze nalézt odpovědi v předloženém textu, což však v žádném případě nebude dostačující pro úspěšné zvládnutí učiva pro zkoušku z daného předmětu.

V rámci přípravy je vhodné se seznámit i s textem, který tvoří podklad pro daný předmět. Jedná se distanční materiál:

JANIŠ, K. ml. *Pedagogika volného času*. In E-learning kurz pro studenty studijního programu Speciální pedagogika Fakulty veřejných politik v Opavě. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2017.

Absolvováním předmětu, tzn. v rámci přednášek, aktivního zapojení do seminární činnosti a studiem doporučené literatury, student/ka získá:

Odborné znalosti:

- student umí popsat a charakterizovat pedagogiku volného času,
- student zná základní terminologii, která se pedagogiky volného času týká, tzn. včetně jasného vymezení, a to včetně příkladů,

- student umí popsat a klasifikovat instituce volnočasového zaměření dle různých klasifikačních kritérií.

Odborné dovednosti:

- student si v plné míře uvědomuje význam volného času pro lidský život,
- student umí zhodnotit negativní a pozitivní vlivy jednotlivých volnočasových aktivit na základě uvedených informací.

Obecné způsobilosti:

- student bude umět využít vybrané informace k realizaci, organizaci a plánování volnočasových aktivit v institucích a zařízeních, a to např. v rámci své praxe,
- student bude schopen rodičům dětí objasnit jednotlivé možnosti využívání volného času.

Při studiu studijní opory a další doporučené literatury je vhodné se podrobně seznámit s publikacemi z obecné pedagogiky, na které předmět teorie výchovy navazuje.

Podmínky k úspěšnému absolvování předmětu

1. Podmínky k udělení zápočtu:

- Po dohodě s vyučujícím si student zvolí tři libovolná témata (tři korespondenční úkoly z rozdílných kapitol), které zpracuje do podoby samostatného referátu (včetně Power Pointové prezentace).
- Písemně vypracované korespondenční úkoly zašle student minimálně týden před vypsáním termínem k zápočtu a zkoušce.
- Pro korespondenční plnění zadaných úkolů (jejich zasílání) výhradně využijte školní poštu.

2. Podmínky pro absolvování zkoušky:

- Předpokladem vykonání ústní zkoušky je písemné vypracování určeného korespondenčního úkolu ze studijní opory.
- Splnění podmínek k získání zápočtu, tzn. prezentování zpracovaného korespondenčního úkolu.

Poznámka na závěr:

Předložený studijní text je pojatý výhradně pro potřeby základní orientace v problematice volného času. Proto je v textu uvedena celá řada ilustrativních příkladů a poznatků z praxe.

A úplně poslední poznámka na závěr:

V žádném případě nelze spoléhat na fakt, že pouhým prostudováním daného textu obsáhne student všechny znalosti a bude tím zaručena úspěšnost při zkoušce. Text jen vymezuje rámcově obsah, a proto bude nezbytně důležité získat další poznatky nejen z přednášek, ale i z dalšího samostatného studia literatury, která je uvedena v závěru jednotlivých kapitol, případně v seznamu povinné a doporučené literatury.

Pro potřeby samostatné práce byla zvolena jednotná struktura dílčích kapitol:

- Rychlý náhled kapitoly
- Cíle kapitoly
- Průvodce kapitolou
- Kontrolní otázky
- Korespondenční úkoly
- Klíčová slova
- Shrnutí
- Pro zájemce

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Posláním vyučovacího předmětu **Pedagogika volného času** je především odpovídajícím způsobem konkretizovat znalosti z obecné pedagogiky, zejména z oblasti teorie výchovy, protože výchova ke zdraví, stejně tak jako i výchova k využívání volného času, patří k nedílným součástem složek výchovy. Současně umožňuje lépe pochopit složitost samotného pojmu výchova, a předat studentům základní povědomí o nutnosti individualizovaného a současně celostního přístupu při působení na jedince nebo sociální skupinu.

Dalším záměrem předkládané studijní opory je vybavit studenty řadou praktických dovedností, které jim umožní úspěšně zvládnout i náročné výchovně vzdělávací situace. Studenti budou schopni využít širokou teoretickou základnu z oblasti výchovy, a to v souvislosti s dalšími (zejména psychologickými, speciálně pedagogickými, s předmětem edukační péče o seniory apod.) disciplínami a aplikovat získané poznatky v praxi. Jedním z nástrojů k získání odpovídajících dovedností je zodpovědné plnění korespondenčních úkolů.

Získané znalosti a zkušenosti budete moci uplatnit v celé řadě oblastí, jako, programů primární prevence na školách, například v oblasti výchovného poradenství, při koncipování programů primární prevence apod.

Pro individuální přípravu se doporučuje využít tzv. myšlenkových map, které jsou díky své vizuální formě určeny k lepšímu zapamatování a reprodukci studovaného tématu, ale též (v obecné rovině) k učení a k návodu pro řešení různých problémů.

Co to je myšlenková mapa?

Myšlenková (mentální) mapa je graficky uspořádaný text s vyznačením hierarchie souvisejících pojmů, a to ve vzájemných souvislostech.

Cílem práce s myšlenkovou mapou je aktivnější a promyšlenější přístup k duševní práci při osvojování si nových vědomostí a znalostí, ale především při práci s textem (z hlediska obsahového pochopení předloženého textu a názorné představy a převádění spojení mezi izolovanými informacemi).

V každém případě je důležité, jak je již v předchozí části uvedeno, opírat se o další odborné zdroje a informace, které lze získat i v prostředí internetu.

1 VOLNÝ ČAS

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Obsah následující kapitoly se zaměřuje na vymezení základních pojmů, které úzce souvisí s pojmem volný čas. Jedná se především o vymezení (definování) samotného pojmu a odvození souvisejících dalších pojmů jako: polovolný čas a vázaný čas.

S pojmem volný čas úzce souvisí i otázka jeho funkce, které v praxi realizuje.

Samotný pojem – volný čas – představuje nejen východisko pro vyučovací předmět *Pedagogiky volného času*. Zajímavá jsou i různá hlediska na volný čas, jako např. ekonomické, zdravotně hygienické, sociální, politické, pedagogicko-psychologické a preventivní.

Zvláštní část kapitoly je věnována historii a vybraným názorem, a to v souvislosti s představou o volném čase (např. utopisté).

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury se budete:

- lépe orientovat v problematice základního pedagogického pojmu, který úzce souvisí s pojmem volný čas,
- umět vysvětlit na konkrétních příkladech pojem volný čas,
- umět odlišit rozličná vnímání samotného pojmu volný čas.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

volný čas, polovolný čas, vázaný čas, funkce volného času hodinu, hlediska pohledu na volný čas

PRŮVODCE TEXTEM

Základním, respektive výchozím, pojmem volného času je samotný pojem čas.

Čas můžeme vnímat jako čas:

- biologický (tj. vztah mezi rychlostí biologického procesu a fyzikálním časem),
- fyzikální – jedná se o jednu ze základních fyzikálních veličin,
- psychologický – vnitřní prožívání času,
- sociální- čas, který pro různé aktéry má jiný rozměr (např. při konkrétní aktivitě čas běží subjektivně rychle, jinému účastníku naopak pomalu).

Všeobecně platí, že zvládnutí kvalitního využívání volného času dětí a mládeže dává dobrý základ pro společensky žádoucí a efektivní využívání volného času také v blízké budoucnosti. Efektivní využívání volného času představuje jeden z velice účinných prostředků

prevence před dalším šířením projevů rizikového chování a v pozdějším věku jako prostředek prevence před projevy sociálně patologických jevů. Současně však platí, že nelze nikoho přesvědčovat a nutit do činností, které pokládáme my (vychovatelé, učitelé, rodiče apod.) za vhodné, přičemž samotný jedinec má zcela jinou představu. Konečné slovo musí mít vždycky (v této oblasti) zájem objektu. Rodiče v mnoha případech do volnočasových aktivit (např. sportovních) projektují vlastní ambice, které nebyly v jejich mládí plně uspokojeny.

Ve volnočasových aktivitách musí však existovat široká nabídka pro všechny členy společnosti, a to bez ohledu na věkovou kategorii, pohlaví, dosavadní vzdělání, stejně tak musí být zajištěn odborný dohled (vedení) nebo alespoň odborné poučení při realizaci konkrétní činnosti.

Samostatné označení – *volný čas*, patří sice mezi hojně frekventované pojmy, zejména v souvislosti s tím, že jej obvykle (ze subjektivního pohledu) „nemáme“. V dětském období a v období dospívání představuje volný čas prostor také pro působení projevů rizikového chování. V pozdějším věku mohou vést zmiňované projevy rizikového k sociálně patologickým jevům, které ve velké míře mohou podporovat masmédiá, a v neposlední řadě i kamarádi, a v mnoha ohledech současné doby k významným činitelům, které ovlivňují volný čas, patří především masmédiá.

Ještě dříve, než se „pustíme“ do samotného tématu, měli bychom si připomenout zajímavou myšlenku známého propagátora volného času ze 70. let minulého století, a to Eduarda Bakaláře, který uvádí, že volný čas je „čas, v němž člověk svobodně volí a koná takové činnosti, které mu přinášejí potěšení, zábavu, odpočinek, které více či méně rozvíjejí a obnovují jeho tělesné a duševní schopnosti, popřípadě tvůrčí síly.“ (Bakalář, 1978, s. 65; převzato Janiš, K. ml. 2023, s. 20).

Na volný čas můžeme nahlížet z rozličných úhlů pohledu a z mnoha hledisek, jako například:

Ekonomické hledisko

Volný čas představuje v každém případě prostor pro regeneraci organismu, ale také prostor pro získání dalších poznatků (sebevzdělávání v rámci rekvalifikace, odbornosti a dovedností, jako například při komunikaci s ostatními apod.).

Spadá sem i ochota investovat do volného času finanční prostředky a tím nepřímo podporovat různé profese. Např. se jedná o placení za pronájem sportovišť, placení trenérů, účast v jednotlivých kroužcích apod.

Jen pro ilustraci uvádíme, že např. průmysl zaměřený na volný čas (např. turismus, cestovní ruch, lázeňství, wellnes aj.) je významnou složkou národního hospodářství a některé země jsou na něm „doslova“ závislé.

Zdravotně-hygienické hledisko

Činnost ve volném čase sleduje zdravý tělesný a duševní rozvoj každého jedince. Jedná se například o respektování křivky výkonnosti v průběhu dne (dodržovat režim dne, např. řazení náročných a odpočinkových činností na dopoledne, podvečer a večer), dodržování hygienických požadavků prostředí. Spadá sem i zájem o pohybové aktivity, a to jednak v rovině aktivních sportů, ale i volnějších aktivit (např. procházky).

Sociální hledisko

Při volnočasových aktivitách s ostatními se rozvíjí a prohlubují komunikační dovednosti, utvářejí se mezilidské vztahy, které se v rámci dalších aktivit mohou dále prohlubovat.

V současné době se mnoho sociálních kontaktů odehrává ve virtuálním prostředí, na četných sociálních sítích, a to prostřednictvím nejmodernějších komunikačních prostředků (např. mobil, internet aj.). Do dané oblasti lze zahrnout četné tiskoviny, a to jak populárně naučných, tak i bulvárního charakteru.

Významnou roli v daném případě sehrává motivace (a příklady) ze strany samotných rodičů, dětské vzory (idoly). Zde je však zapotřebí upozornit také na nežádoucí vzory (idoly), které mohou „svádět“ k napodobování nežádoucích vzorců chování (např. kouření, konzumace drog, alkoholu, příklon k násilí, xenofobii, promiskuitě atd.). Zdrojem může být nedostatek zájmu ze strany rodičů, absence citů a žádoucích kamarádských (partnerských) vazeb ze strany vrstevníků.

Politické hledisko

Sem spadá zájem politických orgánů (např. MŠMT) o vytváření optimálních podmínek pro možnost využívání prostoru pro využití volného času, tzn. budování nových sportovišť, dětských hřišť, areálů, podíl na masových sportovních aktivitách atd. Jedná se o aktivity, které vystupují do popředí, a to zvláště v období rozličných volebních kampaní.

Svou roli sehrává i školská politika, která věnuje (měla by věnovat) svou pozornost zařízením pro volný čas.

Pedagogicko-psychologické hledisko

V rámci realizace volnočasových aktivit respektovat věkové a individuální zvláštnosti účastníků.

Zde je důležité si uvědomit, že z pedagogického hlediska plní volný čas dvě funkce, a to:

- naplnění volného času smysluplnými volnočasovými aktivitami,

- vést jedince (seznámit jej) s možnostmi využití celého spektra zájmových aktivit.

U mnohých činností se předpokládá, že se může jedinec podílet na organizaci volného času, např. jako funkcionář v dětské organizaci (SOKOL, JUNÁK aj.), ale také organizátor rozličných aktivit, jako např. běžeckých závodů, turistických výletů, vedoucí zájmových kroužků apod.

Preventivní hledisko

Efektivní využívání možností volného času v neposlední řadě přispívá k zabránění, případně ke snižování činnosti dětí a dospívajících závislých na společensky nežádoucích aktivitách (drogy, alkohol, vandalství aj.).

Všeobecně platí, že investice do prevence jsou mnohem efektivnější než následná represe.

Musíme mít na zřeteli, že jednotlivá hlediska se navzájem prolínají a podmiňují.

Počátky (vědeckého) zájmu o volný čas dětí a dospívajících, spadají do přelomu minulého století, kdy na jeho počátku Ellen Keyová (1849–1936) vydává knihu (1903) s názvem „*Století dítěte*.“ Zmiňovaná publikace výrazně ovlivnila pohled na dítě a měla velký dopad na celou řadu vědních disciplín, zejména na školství. Podstatu tvoří myšlenka, kdy se provádí tzv. „*kopernikovský obrat*“ a do středu veškerého zájmu zainteresovaných (zejména školy) se dostává samotné dítě (paidos, centrum, odtud název).

Jen pro doplnění: právě daný směr se označoval jako pedocentrismus a dal tak vzniknout celé řadě alternativních škol.

Vymezení pojmu volný čas

Volný čas (disponibilní) je termín, který je na veřejnosti běžně rozšířen a taktéž hojně používán. Různé pohledy a názory na volný čas poskytují mnoho definic, které se začaly formovat od 60. let 20. století a vymezení pojmu volný čas je k dispozici celá řada.

V odborné literatuře existují v podstatě dva trendy ve vnímání volného času. Jedná se o **negativní vymezení**, kdy je volný čas vnímám jako zůstatek veškerého času po odečtení pracovní doby.

Druhým vymezení je možné vnímat v rovině „*kvality*“, kdy je vnímám jako čas, s kterým si můžeme libovolně nakládat podle své vlastního uvážení. Takto například vymezuje volný čas (Kaplánek, 2012).

Rozličné definice, podle pojetí volného času, členíme na:

- negativní – jedná se o taková vymezení, která chápou volný čas jako dobu, kterou lze získat po odečtení všech pracovních, studijních povinností, stejně tak jako o dobu nezbytně nutnou pro uspokojení základních potřeb.

Příklad:

„Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2013). Uvedená definice spadá do kategorie tzv. negativních definic, a to proto, že vyjmenovává vše, co do volného času nepatří.

Příklad:

Novotná (2017, 103) uvádí, že do vymezení pojmu volní čas (z hlediska dětí a mládeže) nepatří „vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní starostlivost o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s chodem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení, další uložené vzdělávání + další časové ztráty.“

- pozitivní – takové vymezení vnímá volný čas jako svobodnou volbu, jak s volným časem naloží.

Příklad:

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ve svém dokumentu „Volný čas a prevence u dětí a mládeže (2002) definuje volný čas jako čas „v němž si jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů volí svou činnost.“ (převzato Malach, 2004, s. 98).

- Příklad:

„Čas volný – zbytkový časový prostor, který vzniká mimo pracovní dobu a dobu nezbytnou pro nabytí fyziologické aktivity (např. spánek, jídlo). Volný čas je možné využívat podle vlastního uvážení pro zábavu, koníčky, sportování apod. Problematikou oddechových (volnočasových) aktivit se zabývá obor rekreologie. Existuje i označení čas vázaný a polovolný.“ (Janiš st., Skopalová, Janiš ml., 2017. s. 18).

Ostatně i další vymezení pojmu volný čas poukazují na složitost vlastního vymezení. Podle poněkud staršího vymezení lze volný čas chápat jako:

Volný čas představuje „časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnosti nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky.“ (Žáková, 1990, převzato Malach, 2004, s. 98).

Hofbauer (2004, s. 13) termín volný čas popisuje jako čas „kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti

zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností. “

Jednou z nejvýznamnějších osobností, která se začala zabývat studiem volného času, byl francouzský sociolog *Joffre Dumazedier*, který v roce 1962 sepsal knihu s názvem *Vers une civilisation du loisir? (Vstříc společnosti volného času?)*. V uvedené knize vyslovil názor, že ziskem moderní společnosti není materiální zajištění, ale právě existence volného času, který ovlivňuje ostatní oblasti lidského života.

V této souvislosti se také zavádějí do praxe termíny:

- tzv. *polovolný čas*, pod který zahrnul činnosti, které jedinec dělá napůl ze záliby a napůl z povinnosti, např. práci na zahrádce. Čas polovolný je „čas, který stojí na pomezí času volného a času pracovního, kdy jedinec realizuje zájmovou aktivitu, vyžadující jistou část povinné účasti na předem určené aktivitě. Pokud by byla daná časová aktivita provozována pouze dobrovolně, tak by pozbyla smyslu (např. práce na zahrádce). Druhým případem aktivit v polovolném čase jsou takové činnosti, které přináší jedinci nějaký zpravidla hmotný prospěch.“ (Janiš, K. st., Skopalová, J., Janiš., K. ml., 2017. s. 18).
- pojem *vázaný čas*, jedná se o takový čas, kdy má člověk splněny např. své pracovní povinnosti, opustí práci a čeká ho cesta vlakem domů. Právě ono cestování vlakem spadá do kategorie vázaného času. Do stejné kategorie by spadala i cesta ze školy, na fotbal s kamarády apod. Čas vázaný – je „čas, ve kterém je jedinec vázán nějakou povinností (aktivitou), které se nemůže vyhnout, ačkoliv má relativně volný čas. Např. cesta vlakem ze školy, zaměstnání apod.“ (Janiš, K. st., Skopalová, J., Janiš., K. ml., 2017, s. 18).

Ve své podstatě to znamená, že volný čas zahrnuje veškerý odpočinek, regeneraci, zábavu, naplňování zájmu, ale také vzdělávání apod.

V rámci realizace volného času můžeme sledovat a také naplňovat určité funkce.

V pedagogice volného času se velmi často hovoří nejen o subjektu výchovy (vychovatel, učitel, rodič apod.), ale také o objektu, tzn. vychovávaným, kterým může být dítě, žák, student apod. Tento subjekto-objektový vztah se v průběhu výchovného působení postupně „obrací“, případně se subjekt i objekt ztotožní.

Funkce výchovy ve volném čase

Volný čas plní (Pávková, 2008) také několik funkcí, a to:

- výchovnou funkci (rozvíjí schopnosti, přispívá ke kultivaci osobních zájmů, formuje postoje a morální vlastnosti, vzdělávání aj.),

- zdravotní funkci (podporuje zdravý tělesný a duševní rozvoj, usměrňování režimu dne, tělovýchovná a sportovní aktivity aj.),
- sociální funkci (setkávání se s ostatními jedinci, např. vrstevníky, kolektivní aktivity aj.).

Další autor (Bendl, 2015, s. 122-124) uvádí následující funkce, které jsou obdobné, jako funkce vymezené Pávkovou (viz výše). Jedná se o funkce:

- výchovně-vzdělávací (přispívá k rozvoji rozumových schopností a dává prostor pro uspokojování a kultivaci jeho potřeb. Jedná se o „položení“ základu pro celoživotní vzdělávání),
- zdravotní funkce (vede ke zdravějším stravovacím návykům, předávání a upevnování zdravých hygienických návyků, dodržování všech zásad bezpečnosti v daném prostředí atd.),
- sociální funkce (naplňuje se v období školní docházky, tzn. ve školních družinách, školních klubech aj.),
- preventivní funkce (slouží k předcházení nežádoucího chování).

Přestože jsou výše uvedené funkce volného času poměrně „obsahově“ blízké, je třeba na ně nazírat z pohledu daného zařízení, jehož má cíle naplňovat.

Zvláštní kategorií tvoří i otázka volného času u seniorů.

Někteří autoři (např. Bendl, 2015, s. 128) formulují i specifické požadavky, které jsou kladeny na volný čas. Podle zmiňovaného autora se jedná o požadavek:

- dobrovolnosti
- jednoty a specifčnosti a výchovy vyučování
- aktivity
- seberealizace
- pestrosti a přitažlivosti
- zajímavosti a zájmového zaměření
- odpočinkové a rekreační zaměření
- citlivosti a citovosti
- sociálního kontaktu

Samozřejmě, že i volný čas má svou bohatou historii.

Historie volného času (vybrané uzlové body):

Délka volného času byla a je do značné míry odvislá od délky pracovní doby. V průběhu historie se názory na délku pracovní doby značně lišily, stejně tak i názory na podíl dětí v pracovním procesu, kdy pomáhaly rodičům v rámci vlastní rodiny (na pozemku) nebo v továrnách.

- Ve starověku se volný čas týkal svobodných občanů a k jejich volnočasovým aktivitám patřily např. Olympijské hry (první olympijské hry se konaly v roce 776 před n. l.), ale také (zejména v římském období) gladiátorské hry, divadelní představení a další slavnosti, zejména náboženské. To znamená, že všechny volnočasové aktivity byly vyhrazeny pouze pro svobodné občany, tzn., nebyly určeny otrokům, které tvořili podstatnou část obyvatelstva.

V dané době už známý filozof Aristoteles (384 – 322 před n. l.) prohlašoval, že „*blaženost předpokládá volný čas*“.

V době římské kultury napsal Lucius Annaeus Seneca (4 před. n. l. – 65 n. l.) pojednání s názvem *O volném čase* (Pácl in Spousta et al. 1997, s. 56), kde se uvádí např. že „... *jenom čas je náš. Tento jediný majetek prchavý a lehce uklouzavající, dala nám příroda, i když kdekdo nás od něho odhání ... Ať se ocitnu kdekoli, od dávám se svému přemýšlení a otvírám se duchu něčím prospěšným.*“

- Po celý středověk se prosazovalo křesťanství, které dbalo na dodržování nejen pracovního týdne (včetně volné neděle – návštěva kostela), ale také slavení dalších svátků apod. (Zmínka na konci kapitoly.) Převládala myšlenka, že volný čas se mám věnovat komunikaci s bohem.
- Volný čas v průběhu pracovního dne byl velice omezený a na vesnicích kopíroval v podstatě denní rytmus domácích zvířat. V zimě bylo přece relativně přece více volna.

Z „desatera“: **4. Pamatuj na den odpočinku**, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno co je v nich, a sedmého dne odpočinul.

- Na panovníckých dvorech do sféry volného času patřily zejména společenské radovánky, jako plesy apod., ale také např. rytířské turnaje, lovy apod.
- Zajímavou osobou, která „nabourala“ v dané době vžitou představu o volném čase, byl italský pedagog **Vittorino Ramboldini de Feltre** (1378-1446), který vybudoval tzv. *Dům radosti*, kde svěřenci se učili lukostřelbě, plavání, jízdě na koni atd., navíc si sami organizovali hry.
- Na počátku novověku stále převládal vliv křesťanství, ale už se projevují názory (v té době silně utopistické) na potřebu volného času.

V období novověku se projeví, ve vztahu k volnému času, zejména utopisté – např. **Thomas More** (1478-1553) prosazoval 6 hodin práce denně, což samo o sobě bylo ve své době hodně revoluční a bylo by tomu tak i dnes.

Ještě dál šel ve svých utopistických myšlenkách **Thomas Campanella** (1568–1639), který prosazoval délku práce pouze na 4 hodiny denně a zbytek chápal v podstatě jako volný čas, který měl být věnován studiu, čtení, pobytu v přírodě (procházky) apod.

Další, jako např. **Francois Rabelais** (1483?–1553) v rámci představ o nové výchově navrhoval propojit vzdělávání s volnočasovými aktivitami a zdravého způsobu života.

V 17. století se plně rozvíjí myšlenka **Jana Ámose Komenského** (1592-1670) škola hrou. Také **John Locke** (1632-1704) přisuzuje hře a následně i hračce velký význam v procesu výchovy. Zajímavé je, že Locke zdůrazňuje, aby si každé dítě vyrábělo vlastní hračky.

- 19. století: dva trendy, a to stěhování lidí z venkova do města (hlavním motivem bylo jednodušší získání práce) a zapojování dětí do výrobního procesu (1833 – v Anglii vydán historicky první zákon omezující dětskou práci, a to pro děti ve věku 9 – 14 let, mohly pracovat pouze 48 hodin týdně, děti ve věku 14–18 let mohly pracovat 68 hodin týdně.)
- U nás byl v červnu 1842 tzv. dvorský dekret, který určoval, že mohou být zaměstnány děti, až po dovršení 12 let a jejich pracovní doba nesměla být delší než 12 hodin. Podmínkou byla hodinová pauza na oběd a zákaz práce v noci. Od roku 1885 byla pro děti ve věku 12–14 let zavedena pracovní doba v délce 8 hodin.

Přestože se jednalo o určitou právní normu, délka práce dětí byla často porušována. Obdobně i povinná školní docházka se mnohdy (na základě udělených výjimek) porušovala, a to v souvislosti odchodem za prací ke konci června.

- Příslušníci dělnické třídy postupnými kroky tlačili na zkrácení pracovní doby, čímž se přirozeně otevíral časový prostor pro odpočinek a realizování rozličných aktivit ve svém volném čase (např. Sokol, Beseda apod.). V první polovině 19. století se začínají také budovat první zařízení pro volnočasové aktivity, zejména pro sportovní činnost. Jednalo se například o Sokolovny, které se také využívaly často pro potřeby kulturní (např. plesy, divadelní hry apod.). V městských aglomeracích začínají v 19. století vznikat i různé kavárny, vznikají různé kroužky (spolky) rozličného zaměření.

- V druhé polovině minulého století nastává postupný přesun z aktivního naplňování volného času, ale také nahodilého, k pasivnímu trávení volného času.

Velice srozumitelně prezentuje Němec (2002, převzato Stašová,, Slaninová, Junová, 2015, s. 119) dění v oblasti volného času v druhé polovině 20. století, odlišuje 3 etapy, z nichž:

1. etapa (50. a 60. léta) je životní styl společnosti orientován na práci, čímž volný čas jen plní převážně funkci odpočinku, rekreace apod., a to za účelem regenerace pracovní síly.
2. etapa (70. a 80. léta) hranice mezi prací a volným časem není příliš vyhraněná. Ve volném čase je největší zájem o zábavu a prožitky, rozvíjí se zájmová činnost (např. domy pionýrů a mládeže, stanice mladých techniků, přírodovědců apod.).
3. etapa (90. léta minulého století) jak je v dané publikaci uvedeno, charakteristické pro dané období je především stírání rozdílu mezi polovolným a volným časem.

Volný čas byl v jednotlivých etapách minulého století výrazně organizován ze strany rozličných společenských institucí (např. Sokol, Orel, Junák aj. – podrobnější poznámky – viz jedna z následujících kapitol), v druhé polovině minulého století pak byla snaha o jednotné (centralizované) ovládání volného času, a to nejen dětí a mládeže, ale i dospělé populace.

Koncem minulého a začátkem nového století se objevují nové trendy a nová aktuální témata. Jedná se například o teritoriální využívání volného času u mladých lidí (cestování), ale také problémy, které se dosud neobjevovaly, jako např. sociální patologické jevy (drogy, rasismus, vandalství apod.).

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Definujte pojem volný čas (konkretizujte).
- Na konkrétních příkladech demonstруйте rozdíl mezi vázaným volným časem a polovolným časem.
- Vyjmenujte funkce volného času a uveďte konkrétní příklady na jednotlivé funkce.
- Uveďte hlediska, z kterých lze nahlížet na problematiku volného času.
- Vyjmenujte i některé myšlenky z „hluboké“ minulosti, které se týkají volného času.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Seznamte se s publikací: PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Na základě vlastního zvolení, případně doporučeného období a následném seznámení s obsahem realizací volného času v daném období, si zvolte jedno konkrétní období a připravte k němu referát. Součástí referátu bude i Power Pointová prezentace.

- Vypracujte referát na téma: Vliv masmédií na volný čas v jednotlivých věkových obdobích. Součástí referátu bude i Power Pointová prezentace.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V rámci vymezení pojmu volný čas, existují v podstatě dva trendy: **negativní vymezení**, (volný čas představuje zůstatek veškerého času po odečtení pracovní doby) a **kvalitativní vymezení** (volný čas představuje čas, s kterým si můžeme libovolně nakládat podle své vlastního uvážení. S vymezením pojmu volný čas souvisí i s pojmy: polovolný a vázaný volný čas.

Na volný čas je možné nahlížet z několika hledisek. Jedná se o: ekonomické hledisko, zdravotně-hygienické hledisko, sociální hledisko, politické hledisko, pedagogicko-psychologické hledisko, preventivní hledisko.

Ve vztahu k délce pracovní doby se také utvářely představy o délce volného času v průběhu předchozích staletí. Zajímavý je pohled např. tzv. utopistů, na volný čas, ale nelze přehlížet názory na volný čas v antické době, stejně tak jako v období středověku a novověku..

Problematikou tzv. oddechových aktivit se zabývá obor rekreologie.

PRO ZÁJEMCE

Už v bibli můžeme najít odkaz na požadavek dodržování volného času. V daném pojetí se sledovalo především regenerace fyzických sil. Určitým problémem bylo i dodržování pracovní doby (tím také délka volného času) především v období druhé poloviny 19. století a první poloviny minulého století.

Ukázka nejnámějšího pravidla, tzv. desatera, které zahrnuje také požadavek na dodržování volného času.

DESATERO BOŽÍCH PŘIKÁZÁNÍ

1. V jednoho Boha věřit budeš.
2. Nevezmeš jména Božího nadarmo.
3. **Pomni, abys den sváteční světil.**
4. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře ti bylo na zemi.
5. Nezapíšeš.
6. Nesesmilníš.
7. Nepokradeš.
8. Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.
9. Nepožádáš manželky bližního svého.
10. Milovat budeš bližního svého jako sebe samého.

Myšlenka volného času je případně i v božím projektu stvoření světa, Bůh, když vše stvořil, tak poslední den věnoval odpočinku.

DALŠÍ ZDROJE

BENDL, S. a kol. *Vychovatelství (učebnice teoretických základů oboru)*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4448-9.

FRANC, M. a J. KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2229-5.

JANIŠ, K. ml. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4.

SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1007-X.

VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.

OTÁZKY

1/1 Podle vymezení volného času podle (Pávková, 2008) plní volný čas také několik funkcí. Která z následujících funkcí mezi ně nepatří? Jedná se o:

- a) výchovnou funkci (rozvíjí schopnosti, přispívá ke kultivaci osobních zájmů, která formuje postoje a morální vlastnosti, vzdělávání aj.),
- b) ekonomickou funkci, která spočívá v ekonomické náročnosti konkrétní volnočasové aktivity,**
- c) zdravotní funkci (podporuje zdravý tělesný a duševní rozvoj, usměrňování režimu dne, tělovýchovné a sportovní aktivity aj.),
- d) sociální funkci (setkávání se s ostatními jedinci, např. vrstevníky, kolektivní aktivity aj.).

1/2 Volný čas, který „ztratíme“ cestováním vlakem, případně cestou na fotbal apod., zařazujeme do tzv.:

- a) polovolného času
- b) volného času
- c) vztahového volného času
- d) vázaného času**

1/3 O jaké maximálním čase na práci se zmiňuje utopista T. Campanella? Jednalo se o délku pracovní doby v rozsahu:

- a) **4 hodiny**
- b) 6 hodin
- c) 8 hodin
- d) čas mezi 5 – 8 hodinami

1/4 Obor rekreologie se zabývá:

- a) zejména teoretickým vymezením volného času
- b) výchovnými zařízeními, která fungují v rámci školství
- c) **problematikou oddechových (volnočasových) aktivit**
- d) mimoškolní činností

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

2 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Vedle vymezení ústředního pojmu, kterým je volný čas, je daný pojem základním předmětem pedagogiky volného času. Pedagogiku volného času můžeme vnímat jako vědu o volném čase, pedagogiku volného času, management volného času, metodologie a výzkum pedagogiky volného času a didaktiku volného času.

Jedná se o relativně novou pedagogickou disciplínu, která zaujímá nezastupitelné místo v systému pedagogických věd, zejména pak v prostředí obecné pedagogiky, a také pak v oblasti teorie výchovy, jako jedna ze subsložek obecně pojímané výchovy.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury se budete lépe orientovat v problematice pedagogiky volného času:

- umět odlišit a na konkrétních příkladech demonstrovat postavení pedagogiky volného času v systému pedagogických věd,
- rozumět vztahu jednotlivých oblastí pedagogiky volného času k ostatním pedagogickým disciplínám,
- zamýšlet se nad významem a potřebou věnovat se dané vědní disciplíně.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

pedagogika volného času, systém pedagogických věd, výchova ve volném čase, animace, sociální animace (streetwork)

PRŮVODCE TEXTEM

V průběhu několika posledních desetiletí se postupně vytvořilo kolem řešení problematiky volného času tolik nových poznatků a přístupů, že časem byly položeny základy nového vědního oboru, a to pedagogiky volného času.

V současné době se předmět *Sociální pedagogika* vyučuje na několika vysokých školách v rámci České republiky, jako např. na Univerzitě Hradec Králové aj.

Při konkretizování obecně pojímaných cílů výchovy, byly postupně koncipovány základní (klasické) složky výchovy (celkem je jich pět), které se dále rozpadají do dílčích subsložek, přičemž do výchovy pracovní a technické spadá i problematika volného času.

(Podrobnější informace lze získat v publikacích, které se zaměřují, v rámci výuky pedagogických disciplín, na tzv. *teorii výchovy*.)

Jak již bylo uvedeno, jedná se o pět „základních“ složek: rozumová, mravní, umělecká a estetická, tělesná, ke zdraví a zdravému životnímu stylu a výchova pracovní a technická, vzájemně souvisí, které zahrnují i další subsložky. Pro oblast volného času je „zajímavá“ zejména složka pracovní a technická, která zahrnuje v sobě tzv. subsložku, výchovu ve volném čase.

Názorněji jsou dané vztahy (složky a subsložky) zachyceny v následujícím přehledu:

- výchova mravní,
- výchova rozumová,
- výchova pracovní a technická.

Pracovní výchovu můžeme považovat za složitý systém složený z několika dalších subsložek. Lze za ně považovat:

- pracovní výchovu
- technickou výchovu
- ekonomickou výchovu
- výchovu podnikatelskou
- **výchovu trávení volného času**

- výchova tělesná, ke zdraví a zdravému životnímu stylu,
- výchova estetická a umělecká a výchova mravní.

Pochopitelně, že každá složka má několik subsložek, ale v přehledu je zachycena pouze subsložka, která se zabývá výchovou trávení volného času.

Na výchovu ve volném čase lze nahlížet z několika úhlů pohledu. Jednak lze nahlížet na výchovu ve volném čase jako (podle Vyhnálkové, 2013, s. 34-36):

- a) Na veškeré vlivy, které neslouží k naplňování základních biologických potřeb a ani k realizaci školních a pracovních povinností, tzn. výchovu ve volném čase, přispívali k celkové výchově v obecném slova smyslu. V podstatě se jedná o to, aby se kvalitně trávený volný čas stal i cílem výchovy, tzn. aby došlo k osvojení si žádoucích návyků (např. plánovat si volnočasové aktivity, ale také odpočinek). Jedná se o zdroj seberealizace a vlastního uspokojení (např. jakou vedoucí skautského oddílu).

Stručně řečeno, jedná se prostor, který je možné ve výchově optimálně využít, ale také bez odpovídajícího výchovného působení se ve volném čase mohou projevit k tendenci k rizikovému chování, případně až k rozličným projevům sociálně patologických jevů.

- b) Na výchovu prostřednictvím volnočasových aktivit. Tzn. sledující rozvoj a utváření individuálních rysů dítěte a mladého člověka, a to se záměrem ovlivnit

pozitivně další jeho život. Volný čas se stává prostředkem (nástrojem) výchovného působení.

- c) Na výchovu k volnému času (tzn. pro volný čas). Buduje nové možnosti rozvoje nejen aktivit, ale i rozvoj jedince, dodává další dynamiku v pedagogickém (výchovném) úsilí.

V oblasti pedagogiky volného času ještě rozeznáváme rozličné přístupy, a to například:

- animace – výchovná metoda, která se opírá o nedirektivní přístupy, akční povzbuzování s cílem hledat vlastní cesty zapojení se do aktivity, a to na základě vlastní autonomie, dobrovolnosti, volby prostoru při iniciativu apod.
- výchovu zážitkem (podrobnější informace viz kapitola *Zážitková pedagogika*)
- sociální animaci, terénní práce (streetwork) – forma práce s mládeží ve volném čase, která velmi „blízko“ k sociální práci, případně k sociální pedagogice. Jedním ze znaků sociální animace je činnost streetworkera. Streetworker sám vyhledává mladé lidi v jejich prostředí (pro ně se jedná o přirozené a známé) a nabízí jim jinou (společensky žádoucí) volnočasovou aktivitu, např. v nízkoprahovém zařízení. V praxi se jedná o významnou činnost v systému prevence sociálně patologických jevů, jako např. při užívání drog.

Každá z uvedených „základních“ složek se ještě dále rozpadá na dílčí subsložky. Vzhledem k tomu, že předložený studijní text se zabývá problematikou trávení volného času, bude dané subsložce věnována pozornost na jiném místě. Jedná se totiž o kompenzaci za pracovní aktivity, zejména v rovině regenerační aj. (podrobněji např. Malach, 2007, s. 36–37).

Pedagogika volného času patří do obsahového systému edukačních věd (Novotná, 2017, s. 101–102), zejména mezi aplikované pedagogické vědy. Jak uvádí Novotná (2017, s. 102) v praktické rovině je pedagogika volného času rozdělena na následující okruhy problémů:

- výchova ve volném čase z hlediska úlohy různých institucí a organizací, sebevýchova,
- vzdělávání ve volném čase v rámci institucionálního, privátního (soukromého) sektoru, sebevzdělávání,
- pracovní aktivita ve volném čase v rodinném, lokálním a širším společenském prostředí,
- organizace a management časových aktivit.

Z hlediska celkové struktury, můžeme podle Žumárové (2009) členit pedagogiku volného času na:

- Vědu o volném čase. Sem spadá například sociologie volného času, psychologie volného času. Také do dané oblasti lze zařadit historický vývoj vybraných organizací, stejně tak i instituce, které se volným časem zabývají, rozličné koncepce, ale také dílčí činitelé, které se podílejí na vývoji jedince.
- Pedagogiku volného času, zejména pak zážitkovou pedagogiku, zahrnuje vedle animace, hry i celkové zaměření na výchovu pro všechny věkové kategorie. Jedná se o teoretické uchopení obsahu předmětu, a to včetně všech oblastí, na které se primárně zaměřuje.
- Didaktiku volného času. Jedná se hledání nejvhodnějších metodických postupů při realizaci (organizování) jednotlivých volnočasových aktivit.
- Management volného času. Daná oblast se zabývá příslušnými vyhláškami, předpisy, zákony, které se vztahují k oblasti volného času, dále pak financováním (veřejným, soukromým, případně vlastním) rozličných aktivit, zpracováváním projektů apod.
- Metodologie a výzkum pedagogiky volného času. Jedná se zejména o realizování aplikovaného šetření, jehož výsledky lze co v nejkratší době aplikovat přímo do praxe.

V současné době je k dispozici celá řada zajímavých šetření, jako např. mládež a vliv digitálních technologií a volný čas apod.

Realizace volného času má svou oporu v *Chartě výchovy pro volný čas* (World-Leisure and Recreation Association, WLRA), která byla schválena v roce 1993 (Findejs, 2006, s. 14, převzato Stašová,, Slaninová, Junová, 2015, s. 117)

1. „Každý člověk má právo na provozování volnočasových aktivit, které nejsou v rozporu s normami a sociálními hodnotami jeho spoluobčanů. Státy jsou povinny tato práva všech jeho obyvatel uznávat a chránit.

2. Stejně důležitý je význam volnočasových aktivit pro kvalitu života, jako pro zdraví a vzdělávání. Vlády by měly občanům zajistit co nejkvalitnější a nejpřístupnější možnosti trávení volného času.

3. Význam činností ve volném čase pro jednotlivce leží v možnosti seberealizace, osobnostním a společenském rozvoji a ve svém výsledku vede ke zkvalitnění života.

4. Stát by měl dbát na vzdělávání pracovníků pracujících ve volnočasové sféře a na vytvoření podmínek a pro vznik různorodých organizací a sdružení zabývajících se využitím volného času.

5. Vzdělávací zařízení by měla zdůrazňovat význam rekreace a volného času pro člověka a integrovat je do jeho způsobu života.“

Závěrem si mnozí mohou položit otázku, jaký je vztah mezi sociální pedagogikou a pedagogikou volného času. Uvedený vztah by si vyžádal další hlubší studium. V této souvislosti je doporučit např. publikace:

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5.
a další publikace obdobného zaměření.

Na výchovu ve volném čase lze nahlížet z několika úhlů pohledu. Jednak lze nahlížet na výchovu ve volném čase jako (podle Vyhnálkové, 2013, s. 34-36):

- d) Na veškeré vlivy, které neslouží k naplňování základních biologických potřeb a ani k realizaci školních a pracovních povinností, tzn. výchovu ve volném čase, přispívali k celkové výchově v obecném slova smyslu. V podstatě se jedná o to, aby se kvalitně trávený volný čas stal i cílem výchovy, tzn. aby došlo k osvojení si žádoucích návyků (např. plánovat si volnočasové aktivity, ale také odpočinek). Jedná se o zdroj seberealizace a vlastního uspokojení (např. jakou vedoucí skautského oddílu).
- e) Na výchovu prostřednictvím volnočasových aktivit. Tzn. sledující rozvoj a utváření individuálních rysů dítěte a mladého člověka, a to se záměrem ovlivnit pozitivně další jeho život. Volný čas se stává prostředkem (nástrojem) výchovného působení.
- f) Na výchovu k volnému času (tzn. pro volný čas). Buduje nové možnosti rozvoje nejen aktivit, ale i rozvoj jedince, dodává další dynamiku v pedagogickém (výchovném) úsilí.

Na závěr je možné uvést, že volný čas se realizuje v rozličných prostředích, které ovlivňují možnosti realizace volného času. Existuje celá řada klasifikací prostředí, a to podle rozličných kritérií. Např. podle velikosti prostředí můžeme rozeznávat:

- makroprostředí (celá země),

- regionální prostředí (povětšinou krajová záležitost),
- lokální prostředí (blízké okolí bydliště), s.
- mikroprostředí (rodina, někdy i školní třída).

K dalším možnostem členění prostředí podle dílčích kritérií můžeme zařadit například členění podle: povahy realizovaného prostředí, podílu člověka k danému prostředí, podle povahy daného teritoria aj.

(Podrobněji viz JANIŠ, K. ml. *Pedagogika volného času*. Opava 2017, distanční studijní text).

V této souvislosti můžeme použít i typologii prostředí, kterou nabízí Bendl (2015, s. 85-87), a to z hlediska výchovné stimulace a výchovné inhibice, rozeznává prostředí podnětově:

- chudá
- přesycená
- jednostranná
- závadná

SHRNUTÍ KAPITOLY

V širších souvislostech můžeme subsložku výchovy trávení volného času zařadit, vedle výchovy mravní, výchovy rozumové, výchovy tělesné, výchovy estetické a umělecké, spadá subsložka výchova trávení volného času do složky výchovy pracovní a technické. Tím má pedagogika volného času hodně blízko k teorii výchovy a obecné pedagogice.

Volný čas se také realizuje v rozličných prostředích, které- mají vliv na kvalitu naplnění volného času.

Pedagogika volného času se člení do několika částí, a to na:

- vědu o volném čase,
- pedagogiku volného času,
- didaktiku volného času,
- management volného času,
- metodologii a výzkum pedagogiky volného času.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Vyjmenujte jednotlivé součásti pedagogiky volného času (konkretizujte).
- Jaký je vztah mezi pedagogikou volného času a dalšími pedagogickými disciplínami?

- Charakterizujte a konkretizujte přístupy k realizaci volného času, jako je animace, výchova zážitkem a sociální animace.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- K jednotlivým funkcím volného času přiřaďte několik konkrétních příkladů naplnění konkrétní funkce.
- Z rozličných a dostupných materiálů shromážděte šetření (výzkumy), které se věnovaly některým oblastem spadajícím do oblasti volného času, zejména pak vztahu mezi volným časem a masmédií.
- Prezentujte referát o publikaci: SVOBODOVÁ Z. (eds.) *Svobodný čas: pedagogika volného času jako výchova ke svobodě*. Praha: Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5474-4.

DALŠÍ ZDROJE

JANIŠ, K. ml. *Pedagogika volného času*. Opava 2017, distanční studijní text).

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5.

PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4.

VYHNÁLKOVÁ, P. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-86768-73-1.

PRO ZÁJEMCE

OTÁZKY

2/1 Která z oblastí složek obecného pojetí výchovy, tzn. výchovy mravní, rozumové, pracovní, tělesné, estetické a umělecké zahrnuje výchovu trávení volného času?

Jedná se o subsložku složky výchovy:

- a) tělesné
- b) estetické
- c) **pracovní**
- d) mravní

2/2 Autorka Žumárová (2009) člení pedagogiku volného času na několik oblastí, a to

- vědu o volném čase,
- pedagogiku volného času,
- management volného času,
- metodologie a výzkum pedagogiky volného času.

Jedna z oblastí ale chybí. O kterou se jedná?

- a) obecné pojmosloví z oblasti volného času
- b) vztahová oblast k teorii výchovy
- c) didaktiku volného času**
- d) vztahová oblast k zážitkové pedagogice

2/3 Pedagogika volného času spadá po obsahové stránce do systému edukačních věd (Novotná, 2017, s. 101–102), zejména pak do skupiny mezi tzv.:

- a) aplikované pedagogické vědy**
- b) společensko-přírodní vědy
- c) základní pedagogické disciplíny
- d) sociologické a sociální disciplíny

2/4 Oblast volného času, která se zabývá příslušnými vyhláškami, předpisy, zákony, které se vztahují k oblasti volného času, dále pak financováním (veřejným, soukromým, případně vlastním) rozličných aktivit, zpracováváním projektů apod., se označuje jako:

- a) didaktika volného času
- b) metodologie a výzkum volného času
- c) věda o volném čase
- d) management volného času**

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

3 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V období školní docházky je čas, který mají žáci k dispozici povětšinou soustředěn do školní docházky a plnění tzv. školních povinností. Přesto ještě zůstává dostatek času mimo přímé (institucionální) působení školy a právě do tohoto časového prostoru směřuje tzv. výchova mimo vyučování.

V období dětství a dospívání je možné volný čas realizovat (mimo prostředí rodiny) v prostoru školy např. ve školních družinách nebo školních klubech, mimo školu pak např. v domovech mládeže, ve střediscích pro volný čas (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností), v ZUŠ, ale také v dětských mládežnických organizacích a v zájmových útvarech při kulturních a vzdělávacích institucích (např. kroužky, soubory, kluby apod.).

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury získáte lepší orientaci v problematice výchovných zařízení a také budete:

- mít lepší celkový přehled o školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování, umět odlišit od sebe pojmy domov mládeže, dětské domovy, školní družina a školní klub,
- umět charakterizovat následující zařízení domov mládeže, dětské domovy, školní družina a školní klub,
- získáte přehled o možnostech výchovného působení zmiňovaných zařízení v uvedené kapitole.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

výchova mimo vyučování, obsah výchovy mimo vyučování, funkce výchovy mimo vyučování, školní družina, školní klub

PRŮVODCE TEXTEM

Ihned na úvod je zapotřebí ujasnit si několik pojmů, které se poměrně často v praxi zaměňují. Jedná se o pojmy:

- výchova mimo vyučování,
- mimoškolní výchova,
- výchova ve volném čase.

Výchova mimo vyučování bývá často ztotožňována s činností (laicky řečeno), která se odehrává mimo vyučování (ostatně odtud její označení), ale v rámci (prostředí) školy. Sem

spadá především činnost školní družiny a školního klubu a dalších organizovaných aktivit ve školním prostředí, jako například činnost kroužků, pěveckých sborů, sportovních útvarů apod.

Ostatní aktivity, které se realizují mimo školu, lze označit jako mimoškolní aktivity. Navíc, mimoškolní výchova představuje jednu z forem výchovy (viz vzpomínka na obecnou pedagogiku, kdy se rozeznávají 4 formy výchovy, a to výchova školní, mimoškolní, rodinná a sebevýchova).

Podle (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2008, s. 37) se na hojně frekventovaném pojmu – **výchova mimo vyučování** – podílí nejen rodina a škola, ale také zařízení pro výchovu mimo vyučování a další subjekty společenské sféry. V této souvislosti také uvedení autoři vymezují pojem výchova mimo vyučování, jako výchovu, která:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- je institucionálně zajištěna,
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Výchova mimo vyučování plní také určité funkce (viz Pávková a kol. 2008). Jedná se o následující funkce:

a) funkce výchovně vzdělávací

Odpovídající instituce, organizace apod. se zaměřují nejen na ovlivňování morálních vlastností konkrétního jedince, ale také na získávání vědomostí a dovedností, které lze později využít.

V této souvislosti svou významnou pozici zaujímá osobnost vychovatele (viz dále).

b) funkce zdravotní

V současné době se jedná o významnou funkci, která přispívá k celkovému zdravému vývoji každého jedince, a to nejen v dětském a mladistvém věku. Jedním z „klasických“ příkladů může být snaha o celkové snížení obezity u dané kategorie. Jedním z mnohých prostředků může být rozšíření nabídky pro pohybové aktivity. Vliv médií a komunikačních technologií působí v tomto směru vysloveně negativně.

c) funkce sociální

Záměrem, při naplnění dané funkce, je podporovat komunikační kanály mezi dětmi a mládeží, sledovat tendenci k přirozené spolupráci mezi sebou. Některá zařízení

částečně „*supluji*“ sociální funkci rodiny, např., v prostředí rozvedených rodin, rodin neplnící některou ze svých četných funkcí, ale také vysokou zaměstnanost rodičů, případně některého z rodičů.

d) funkce preventivní

Účast na volnočasových aktivitách může ve své podstatě odvést děti od možného kontaktu s projevy rizikového chování, případně s nežádoucími projevy rizikového chování, případně sociálně patologickými projevy. V podstatě se jedná o to, aby dětem a dalším zájemcům byla nabídnuta zajímavá, atraktivní volnočasová činnost. Zde platí klasické a omšelé rčení, že ten, kdo si hraje, nezlobí.

Obsah výchovy mimo vyučování

Existuje řada pohledů na obsah výchovy mimo vyučování. V první řadě se jedná o:

- odpočinkovou (relaxační) činnost

Ve své podstatě se jedná o nenáročnou činnost, která má za cíl odstranit fyzickou a psychickou únavu z předchozí činnosti, např. po náročné výuce, po náročném výkonu. Může se jednat o pouhé „*klábosení*“ se spolužáky, procházka, ale také se může jednat o drobnou činnost, která nevyžaduje výraznou fyzickou ani psychickou zátěž.

- rekreační činnost

Posláním rekreační činnosti je také odstranění fyzické a psychické únavy, ale obsahem je poněkud náročnější činnost pohybová (turistika, sport apod.). Spadá sem i manuální práce, umělecká činnost a další aktivity. Oproti předchozímu obsahu se jedná o vyšší stupeň náročnosti jednotlivých činností.

Jedním z příkladů mohou představovat školy v přírodě.

- zájmová činnost

Uvedená oblast představuje nejdůležitější součást samotné výchovy mimo vyučování. Jak uvádí kolektiv autorů (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2008, s. 51–52): „*Uspokojování, rozvíjení a kultivace zájmů, uspokojování potřeb a rozvoj specifických schopností jsou významné výchovné úkoly, které se podílejí na utváření životního stylu a hodnotové orientace člověka.*“

V širším kontextu můžeme daný obsah propojit na celkovou (případně i částečnou) zájmovou orientaci vlastní rodiny (viz formy výchovy v rámci obsahu učiva obecné pedagogiky).

- sebeobslužné činnosti (péče o sebe sama)

Péče o sebe sama (sebeobslužné aktivity) představují v současné době zvláště u dětí jednu z náročných činností v rámci výchovy mimo vyučování. V podstatě se jedná o vedení dětí, ale i dospívajících k samostatnosti. Významně se podílí na dodržování základních hygienických návyků, stejně tak jako na dodržování denního režimu, rozvíjí společenské návyky při styku s ostatními dospělými jedinci, trpělivost, vůli apod.

- veřejně prospěšná činnost

Obsah se zaměřuje na aktivity, které jsou směřovány na další osoby, a to například v rámci pomoci starším osobám, lehké brigádnické činnosti (např. odklizení odpadků z řek, parku, lesa atd.), aktivní účast na kulturních akcích (např. vystoupení v domech pro seniory atd.).

- příprava na vyučování

Do dané oblasti spadají aktivity, které můžeme vnímat jako přípravu na vyučování. Například v rámci návštěvy jazykového kroužku anglického jazyka lze vypracovat domácí úkol, obdobně se může jednat o činnost přírodovědně zaměřených kroužků atd. V podstatě se jedná o prohlubování znalostí získaných ve škole (např. z oblasti astronomie).

Poznámka: řada uvedených aktivit je v současné době dostupná v online prostředí.

Ještě můžeme rozeznávat zájmové oblasti při výchově mimo vyučování. Jedná se o zájmovou oblast:

- společenskovední
- pracovně-technická
- přírodovědnou
- esteticko-výchovnou (výtvarná, hudební, literárně-dramatická)
- tělovýchovnou, sportovní a turistickou

A naprosto přirozeně v každé oblasti se realizuje zájmová činnost v rámci volného času (zájmové útvary). Jedná se o zájmovou činnost:

- společenskovední zájmová činnost (např. historicko-vlastivědná, sběratelství)
- technická zájmová činnost (např. modelářská činnost)

- přírodovědná zájmová činnost (např. zahrádkářská, botanická, chovatelská činnost)
- kulturně-umělecká zájmová činnost (např. výtvarná, hudební, taneční, dramatická činnost)
- sportovní a tělovýchovná zájmová činnost (např. zaměření na atletiku, gymnastiku, florbal, plavání)
- turistická zájmová činnost
- branná zájmová činnost

V oblasti branné zájmové činnosti (Novotná, 2017, s. 163-180) zdravotnické zájmové útvary, střelecké, hasičské.

Zařízení pro volný čas:

U zařízení pro volný čas můžeme sledovat nejen jejich kvantitativní nárůst (počet hřišť, komerčních zařízení, klubovny apod.), ale také zařízení, která reagují na kvalitativní vývoj (zařízení, která reagují na změnu ve složení návštěvníků, kladoucí vyšší nároky na odbornou přípravu vedoucích apod.).

Zařízení můžeme rozlišovat podle rozličných kritérií, jako např. podle délky působení:

- celoročně působící zařízení (např. DDM),
- zařízení působící sezónně (letní tábory, příměstské tábory, zimní výcvikové akce apod.),
- mobilní zařízení (např. campy).

Zařízení pro výchovu mimo vyučování z hlediska zřizovatele:

- školská (zřizuje MŠMT, odbory školství, školy apod.),
- neziskové organizace,
- komerční organizace (zřizovatelé).

Další zařízení pro volný čas:

- hřiště pro spontánní i organizovanou sportovní (nejen) činnost, lesoparky, cyklostezky, skateparky, hřiště na petang apod.,
- zařízení pro tělovýchovné a sportovní aktivity (např. tělocvičny, sportovní haly, bazény apod.),
- zařízení zaměřená na umělecké a kulturní aktivity, jako např. divadla, kina, knihovny, galérie apod.

Podle vyhlášky č. 74/2005 Sb. rozeznáváme následující školská zařízení pro zájmové vzdělávání:

- **střediska volného času**, která dělíme na dva typy:
 - dům dětí a mládeže (uskutečňuje činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání,
 - stanice zájmových činností zaměřené na jednu oblast zájmového vzdělávání (např. techniku, přírodovědu), případně kombinací několika oblastí. V poslední době zaznamenáváme pokles těchto zařízení.
- **školní družiny** (viz dále)
- **školní kluby** (viz dále)

Školní družina – je školské zařízení věnující se výchově mimo vyučování. Hlavním posláním školní družiny je rekreační a relaxační funkce, zájmová činnost, a další doplňující aktivity. Školní družina má i významnou socializační funkci. Školní družiny se ve své činnosti řídí vlastním vzdělávacím programem. Primárně jsou určeny pro žáky 1. stupně základních škol, ale v odůvodněných případech je možné, aby byly navštěvovány i žáky 2. stupně základních škol. (Janiš, K. st., Skopalová, J., Janiš, M. ml., 2017, s. 92)

Školní družiny jsou rozděleny do oddělení, maximální počet dětí v jednom oddělení je stanoven na 30. Při určitých činnostech může být tento počet navýšen, ale zpravidla je přiřčena další kompetentní dospělá osoba. Školní družina může zřizovat i zájmové kroužky, do kterých mají přístup i žáci, kteří nejsou do družiny zapsáni.

Školní družiny se řídí odpovídajícími vyhláškami MŠMT. Primárně jsou školní družiny určeny žákům 1. stupně ZŠ, ale v ojedinělých případech je možné (například komplikovanější dojezd žáků do školy, sourozenecké vazby apod.), aby družinu navštěvoval i žák 2. stupně. Mohou být zřizovány při základních školách, ale mohou též existovat jako samostatná školská zařízení.

Školní družiny mohou být v provozu i během prázdnin, pokud tak povolí zřizovatel. Dalším předpisem, kterým se provoz školních družin řídí, je řád školní družiny, který vydává ředitel školy nebo ředitel školní družiny, pokud působí jako samostatné pracoviště.

Stále dosud převládá u mnohých rodičů názor, že se jedná o určitou sociální službu, která se zabývá jejich dítětem při přechodu ze školní třídy (školy) do domácího prostředí.

Hlavní oblasti činnosti jsou následující:

- **relaxační a rekreační – jedná se o odpočinkovou činnost** plnící psychohygienické poslání a sloužící k regeneraci sil (výjimkou nejsou např. prvky z jógy),

- **zájmové činnosti** – umožňují žákům seberealizaci (popř. i kompenzaci možných školních neúspěchů). Mohou být kolektivní nebo individuální a mohou překračovat organizaci práce po odděleních,
- **příprava na vyučování** – souvisí s plněním školních povinností, není však legislativně stanovena jako povinná součást činnosti školní družiny. V některých družinách je striktně zakázána, někdy je tolerována, např. až po 15 hodině odpoledne, ale významným předpokladem je souhlas učitelů i rodičů), ale může být součástí zábavného procvičování učiva formou didaktických her, součást vycházky, exkurze atd.,
- **další doplňující aktivity, jako např.** poslechová činnost, četba, prvky dramatizace aj.

Školní klub – školské zařízení pro výchovu mimo vyučování, určené pro žáky 2. stupně základní školy. Vzhledem k tomu, že jednotliví žáci už mají své zájmy více či méně vyhraněné, je činnost školního klubu orientovaná nejen na vlastní samostatnost, ale především k uspokojování zájmů žáků.

Vznik školních klubů se začal utvářet v průběhu školního roku 1958/1959, to znamená, že školní kluby mají svou dlouhou tradici. Hlavní náplní byly pravidelné zájmové činnosti, organizované prostřednictvím kroužků, uměleckých souborů, sportovních oddílů apod. Školní klub může nabízet i další spontánní aktivity realizované v prostorách klubu nebo školy vhodných k této činnosti.

Podle Bendla (2014, s. 134–137) činnost školního klubu se realizuje následujícími formami:

- pravidelnou zájmovou činností v zájmových útvarech,
- příležitostní zájmovou činností či rekreační činností,
- otevřenou nabídkou spontánních činností,
- podporou tzv. tvůrčích týmů, skupin iniciativních žáků s výrazným zájmovým zaměřením.

Jedním z hlavních rozdílů mezi školní družinou a školním klubem je cílová skupina z hlediska věku, na kterou se školní klub orientuje.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Volný čas nejčastěji vymezujeme jako čas, se kterým jedinec může nakládat podle svého vlastního uvážení, a to na základě svých zájmů. V období dětství a dospívání je možné volný čas realizovat v prostoru školy, např. ve školních družinách nebo školních klubech,

mimo školu pak např. v domovech mládeže, ve střediscích pro volný čas (domy dětí a mládeže, stanice pro zájmovou činnost), ale také v dětských mládežnických organizacích a v zájmových útvarech při kulturních a vzdělávacích institucích (např. kroužky, soubory, kluby apod.).

Z hlediska obsahu rozeznáváme u výchovy mimo vyučování následující oblasti činnosti: odpočinkovou (relaxační) činnost, rekreační činnost, zájmová činnost, sebeobslužné činnosti (péče o sebe sama), veřejně prospěšná činnost a příprava na vyučování.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Vymezte pojmy: volný čas a výchova mimo vyučování. Konkretizujte.
- Jaký je rozdíl mezi školní družinou a školním klubem?
- Vyjmenujte jednotlivé obsahy činnosti výchovy mimo vyučování a ke každé oblasti uveďte konkrétní příklady.
- Charakterizujte instituce (zařízení), zabývající se volným časem dětí a mládeže.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Zvolte si libovolnou dětskou (případně mládežnickou) organizaci a zjistěte, jaké jsou její výchovné cíle, jaký má program (obsah), jaké používá metody výchovné práce apod. Doplňte stručně její historii, počet členské základny a sídlo v nejbližším okolí školy.
- Zvolte si nejbližší zařízení pro volný čas a zjistěte hlavní oblasti poskytované nabídky volnočasových aktivit. Na základě analýzy výročních zpráv za posledních 5 let se pokuste „nastítnit“ další možný vývoj.
- Uskutečňte na konkrétní škole dotazníkové šetření na téma: O které volnočasové aktivity je mezi žáky největší zájem? Zjištění je nezbytné porovnat s aktuálním stavem využití volnočasových aktivit u dané školy. (Nezapomenout se zaměřit i na tzv. ŠVP (školní vzdělávací program).
- Příprava na vyučování představuje jednu z oblastí obsahu výchovy mimo vyučování. Zmapujte v online prostředí, jaká je v současné době nabídka, případně jaký je o danou oblast zájem ze strany žáků. (Odlište žáky 2. stupně základní školy a žáky středních škol.)
- Seznamte se s možnými granty ve svém okolí na podporu činnosti konkrétního zařízení pro volný čas. (V případě možnosti a na základě zmapování podmínek se pokuste žádost o grant předložit.)

PRO ZÁJEMCE

- Výrazný vliv na teorii a a následně i na praxi výchovy mimo vyučování měl ruský pedagog Anton Semjonovič Makarenko (1888-1939). Svou pozornost zaměřil na tzv. delikventní mládež, pro kterou organizoval celou řadu společných akcí, jako např. výlety, prázdninové akce a další volnočasové aktivity.

A. S. Makarenko kladl velký důraz na práci, a to zvláště na takovou, které přináší výsledky (v jeho představě zisk, který následně využívali všichni členové tzv. kolonie, zejména pro zabezpečení volnočasových aktivit).

- Na základě výnosu zemské školní rady (1887) se měli učitelé věnovat žákům i mimo školní budovu, zvláště pak žákům, kteří pocházeli se sociálně slabších rodin. Právě pro takové jedince měly postupně vznikat instituce, které by dětem zajišťovaly jistou míru bezpečnosti, jako např. rozličné útulny, stravovny, sportovní hřiště apod. Objevuje se i myšlenka poskytovat a zabezpečit takovým dětem i činnost v průběhu letních prázdnin. V roce 1885 byl v Praze na Vyšehradě oficiálně otevřen útulek pro děti, které navštěvovaly školu.

V roce 1931 došlo k jejich přejmenování na družiny.

DALŠÍ ZDROJE

ČAPEK, R. *Moderní didaktika. Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-3450-7.

CHORVÁT, I., ŠAFR, J. (eds.) *Volný čas, společnost, kultura (Česko-Slovensko)*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. ISBN 978-80-7419-270-8.

JANIŠ, K. st., SKOPALOVÁ, J., JANIŠ, K. ml. *Slovník vybraných pojmů k oblasti prevence rizikového chování*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2017. 144 s. (CD) ISBN 978-80-7510-237-9.

KALÁBOVÁ, N. *Do školy i mimo ni*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-1571-4.

ŽUMÁROVÁ, M. *Pedagogika volného času*. In. PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 1. vydání. s. 738–742. ISBN 978-80-7367-546-2.

OTÁZKY

3/1 Školské zařízení pro výchovu mimo vyučování, které je určeno zejména žákům 2. stupně ZŠ, se nazývá:

- a) **školní klub**
- b) školní družina
- c) klubovna
- d) školní zájmový kroužek

3/2 Školské zařízení pro výchovu mimo vyučování, určené především pro žáky 1. stupně ZŠ, se nazývá:

- a) školní kroužek
- b) **školní družina**
- c) školní soubor
- d) školní klub

3/3 Která z následujících činností **nepatří** do hlavních oblastí činnosti ve školní družině? Jedná se o činnost:

- a) relaxační a rekreační (odpočinková činnost)
- b) zájmové činnosti
- c) **čekání na odjezd dopravního spoje**
- d) dalších doplňující aktivity

3/4 Autorský kolektiv: Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2008, s. 37) vymezují pojem výchova mimo vyučování, jako činnost, která:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

(Vyberte z nabízené škály.)

V daném vymezení je ještě skutečnost, že:

- a) je realizována ve školním prostředí
- b) **je institucionálně zajištěna**
- c) musí být finančně zabezpečena
- d) musí být o činnost odpovídající zájem

3/5 Existuje řada pohledů na obsah výchovy mimo vyučování. V první řadě se jedná o:

- rekreační činnost,
- zájmová činnost,
- sebeobslužné činnosti (péče o sebe sama),
- veřejně prospěšná činnost,
- příprava na vyučování.

Která z uvedených položek činnosti obsahu chybí? Jedná se o:

- a) pracovní
- b) společenská
- c) **odpočinkovou (relaxační) činnost**
- d) vzdělávací

3/6 Jedna oblast obsahu výchovy mimo vyučování se zaměřuje na aktivity, které jsou směřovány na další osoby, a to například v rámci pomoci starším osobám, lehké brigádnické činnosti (např. odklizení odpadků z řek, parku, lesa atd.), aktivní účast na kulturních akcích (např. vystoupení v domech pro seniory atd.).

Jedná se o oblast:

- a) rekreační činnost
- b) zájmová činnost
- c) odpočinkovou (relaxační) činnost
- d) **veřejně prospěšná činnost**

3/7 Která z funkcí absentuje v následujícím přehledu (funkce výchovně-vzdělávací, sociální, preventivní)?

Jedná se o funkci:

- a) **zdravotní**
- b) ekonomickou
- c) volnočasovou
- d) pedagogicko-psychologickou

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

4 ZAŘÍZENÍ PRO TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V rámci pedagogiky volného času existuje v praxi celá řada zařízení, která se právě zabývají smysluplným využitím volného času. Rozeznáváme zařízení pro výchovu mimo vyučování (viz předchozí kapitola), kam patří zejména školní družina, školní klub, zájmové útvary realizované školou, dále pak zařízení pro realizaci volného času (o problematice pojednává následující kapitola).

Na naplňování volného času se také podílí celá řada dalších institucí, ale také četné organizace (viz kapitola uvedená na jiném místě studijního materiálu). Následující kapitola předkládá několik takových zařízení a možných volnočasových aktivit.

Zvláštní subkapitolku představují tzv. Univerzity 3 věku (U3V).

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a po seznámení se s další doporučenou literaturou:

- získáte lepší orientaci v zařízeních, které se věnují volnému času dětí a mládeže,
- budete umět odlišit od sebe obsahové zaměření jednotlivých zařízení, včetně charakteristických znaků daného zařízení,
- umět charakterizovat převládající zařízení a umět poradit nejen samotným dětem, mládeži, rodičům, ale i široké veřejnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

zařízení pro volný čas, středisko volnočasových aktivit, domovy mládeže (DDM), základní umělecké školy (ZUŠ), kroužek, soubor, klub, kurz, příležitostná zájmová činnost, spontánní aktivity, wellnes, fitness, U3V - Univerzity 3 věku.

PRŮVODCE TEXTEM

Existuje mnoho zařízení (institucí), které se podílejí na naplnění smysluplného trávení volného času dětí a mládeže, které dávají rodičům alespoň nějakou jistotu odborného vedení dětí v době, kdy se jim rodiče nemohou věnovat. Vybrané instituce poskytují dětem (ale i rodičům) pocit bezpečí a ochrany, kdy se je snaží chránit před negativními vlivy prostředí, které by mohly ohrozit jejich další příznivý vývoj.

Uvedená zařízení mohou být zřizována státem (např. domy dětí a mládeže) nebo některými soukromými subjekty (vybrané sportovní kluby), případně kombinace obojího. V mnoha

případech se může jednat i o instituce a zařízení, které se věnují vzdělávání (např. soukromé školy, jazykové kurzy, tábory apod.), o které je poměrně velký zájem. Do daného spektra spadají v zimním období např. lyžařské školy, v letním období např. tenisové školy apod.

Středisko volného času

Střediska volného času (SVČ) představuje (podle vymezení MŠMT) školské zařízení, jehož „posláním je motivovat, podporovat a vést děti, žáky, studenty, mládež, ale i dospělé k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí, zejména smysluplnému využívání volného času, a to širokou nabídkou činností v bezpečném prostředí, s profesionálním týmem pedagogů. Činnost středisek volného času se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání.“

Zřizovatelem SVČ může být školský úřad, obec, soukromý subjekt apod. Uživatelem služeb DDM a stanice zájmových činností může být dítě, žák, student, pedagogický pracovník a v některých případech i jiná osoba. DDM poskytuje především „pravidelnou zájmovou činnost, příležitostnou zájmovou činnost a spontánní aktivity“ (podrobněji viz Vyhláška MŠMT). (DDM se zřizují od roku 1952,)

V mnoha případech uvedená SVČ organizují a realizují letní (spadají sem i příměstské) tábory a zimní tábory, tzn. že vykonávají činnost zpravidla po celý rok.

Pravidelná zájmová činnost, jak už sám název napovídá, probíhá pravidelně v různých zájmových útvarech s odlišným označením. Pávková a kol. (2008) vnáší jistý řád do terminologického chaosu, který s danou činností úzce souvisí:

Kroužek je menší útvar (menší kolektiv dětí), v jehož názvu většinou bývá zahrnuta jeho specializace. Může tak jít o kroužky zaměřené na počítačové dovednosti, kroužky pohybově-sportovní (např. šachy, judo, sebeobrana, golf, tenis apod.), přírodovědecky zaměřené (např. kroužek ekologický, ochránci životního prostředí, akvaristický apod.), zaměřené na esteticko-výchovnou činnost (např. dramatický, keramický hudební, taneční, výtvarný kroužek apod.), zaměřené na technické činnosti (např. kroužek modelářský, elektrotechnický apod.).

Uvedený zájmový útvar může organizovat jak škola, tak jiné zařízení pro volný čas, jako např. DDM.

Soubor je označení pro útvar, který svou zájmovou činnost může zaměřit i na veřejnou produkci. Většinou se tedy jedná o útvar, který se prezentuje na venek zpravidla jako umělecký (pěvecký, taneční, např. lidové tance, dramatický apod.).

Klub je útvar, kde je zpravidla činnost členů receptivní (tedy zaměřena na vnímání). Tento útvar může existovat i v rámci jiných organizací, které nemají primární účel v zajišťování trávení volného času. Kluby mohou mít zaměření na film, divadlo apod. Velice oblíbené

jsou sběratelské kluby, které si v pravidelných intervalech vyměňují své sběratelské předměty apod. Patří sem i kluby určené pro setkávání seniorů.

Kurz je zpravidla omezen délkou trvání. Činnost kurzu sleduje osvojení nějaké vědomosti nebo dovednosti. Úspěšný absolvent může získat certifikát (osvědčení). Výhodou je, pokud má certifikát (osvědčení) nějakou platnost na úrovni regionu nebo republiky.

Některé kurzy mohou výrazně přispět ke zvýšení profesní způsobilosti a zvýšit tak šanci na trhu práce (např. svářečské kurzy, kurzy zdravotnický zaměřené na masáže, kosmetické procedury a další volnočasové aktivity).

Příležitostná zájmová činnost může vykazovat i jisté znaky pravidelnosti, není to však činnost průběžná. Může se jednat např. o tradiční zimní turnaje, zájezdy, exkurze, příměstské tábory, turistické pochody apod. U příležitostné zájmové činnosti je možnost propojovat jednotlivé věkové kategorie.

Spontánní aktivity jsou pedagogickým pracovníkem ovlivňovány nepřímo. Pedagogický pracovník působí především jako dozor při výletech, vycházkách a exkurzích, při školách v přírodě, adaptačních kurzech apod. Rozhodčí (porotce) při rozličných soutěžích a turnajích. Takovými aktivitami mohou být různé hry na sportovištích, v čítárnách, posilovnách apod. (podrobněji: Pávková a kol., 2008).

Specifickými aktivitami, které může dům dětí a mládeže podporovat, jsou i sportovní kluby, které se účastní soutěží v rámci sportovního svazu, pod které jejich sportovní činnost spadá.

Domovy mládeže

Domovy mládeže (hovorově „intr“) – instituce poskytující především ubytování, stravování a kvalifikované výchovné působení. Jsou určeny pro žáky středních a vyšších odborných škol.

K zvláštnostem patří, že uvedené zařízení neprovádí žádné činnosti v průběhu letních a dalších prázdnin. Vzhledem k tomu, že v průběhu školní výuky přebírá za rodiče zodpovědnost za svěřené děti, je zde velice podrobně rozepsán řád, tedy práva a povinnosti pro ubytované. Jejich porušení může vést k vyloučení z daného domova mládeže.

Domov mládeže provozuje svoji činnost během školního roku. Podmínky provozu a pobytu v domově mládeže upravuje vnitřní řád, který vydává ředitel příslušného domova mládeže a který stanovuje práva, povinnosti a zákazy pro ubytované. Některá ustanovení se mohou lišit dle věku ubytovaných a zahrnují i sankce za porušení vnitřního domovního řádu (např. vyloučení žáka z domova mládeže).

Historie zmiňované instituce je poměrně bohatší než historie školní družiny či školního klubu. Pobyt žáka ve škole byl pojmán jako náhrada jeho domova a ve středověku byl

realizován zejména pro chudé žáky, kteří navštěvovali vyšší městskou školu. Žáci se nazývali vagabundi (lat. vagor - toulám se). Takto označení žáci pocházeli z chudých rodin a nemohli si dovolit cestovat mezi školou a rodinou, proto se jim stala škola i domovem. Domov mládeže poskytuje možnosti trávení volného času, které by měly být odborně zajištěny. Nabídka činností by měla zohledňovat i spektrum škol, které ubytovaní studenti navštěvují.

Základní umělecké školy

Základní umělecké školy (ZUŠ), starší označení bylo lidové školy umění (LŠU), které mají své kořeny v období tzv. první republiky (tzn. před rokem 1945), poskytují možnosti pro využívání volného času v umělecko-kulturním spektru zájmu. V současné základní umělecké škole existují čtyři obory – hudební, výtvarný, taneční, literárně-dramatický. Povětšinou představují přípravu pro studium na dalších školách s uměleckým zaměřením (jako např. v hudebním oboru – konzervatoř, ve výtvarném oboru lze pokračovat na umělecké průmyslové škole, reklama apod.).

Musíme mít na zřeteli, že ZUŠ tvoří nedílnou součást školského systému v ČR. Proto se jejich činnost řídí Rámcovým vzdělávacím programem.

Nízkoprahová zařízení

Zvláštní postavení zaujímají **nízkoprahová zařízení**, jako např. nízkoprahové kluby pro děti a mládež.

Nízkoprahová zařízení jsou primárně určena dětem a mládeži, které se nechtějí nebo nemohou zúčastňovat dalšího organizovaného trávení volného času. Důvody mohou být objektivní, (např. neexistence obdobného zařízení v místě školy, bydliště, časové důvody ohledně návaznosti na dopravní spojení) nebo subjektivní (např. nezájem o danou činnost).

Jedním ze specifických znaků je poměrně velká fluktuace dětí a mládeže, stejně tak jako i setkávání jedinců se stejnými problémy. Náplň činností může být velice pestrá a záleží pouze na pedagogických pracovnících, jaké mají zkušenosti a organizačně-inovizační dovednosti.

V rámci zdravého životního stylu se u převážně dospělých jedinců uplatňuje tzv. wellnes a fitness.

Wellness

V praxi se jedná o velice široce pojímaný pojem, který ve své podstatě znamená soulad mysli, duše a těla. Wellness je vnímán jako soulad fyzického, mentálního a emočního zdraví, a to nejčastěji v součinnosti se zdravým způsobem života (tzn. včetně stravování a dalších pobytových aktivit).

V praxi se jedná povětšinou o pobyt s ozdravnými procedurami, které organizují hotely, lázeňská zařízení a další subjekty, a to jak jednorázové aktivity, tak i víkendové, případně několikadenní.

Cílem je osobní příjemný pocit. Jedná se cílené aktivity sledující zlepšení kvality osobního života, jeho kvality.

Od roku 2007 u nás působí Česká Asociace Wellness.

Fitness

Zařízení pro sportovní aktivity (posilovny), které sledují zlepšení všeobecné tělesné kondice za účelem upevnování zdraví a fyzické kondice. Cílem je tedy zlepšit (udržet) všestrannou tělesnou kondici (zejména postavu). V současné době se jedná o součást odpovídajícího životního stylu. Fitness centra zahrnují v rámci svého zařízení celou řadu speciálních zařízení. Kde může jedinec „vylepšovat“ svou fyzickou kondici. Často se doporučuje cvičení pod dohledem trenéra.

V praxi se může jednat o samostatná zařízení, případně jako součást wellnessu.

Samostatnou subkapitolou jsou tzv. U3V.

Vzhledem k tomu, že do spektra volného času spadají i věkově starší „klienti“ (senioři), obecně řečeno osoby v tzv. postproduktivním věku, jsou pro organizovány aktivity, které slouží k smysluplnému naplňování volného času. Náplň uvedených zařízení sleduje další vzdělávání, ale také se jedná o významný prvek v socializačním procesu kategorie seniorů.

Organizování vzdělávacích aktivit nezabezpečují pouze univerzity, ale také v jednorázových aktivitách (případně v podobě krátkodobých cyklů) také např. vyšší odborné školy, knihovny, muzea, galerie, kulturní domy apod.

U3V – univerzity třetího věku

Instituce nabízejí v rámci jednotlivých univerzit kurzy, které s sebou nesou prvky a podobu vysokoškolského vzdělávání a mají rozličnou náplň (např. zaměřenou na umění, medicínu, přírodovědu, historii apod.).

SHRNUTÍ KAPITOLY

V praxi existuje celá řada dílčích zařízení i organizačních struktur, které se podílejí na naplňování volného času. Jedná se střediska volného času, domy dětí a mládeže a stanice zájmové činnosti. K volnočasovým zařízením patří také např. kroužek, soubor, klub, kurz, příležitostná zájmová činnost, spontánní aktivity.

V neposlední řadě je možnost trávit volný čas v tzv. nízkoprahových zařízeních (klubech) pro děti a mládež.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Jaké znáte zařízení pro naplňování volného času? Uveďte konkrétní příklady a charakteristiku jejich odlišení navzájem.
- Čím se liší poslání střediska volného času od nízkoprahového zařízení?
- Jaké je poslání U3V?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Zvolte si libovolnou školu ve svém okolí a zmapujte, jaké nabízí okolí této školy volnočasové nabídky konkrétních aktivit. Uskutečňte malé anketní šetření, které by mapovalo nabídku a poptávku po aktivitách ze strany žáků, např. 2. stupně základní školy.
- Na základě dostupných statistických materiálů zmapujte počet ZUŠ v České republice, a to včetně žáků a zpracujte úvahu nad možnými dalšími trendy.
- Zjistěte ve svém nejbližším okolí konkrétní nízkoprahové zařízení, uskutečňte hospitaci a zmapujte jeho převládající volnočasovou aktivitu. Nedílnou součástí bude i zmapování návštěvnosti v konkrétním časovém úseku (např. 1 měsíc).
- Seznamte se s nabídkou aktivit pro vyplnění volného času pro věkovou kategorii senior ve svém bydlišti a blízkém okolí. Současně s webových stránek nejbližší univerzity zjistěte, možnosti na zúčastnit U3V?

PRO ZÁJEMCE

V 80. letech minulého století se začaly rozšiřovat první vzdělávací programy pro seniory. První se otevřel na fakultě sociálních studií v Toulouse (Francie). V českém prostředí došlo k založení první univerzity třetího věku v roce 1986 na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Jedním z mnoha přínosů U3V je nejen získávání dalších vědomostí, ale nezapomenutelnou stránkou jsou sociální kontakty, v konkrétním případě se jedná o setkávání se svými vrstevníky, výměna zkušeností, ale také nové zážitky ze zcela jiného prostředí.

Počet účastníků každým rokem narůstá, přičemž i samotná forma má mnohdy podobu vysokoškolského studia, tzn. organizace seminářů, zpracování referátů atd.

DALŠÍ ZDROJE

Další informace lze získat např.:

ČAPEK, R. *Moderní didaktika. Lexikon výukových a hodnotících metod.* Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-3450-7.

OTÁZKY

4/1 Která zařízení (instituce) poskytují možnosti pro využívání volného času v umělecko-kulturním spektru zájmu?

- a) JUNÁK
- b) ZUŠ**
- c) SOKOL
- d) YMCA

4/2 Aktivitu, které jsou pedagogickým pracovníkem ovlivňovány nepřímo, přičemž pedagogický pracovník působí především jako dozor při výletech, vycházkách a exkurzích, při školách v přírodě, adaptačních kurzech apod., označujeme jako aktivitu:

- a) obecně prospěšné
- b) spontánní**
- c) netradiční zájmové
- d) specifické

4/3 Zařízení, která jsou primárně určena pro děti a mládež, která se nemůže nebo nechce, zúčastňovat dalšího organizovaného trávení volného času, se označuje jako:

- a) podprahová zařízení
- b) klubová zařízení
- c) nízkoprahová zařízení**
- d) střediska volného času

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

5 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE VOLNÝM ČASEM

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Na společenském žádoucím naplňování volného času se vedle četných institucí, podílejí také četné dětské a mládežnické organizace, ale také v neposlední řadě zájmové organizace (např. zahrádkáři, rybáři, myslivci, ochránci přírody apod.).

Obsah kapitoly se věnuje především organizacím, které se zabývají naplněním volného času dětí a mládeže (Junák) a spolku Pionýr. Z historicky starších organizací se jedná např. o tramping, organizace Junák (Skaut), SHM a další.

K nedílným součástem činnosti (zvláště v období letních prázdnin) představují tábory.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a po seznámení se s další doporučenou literaturou:

- získáte lepší orientaci v organizacích, které se věnují volnému času dětí a mládeže,
- budete umět odlišit od sebe obsahové zaměření jednotlivých organizací, případně spolku, a to včetně charakteristických znaků,
- umět charakterizovat převládající obsahové zaměření.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Roberta Baden-Powella, Ernest Thompson Seton, tramské hnutí Miroslav Tyrš, Jindřich Fügner, YMCA, YWCA, Junák, SHM, Pionýr, Sokol

PRŮVODCE TEXTEM

Na výchově mimo školu a školská zařízení se podílí (v minulosti podílela) i celá řada organizací, které mají v našich podmínkách poměrně dlouhou historii, přičemž mnohé jsou úzce napojeny na mezinárodní síť (např. skaut).

Z organizačního hlediska zahrnují do své struktury vedle kategorie dospělých jedinců (mnohdy v roli vedoucích) také kategorii dětí a mládeže. Organizace mají svou pevnou organizační strukturu, své symboly, obsah činnosti apod.

V následujícím přehledu jsou některá uvedena a bodově je nastíněna jejich stručná charakteristika.

Trampské hnutí

- V období tzv. 1. republiky se rozvíjí u mládeže především (společensky odsuzovaný) **tramping**, který neměl v rámci Evropy obdoby. Trampské hnutí se v mnoha směrech inspirovalo myšlenkami *Ligy lesní moudrosti* a představami života z amerického Divokého západu, ale také z humanistických zásad z předchozího období. V každém případě k charakteristikám trampského hnutí patří a byla opravdová láska k přírodě. Prvními aktéry a organizátory byli starší členové skautů, kterým „*neseděl*“ pevný řád ve skautských oddílech.
- Další sympatizanti pocházeli poněkud z chudšího sociálního prostředí. Naopak v městském prostředí se v první polovině minulého století rozvíjí komerční zábava (kabarety, herny, tančírny, kina apod.). Tím dochází k diferenciaci naplňování volného času mládeže v městském prostředí a v prostředí venkova.
- Přesto bylo trampské hnutí v našich podmínkách „*tvrdě*“ společensky odsuzováno a tvrdě trestáno. Například při odhalení, že tramp spal s jednou dívkou společně přes noc v jednom stanu, hrozila pokuta 5 000,- Kč, případně vězení v délce 14 dnů. Obvyklá však byla pro všechny strany přijatelná pokuta.
- Posláním trampingu bylo úsilí mládeže dostat se z města do volné přírody (např. v Praze se jednalo o povodí Vltavy, Berounky a Sázavy aj.). První trampská osada vznikla na Vltavě v roce 1918, v místech známých jako Svatojánské proudy (místo je dnes pod hladinou Štěchovické přehradní nádrže). Některé osady přežily až do dnešní doby. Musíme mít na zřeteli, že se tramping rozšířil i na Moravu a na území tehdejšího Slovenska.
- K velkým nadšencům a propagátorům patřili, mimo jiných, J. Foglar, známý malíř a ilustrátor Z. Burian (1905–1981), známý ilustrátor knih E. Štorcha, J. Peterka (umělecký pseudonym Bob Hurikan), historik a spisovatel (1907–1965).

Koncem 19. a počátkem 20. století se začínají formovat první dětské organizace.

- Robert Baden-Powell (1857–1941) – zakladatel skautského hnutí,
- Ernest Thompson Seton (1860–1946) – woodcrafterské hnutí (Lzálesácké dovednosti). Oba autoři výrazně ovlivnili český skauting. Při koncipování svého projektu vycházeli z myšlenek, které se opíraly o lásku k přírodě a zkušenosti z dovedností původních obyvatel (Indiánů).
- Současně se rozvíjí, především ve městech skautské hnutí, jehož významným představitelem je Jaroslav Foglar (přezdívkou Jestřáb 1907–1999), úspěšný spisovatel dobrodružných příběhů, např. *Hoši od Bobří řeky*, *Rychlé šípy*, *Záhada hlavolamu* aj.

- Po Velké říjnové socialistické revoluci v Rusku (1917) se začínají koncipovat jednotné mládežnické a dětské organizace. Nejdříve se utváří Komsomol (1918) zaměřený na mládež a v roce 1922 pionýrská organizace.
- V našem prostředí se utváří taktéž celá řada organizací (zaměřené zejména na sport), ale také vznikají i další organizace pod patronací některých politických stran, jako např. Spartakovi skauti práce, které v roce 1924 organizuje Československá sociální demokracie.

V období 1945–1948 dochází k obnovení všech předválečných organizací, ale také dochází k výrazně centralizaci a politizaci.

- Po roce 1948 dochází ke sjednocování, a to: 1949 – ČSM (Československý svaz mládeže) a Pionýr. Po roce 1970 se transformuje do SSM (Socialistického svazu mládeže), obdobně i PO SSM (Pionýrská organizace SSM).

V následném období dochází k pojmání volného času jako prostředku regenerace pracovní síly, rozvíjí volnočasové aktivity a volný čas se stává předmětem konzumu.

Přehled dalších vybraných organizací:

YMCA (Křesťanské hnutí mladých mužů někdy se používá označení Křesťanské sdružení mladých mužů), které vzniklo v roce 1844. Jedná se o nejstarší a největší mládežnickou organizaci na světě. Působí ve 119 zemích světa a počet členů se pohybuje kolem 60 milionů. Činnost organizace vyčází z křesťanských tradic.

YWCA (Křesťanské hnutí mladých žen), které vzniklo v roce 1894. Do našeho prostředí se dostalo prostřednictvím legionářů a podpory T, G, Masaryka.

Česká tábornická unie (ČTU) – Hlavní zaměření činnosti unie je na pobyt v přírodě, ochrany a poznávání přírody s uplatněním znalostí lesní moudrosti. Organizuje tábornické školy a školy v přírodě. Činnost vychází z tradic trampského hnutí u nás.

SHM (Salesiánské hnutí mládeže) – křesťanský spolek dětí a mládeže s celostátní působností. Činnost je inspirována osobností sv. Jana Boska (Boska, 1815-1888) a zahrnuje sportovní, kulturní, vzdělávací aktivity, dále pak spolek organizuje vzdělávací aktivity, semináře, tábory apod. Ve stanovách spolku je uvedeno, že se jedná o samosprávný dobrovolný spolek, a to zejména dětí a mládeže. Hlavním předmětem činnosti je veřejně prospěšná činnost. Základním organizační jednotkou jsou kluby. Po stránce obsahové je základem Preventivní systém dona Boska, který se opírá o tři pilíře: laskavost, rozum a náboženství.

V současné době spolek sdružuje cca 3 000 členů.

Orel – katolická sportovní organizace, která vznikla jako určitý „protipól“ tělovýchovné organizace Sokol. Převládající činnost organizace, která sdružuje cca 19 tisíc členů, je primárně zaměřena na sportovní aktivity, ale také na ostatní společenskou činnost. Organizace působí po celém území ČR a její činnost se dohrává v tzv. „orlovnách“.

JUNÁK – svaz skautů a skautek ČR představuje v současné době jednu z nejpočetnějších organizací u nás. V průběhu své historie, došlo k násilnému přerušení činnosti a k obnově činnosti (2. světová válka a následně 2 x komunisté). (Seznamte se s částí kapitoly určené pro zájemce.)

Junák - V první polovině minulého století také vzniká **Junák** – český skaut (1912), jehož zakladatelem je český pedagog Antonín Benjamin Svojsík (1876–1938, další poznámky v zajímavostech). Inspirací mu jsou myšlenky dvou osobností, a to v Anglii Roberta Baden-Powella (1857–1941), který je považován za zakladatele skautského hnutí (1907) a myšlenky, které prosazoval v USA Ernest Thompson Seton (1860–1946), který byl zakladatelem woodcrafterského hnutí (zálesácké dovednosti podle indiánského vzoru). Za zmínku stojí i fakt, že návštěvou naší země (1936) výrazně ovlivnil český skauting.

Organizace také organizovat tábory. První skautský tábor se uskutečnil v roce 1912, a to u Lipnice nad Sázavou v Orlovských lesích.

PIONÝR - spolek dětí, mládeže a dospělých, což je nestátní nezisková organizace, která vznikla počátkem 1990 přeměnou z PO SSM. V současné době zahrnuje více jak 10 tisíc členů. Svou činnost směřuje do oblasti neformálního vzdělávání a výchovy dětí a mládeže ve volném čase. K významným aktivitám v činnosti spolku patří organizování letních táborů a další volnočasové aktivity.

SOKOL (Česká obec sokolská) Označení českého tělocvičného spolku, který v našem prostředí představuje největší a současně i jednu z nejstarších tělovýchovných organizací. Největší oblibu u nás si získala v 19. století organizace Sokol (1862, Česká tělocvičná jednota Sokol Pražský).

Za zakladatele spolku Sokol jsou považováni Miroslav Tyrš (1832-1884) a Jindřich Fügner (1822-1965).

Tyrš s dalšími nadšenci v roce 1862 založil Sokol, podílel se na tělocvičném názvosloví a byl i jedním z iniciátorů prvního všesokolského sletu (1882).

Oblíbené bylo heslo: „*Ve zdravém těle, zdravý duch.*“ Na počátku 20. století se začínají výrazněji zapojovat žáci. Jednalo se o podporu masové sportovní činnosti, nikoliv o závodní sportování.

Po ukončení 2. světové války se zaměřuje (vedle ideologického působení) spojit volný čas dětí a mládeže do jednotné organizace Pionýrské organizace SSM a Socialistický svaz mládeže (SSM) aj.

Hnutí DUHA – spolek, který vznikl v roce 1989 a zaměřil se na volnočasové aktivity dětí a mládeže a svým obsahovým pojetím má hodně blízko k zážitkové pedagogice.

Zvláštní pozornost si zaslouží tzv. **ekologické aktivity**.

Hnutí Brontosaurus - v roce 1972 byla na konferenci (pod hlavičkou organizace UNESCO v Helsinkách uspořádána konference k životnímu prostředí, která iniciuje v našich podmínkách hnutí Brontosaurus. K založení hnutí v tehdejší Československu došlo v roce 1974. Hnutí Brontosaurus se výrazně orientuje na aktivity sledující ochranu životního prostředí. Organizuje rozličná školení a je úzce spojeno se zážitkovou pedagogikou.

V roce 1971 vzniká hnutí **Greenpeace**.

K dalším rozšířeným veřejně prospěšným sdružením (oblíbené zejména ve vesnickém prostředí) patří **Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska**. V současné době sdružuje přibližně 50 tisíc dětí a mládeže, celkově asi cca 300 členů. Organizovány jsou také tábory mladých hasičů.

K institucím, které realizují svou činnost za účelem efektivního a smysluplného naplnění volného času můžeme přiřadit i kina, divadla, knihovny, muzea, galerie, návštěvy hradů, zámků a dalších historických, kulturních, případně přírodních památek, naučné stezky apod.

Je velice zajímavé a podnětné seznámit se s tzv. muzeopedagogikou.

Letní dětské tábory (LDT)

Jednu z tradičních a stále ještě oblíbených volnočasových aktivit, představují **tábory**. Pobyt na táboře má pro každého účastníka celou řadu přínosných podnětů, zejména se jedná o osobnostní rozvoj, schopnost prostřednictvím her a dalších aktivit rozvíjet spolupráci s ostatními, aktivně si odpočinout od školních povinností, získat nové dovednosti a zážitky, najít nové kamarády a přátele. Zejména v dnešní době je důležitá schopnost jako je rozvoj samostatnosti a přizpůsobení se jinému režimu, než který děti zažívají v domácím prostředí.

Tábory můžeme členit podle rozličných kritérií, jako např. podle:

- uzavřenosti (otevřenosti) účastníků – skautské tábory, pionýrské, vodácké, jazykové tábory apod. Sem můžeme zařadit i tábory pro děti se zdravotním postižením atd.

Uzavřenost vychází z toho (např. u skautského oddílu), že se na tábor připravují v rámci svých schůzek apod.

U ročního období se může jednat o tábory:

- letní (jsou realizované výhradně v období letních prázdnin),

- zimní (jsou realizované v období vánočních a novoročních svátků, jarních prázdninách).

Podle stability místa se může jednat o tábory:

- stálé (např. několikaleté stabilizované místo). Výhodou je dobré technické zázemí, znalost podmínek pro činnost, sportoviště atd.,
- putovní - zvláště se jedná o turisticky (případně vodácky) zaměřené tábory, kde nedílnou součástí se stává postupné přemísťování tábora z místa na místo (např. cykloturistika, zimní přejezdy apod.),
- příměstské – délka trvání je zpravidla jeden týden a podstatu tvoří skutečnost, že účastníci se na večer vracejí do svých domovů a ráno se opět dostaví na denní program. Obliba této formy táborů postupně narůstá, zvláště pak ve velkých městech.

Podle typu ubytování (chatky, stany apod.)

- podle převládajícího obsahového zaměření (např. sportovní aktivity, výuka cizích jazyků, turistická činnost, umělecké apod.) a další.

Program tábora

Z pohledu pedagogiky volného času je žádoucí, aby každý tábor byl organizován a ne chaoticky řízen.

Základní osou činnosti je předem promyšlený program, který zahrnuje celou řadu aktivit, přičemž jednotlivým prvkem může být např. celotáborová hra (CETEH). Program na táboře se skládá z rozličných aktivit, jako hry, kulturní aktivity, soutěže, společenské akce, sportovní aktivity (např. táborová olympiáda), výlety a vycházky do okolí, rituály apod.). Důležitou součástí na táboře je denní režim.

Pro výjimečné případy (např. nepříznivé počasí) je vždy mít záložní (krizový) program. S oběma variantami je vhodné seznámit vedoucí a instruktory tábora, a to pro případ náhlé změny programu (např. z důvodu počasí). Takto (komplexně) připravený program tábora svědčí o přípravě a ucelené koncepci celého tábora.

Nedílnou součástí programu, by měly být i závěrečné rituály, které si kladou za cíl připomenout nejzajímavější aktivity, vyzvednout (citlivě vůči ostatním účastníkům) některé je-dince a zanechat vzpomínku v emoční rovině. Například je vhodné předat upomínkové listy, diplomy apod.

Po skončení tábora je nezbytné provést relativně objektivní hodnocení a uvědomit si možné rezervy a návrhy na zlepšení pro další rok (další akci). Existuje celá řada nástrojů, jako například tzv. SWOT analýza aj. (Podrobnější informace jsou uvedeny v části pro zájemce v této kapitole.)

SHRNUTÍ KAPITOLY

Na naplňování volného času neparticipují jenom odpovídající instituce, ale četné dětské a mládežnické organizace. Jejich rozkvět nastal na počátku minulého století, kdy u nás vznikla celá řada dětských a mládežnických organizací, které našly své kořeny už 19. století a dále se rozvíjela jejich činnost (např. Junák, YMCA, Sokol, Orel, Pionýr, tramské hnutí aj).

Existuje celá řada dalších organizací a hnutí, která se zaměřují na směřování dětí a mládeže ve volném čase na oblast zabývající se ekologií. Jednou z oblíbených aktivit pro naplnění volného času představují tábory.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Podrobněji uveďte základní charakteristiku organizace Junák. (Uveďte konkrétní příklady.)
- Vyjmenujte další vybrané dětské a mládežnické organizace rozvíjející svou činnost zejména v první polovině minulého století.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Připravte vystoupení, v kterém seznámíte své spolužáky a posluchače s historií, cíli, posláním, strukturou, symboly, činností apod., organizace Junák – skauti ČR, (Nedílnou součástí vystoupení bude i Power Pointová prezentace.)
- Vypracujte referát na téma: „*Počátky českého skautingu*“ (zdůrazněte osobnost A. Svojsíka).
- V turistické mapě, stejně tak jako i v dalších publikacích nalezněte místo, kde se tábor v roce 1912 uskutečnil, proč právě v Orlovských lesích a zda zde je nějaká vzpomínka (připomínka) na danou historickou událost.
- Vypracujte referát na téma: *Letní tábory ve vybraných zemích*.
- Zpracujte námět pro celotáborovou hru, včetně dílčích dominantních aktivit v průběhu letního tábora.
- Zpracujte podrobný program pro příměstský tábor pro konkrétní věkovou skupinu.
- Seznamte se s volnočasovými aktivitami českého pedagoga a také spisovatele Eduarda Štorcha. Vypracujte referát a seznamte s ním ostatní spolužáky.

PRO ZÁJEMCE

Jen pro ilustraci zde uvádíme znění skautského zákona. Své zákony a pravidla má každá dětská a mládežnické

Znění českého Skautského zákona

1. Skaut je pravdomluvný.
2. Skaut je věrný a oddaný.
3. Skaut je prospěšný a pomáhá jiným.
4. Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta.
5. Skaut je zdvořilý.
6. Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských.
7. Skaut je poslušný rodičů, představených a vůdců.
8. Skaut je veselý myslí.
9. Skaut je hospodárný (spořivý).
10. Skaut je čistý v myšlenkách, slovech i skutcích.

Jeden z prvních letních skautských táborů, které organizoval J. Foglar (1907-1999), se uskutečnil v letech 1925 až 1945 v tzv. Sluneční zátocce na Sázavě u Ledčeka nad Sázavou. V místech tábora byl v roce 1997 odhalen památník. Jak již bylo uvedeno, Foglar patří nejen mezi populární spisovatele literatury pro mládež, ale také významnou osobnost českého skautského hnutí. Jeho skautská přezdívka byla Jestřáb.

Antonín Benjamin (František) Svojsík (1876-1938) pocházel z chudých poměrů, proto i volba budoucího učitelského povolání byla v podstatě předem dána. Stává se profesorem na žižkovské reálce. Byl i umělecky nadán. Jako nejmladší člen Českého pěveckého kvarteta dol přezdívku Benjamim, kterou v pozdějším věku používal.

V roce 1909 se seznámil se skautingem a o dva roky později (1911) se vydává do Londýna, kde se seznámil s dílem Baden-Powella s názvem *Scouting for boys*, navštěvuje skautský tábor a seznamuje se s metodami výchovy mládeže. Po návratu překládá výše uvedenou knihu, která však nebyla v plném znění u nás vydána. Důvodem bylo, že některé poznatky nešly v plné míře aplikovat do našich podmínek.

V roce 1912 vydává knihu s názvem *Základy junáctví* a v témže roce organizuje první skautský tábor (nedaleko Lipnice nad Sázavou, jehož se zúčastnilo 13 mládežníků.

Dne 15. 6. 1914 byl založen samostatný spolek *Junák – český skaut*. V následujícím roce (1915) začal vycházet časopis *Junák*. Po ukončení 1. světové války (1918) je např. jen v Praze na 300 skautů. Následně dochází k založení Svazu junáků – skautů RČS. Sám Svojsík těsně před smrtí odjíždí poznávat práci s mládeží v Rusku. Krátce po návratu umírá. Pochován je na Vyšehradě.

K dalším zajímavostem patří i skutečnost, že jako jeden z prvních se začal věnovat i osobě vedoucího (vůdce), který by měl být vybaven souborem základních vědomostí z oblasti táboření, ale také mít všeobecný přehled a mít předpoklady pedagogické a etické.

Stručný popis zmiňované (prezentované v předchozí části dané kapitoly) SWOT analýzy.

<p>Silné stránky (Strengths) Uvést všechny přednosti, které mohou přispět k větší prestiži, získání většího počtu zájemců apod.</p>	<p>Slabé stránky (Weaks) Negativní projevy v systému řízení, obsahové stránky tábora, nevhodnosti objektu, prostředí, termínu apod.</p>
<p>Příležitosti (Opportunities) Navázání dobrých vztahů s místní samosprávou, spokojenost účastníků atd.</p>	<p>Hrozby (Threats) Nespokojenost rodičů za péči o jejich dítě, šíření nežádoucí informací, nemoc, úrazy apod.</p>

Je zapotřebí uvést, že se vždy musí na hodnotící nástroj nahlížet konkrétně k dané aktivitě a individuálně. To znamená, že nelze paušalizovat. Některé příležitosti mohou ve finále vystupovat jako silné stránky apod.

DALŠÍ ZDROJE

JANIŠ, K. ml. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.

PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4.

OTÁZKY

5/1 K zakladatelům organizace Sokol u nás patří|:

- a) Seton
- b) Svojsík
- c) Baden-Powell
- d) Fügner**

5/2 Křesťanské hnutí mladých mužů, někdy se používá označení Křesťanské sdružení mladých mužů, se ve zkratce označuje jako:

- a) YMCA**
- b) YWCA
- c) SHM

d) KSMM

5/3 Znamé hnutí Brontosaurus začalo rozvíjet své aktivity v roce:

- a) 1968
- b) 1971
- c) **1974**
- d) 1989

5/4 V kterém vzniklo Hnutí Duha? Jednalo se o rok:

- a) 1999
- b) **1989**
- c) 2000
- d) 1993

5/5 S kterým hnutím (organizací) je spojováno jméno Jana Boska (Bosca)? Jedná se o:

- a) **SHM**
- b) YMCA
- c) YWCA
- d) ČTU

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

6 VYBRANÁ TÉMATA ZE ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Obsah kapitoly se zabývá vymezením pojmu zážitek a pojmem zážitková pedagogika, pojmem FLOW a poznáte také tzv. Kolbův cyklus učení. V neposlední řadě se dozvíte o tzv. Prázdninové škole Lipnice.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury se budete lépe orientovat v problematice související se zážitkovou pedagogikou. To znamená, že po prostudování budete:

- schopni lépe argumentovat a zdůvodňovat v praxi nutnost realizace zážitkové pedagogiky,
- umět vymežit pojem zážitková pedagogika, na příkladech objasníte, co to je, nebo v čem spočívá FLOW a Kolbův cyklus učení,
- získáte teoretickou výbavu k případné realizaci zážitkové pedagogiky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

zážitek, zážitková pedagogika, outdoorové aktivity, FLOW, Kolbův cyklus učení, Prázdninová škola Lipnice

PRŮVODCE TEXTEM

Jak už název napovídá, zážitková pedagogika je úzce spojena s pojmy prožitek a zážitek. Někdy se pro zážitkovou pedagogiku užívá označení zážitkové vzdělávání nebo vzdělávání prožitkem. Podstatu tvoří skutečnost, že situace jsou cíleně a programově plánovány pedagogem a nejčastějším prostředkem jsou různé podoby her.

Zážitek – můžeme charakterizovat jako událost (situaci), kterou si člověk prožil (zažil) a dlouho si ji pamatuje. Ve své podstatě se jedná o osobní vzpomínku, která může mít pozitivní obsah (např. první seznámení, první sportovní vítězství apod.), ale také může mít smutný obsah (např. smrt blízkého jedince, rozchod s partnerem/kou apod.). V každém případě se jedná o prožitek a spojení s emocemi. Emotivní prožitky představují základ zážitkové pedagogiky. Ve své podstatě můžeme zážitek charakterizovat jako vznitřnělou zkušenost, která byla získána prožíváním.

K hlavním znakům zážitku (prožitku) patří zejména:

- nepřenositelnost (jedná se o vlastní, osobní zážitek a osobní prožití konkrétní situace),
- jedinečnost (nedá se v podstatě opakovat (např. první schůzka s danou osobou),
- nenahraditelnost,
- komplexnost.

Východiskem pro zážitkovou pedagogiku je tzv. **Kolbův cyklus učení a teorie Flow.**

Kolbův cyklus učení. Podle Vechety (2009, s. 158) jde o princip učení se na základě vlastní zkušenosti. Zmiňovaný cyklus představuje spirálu, směřuje na vyšší hladinu a jejím smyslem je „*zdokonalovat spolupráci a ovládání osobnostních nebo manažerských dovedností.*“

Ve velice zjednodušené podobě lze následující postup popsat, a který má (jak již bylo řečeno) podobu spirály, čímž se jedinec dostává na vyšší úroveň.

Konkrétní zkušenost

Rozbor

(situace, znalostí, podmínek apod.)

Ohlédnutí

- jak jsme (splnili úkol)?

Zhodnocení

- co jsme udělali dobře, co špatně?

Plán změn

- jak budeme postupovat příště

Nová kvalita

Flow spadá do oblasti psychologie. Flow (z angl.– proudění, tok, plynutí) představuje duševní stav, při kterém je konkrétní osoba tak hluboce ponořena do dané činnosti, že nevnímá své okolí, plně se soustředí na činnosti, přičemž chce dosáhnout obtížného (v daném okamžiku) cíle, který má pro ni určitou hodnotu, význam atd. Přitom svou roli sehrává motivace a emoce, které přispívají k lepšímu výkonu. Výsledkem je spontánní radost a nadšení, v mnoha případech sdílené s ostatními.

Cílem zážitkové pedagogiky je:

- osobnostní rozvoj
- osvojit si sociální dynamiku
- zážitkové vzdělávání

Outdoor – označení pro všechny aktivity, které se realizují mimo uzavřený prostor. Dnes chápeme outdoorové aktivity jako aktivity, které realizujeme zejména při pobytu ve volné přírodě. V současnosti se do outdoorových aktivit začleňuje cyklistika, turistika, zejména pak horská, vodáctví a další. Samotný pojem vznikl z angl. out – mimo, door – dveře. Existují i speciální obchody s prodejem vybavení pro výše uvedené aktivity.

Existují také skupiny tzv. indoorových aktivit, které jsou opakem outdoorových aktivit.

Prázdninová škola Lipnice (občanské sdružení).

Jak uvádějí autoři (Hanuš, Haková a kol., 2021) představuje český originální zdroj zážitkové pedagogiky a celostního učení založeného na zkušenosti. Počátky spadají do roku 1977. Každoročně pořádají kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti s využitím metod zážitkové pedagogiky.

Od roku 1992 je Prázdninová škola Lipnice členem mezinárodní organizace **Outward Bound**, která vznikla v roce 1941 a jejím duchovním otcem je reformní pedagog Kurt Hahn. Samotný název „outward bound“ vychází z oblasti námořnictví, kdy loď po opuštění jistého a bezpečného přístavu se bude muset na moři vypořádat s množstvím nástrah a problémových situací. V podstatě se jedná o názor, že člověk je schopen dokázat mnohem více, zvláště pak prostřednictvím týmové spolupráce. Z pedagogického hlediska se jedná o metodu učení skrze zážitek.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Zážitková pedagogika vychází ze základního pojmu, kterým je zážitek, který můžeme charakterizovat jako událost (situaci), kterou si člověk prožil a dlouho si ji pamatuje.

Zážitky mohou mít pozitivní (optimistický) obsah, stejně tak i negativní (smutný). K dalším východiskům zážitkové pedagogiky patří tzv. FLOW a Kolbův cyklus učení. Dalším pojmem, který je úzce spjat se zážitkovou pedagogikou je Outdoor (tzn. aktivity mimo uzavřený prostor).

Českým originálním zdrojem zážitkové pedagogiky je Prázdninová škola Lipnice.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Charakterizujte pojem zážitek a pojem zážitková pedagogika.
- Podrobně popište co je to FLOW a co znamená Kolbův cyklus učení. Uveďte konkrétní příklady.
- Charakterizujte podstatu Prázdninové školy Lipnice. Co to je Outward Bound?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Vypracujte referát, který se po obsahové stránce bude věnovat Prázdninové škole Lipnice. (Nedílnou součástí referátu bude Power Pointová prezentace.)
- Pro své spolužáky vypracujte referát na objasnění pojmů FLOW a Kolbův cyklus učení. Důraz položte na názornost a příklady.
- Vypracujte referát s tématem Outward Bound, který následně odprezentujete spolužákům. (Nedílnou součástí referátu bude Power Pointová prezentace.)
- Seznamte se v odborné literatuře s pojmem „*edutainment*.“ Vypracujte v podobě seminární práce pro objasnění daného pojmu svým spolužákům. (Stručná informace je uvedena v této kapitole, a to v části pro zájemce.)

PRO ZÁJEMCE

Do sféry zážitků, vedle oblasti zážitkové pedagogiky, patří například i tzv. **zážitková gastronomie**. To znamenám, že i konzumace jídla může být za určitých situací významným prostředkem zážitku, který může vycházet ze způsobu přípravy jídla, obsluhy, prostředí apod.

K danému tématu lze v rámci korespondenčního úkolu po dohodě s vyučujícím vypracovat referát.

K oblasti zážitkové pedagogiky má hodně blízko tzv. *edutainment*.

Jak uvádí Němec (2008, s. 59, převzato Stašová, Slaninová, Junová, 2015, s. 127) „*Vývoj společnosti v posledních letech výrazně změnil zájmy lidí. To platí i pro aktivity realizované ve volném čase. Volný čas už není vnímán jen jako doba odpočinku, ale také jako příležitost pro zdokonalení se a rozvíjení svých svobodně vybraných aktivit. V této souvislosti zmiňuje Němec specifický druh zábavy – edutainment. Výraz edutainment sestává ze základů dvou slov: education (vzdělávání) a entertainment (zábava). Jde o novou oblast edukační reality, ve které klíčovou roli nehraje učitel, pedagog, ale celý soubor psychologicky, pedagogicky a didakticky promyšlených prostředků, jež se váží na nové informační a komunikační technologie nebo jiná masově se rozšiřující média.*“

Ve své podstatě se jedná o to, aby vzdělávání probíhalo prostřednictvím zábavy, a to za použití zábavných metod. Jedná se o „klasické“ naplnění myšlenky J. A. Komenského – škola hrou.

DALŠÍ ZDROJE

ČAPEK, R. *Moderní didaktika. Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-3450-7.

HANUŠ, R., HAKOVÁ, J. a kol. *Praktická učebnice zážitkové pedagogiky*. Praha: Pangea, 2021. ISBN 978-80-270-9208-6.

HURDOVÁ, E. *Hrajeme si s padákem (hry s padákem, stuhami a šátky)*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0769-6.

SÝKORA, J. *Zážitkové kurzy jako nástroj pedagoga volného času*. Hradec Králové: Gaudamus, 2006. ISBN 80-7041-380-8.

VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0428-2.

VECHETA, V. *Outdoor aktivity (50 her a aktivit pro tréninky, školení i zábavu)*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2650-9.

VECHETA, V. *Indoor aktivity: 50 her a aktivit pro trénink, školení i zábavu*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2561-8.

Obě, posledně jmenované, publikace zahrnují celkem 50 námětů, které lze realizovat v praxi, a to v rámci zážitkové pedagogiky. Po obsahové stránce jsou „vhodnější“ pro věkovou kategorii mládeže.

OTÁZKY

6/1 V kterém roce vznikla Prázdninová škola Lipnice?

Jednalo se o rok:

- a) 1949
- b) 1968
- c) **1977**
- d) 1989

6/2 Prázdninová škola Lipnice je členem mezinárodní organizace Outward Bound, která vznikla v roce 1941 a jejím duchovním otcem je reformní pedagog:

- a) **K. Hahn**
- b) J. Foglar
- c) A. B. Svojsík
- d) R. T. Seton

6/3 Duševní stav, při kterém je konkrétní osoba tak hluboce ponořena do dané činnosti, že v oblasti zážitkové pedagogiky ji označujeme cizím slovem, a to:

- a) Kolbův cyklus učení
- b) Outdoor
- c) Indoor
- d) **FLOW**

6/4 V kterém koutě České republiky se uskutečnil první skautský letní tábor? Jednalo se o místo, které se nachází v:

- a) v Jižních Čechách
- b) okolí Máchova jezera
- c) **jedná se o místo nedaleko Lipnice nad Sázavou**
- d) někde v okolí Prahy

6/5 Která součást tzv. Kolbova cyklu učení chybí (konkrétní zkušenost, rozbor, zhodnocení, plán změn a nová kvalita)?

Jedná se o:

- a) zmapování podmínek
- b) SWOT analýza
- c) naplnění personálních požadavků
- d) **ohlédnutí**

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

7 METODIKA HERNÍCH ČINNOSTÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola se věnuje problematice dělení her podle rozličných kritérií, výběr nejvhodnějších her pro danou skupinu dětí a celkové zaměření na hru. Kapitola zahrnuje i doporučovaný postup při realizaci konkrétní hry, objasnění pravidel, hodnocení a sledování cíle hry. Součástí kapitoly je návrh na vytvoření si vlastní kartotéky her pro školní družinu, školní klub, případně pro jinou mimoškolní aktivitu.

Samostatnou kapitolou jsou nejčastěji uplatňované herní systémy, které lze využít především v rámci realizace rozličných soutěží. Uvedená problematika je podrobněji obsažena v následující kapitole „8 *Herní systémy*.“

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury se budete lépe orientovat a budete umět:

- odlišovat jednotlivé hry podle konkrétních kritérií,
- zdůvodnit její zařazení do běžného programu činnosti,
- zpracovat metodický list ke konkrétní hře.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

hra, dělení her podle konkrétních kritérií, metodický list ke hře

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

Lze předpokládat, že k prvotnímu seznámení se s obsahem odpovídající kapitoly postačí cca 30 min. K podrobnějšímu pochopení obsahu pak dalších 60-90 minut (tzn., více jak 1 hodinu. K tomu počítejte minimálně 2 hodiny na vypracování korespondenčního úkolu.

PRŮVODCE TEXTEM

Hra v prosté rovině představuje jeden z prostředků obecně pojímané výchovy. Jedná se o činnost, kterou lze realizovat v průběhu celého života, zejména pak v dětském období. Můžeme ji charakterizovat jako dobrovolnou, spontánní činnost, která se řídí určitými pravidly. Někteří charakterizují hru jako jednu z četných výchovných a socializačních metod.

Přestože v praxi se povětšinou hra spojuje s dětmi, nelze přehlížet i skutečnost, že některé herní činnosti mohou jedince doprovázet po celý život. Naopak, taková záliba může významně přispět ke kvalitě vlastního života. (Povětšinou se jedná o rozličné koníčky, které

se mohou stát celoživotní záležitostí.) Na tomto místě stojí za to připomenutí známého rčení – kdo si hraje, nezlobí.) Každá hra, respektive skupina her, má svou specifickou metodiku (někdy i v podobě pravidel a návodů), jak se má realizovat. Přitom je zapotřebí respektovat i cílovou skupinu, která se konkrétní hry zúčastní.

Pro dítě je v dětském věku hra nedílnou součástí jeho činností, zejména pak v předškolním věku. Je také nejvýznamnějším a nejvhodnějším výchovným prostředkem, odráží se ve všestranném rozvoji osobnosti, také sehrává svou pozitivní roli v rozumové výchově a dalších dovednostech. Podílí se na mravním vývoji, rozvoji citové a emoční stránce osobnosti (v praxi to může být např. vázání na oblíbenou hračku), svůj podíl mají hry na tělesný rozvoj (např. mrštnost, koordinace končetin, jemná motorika apod.).

Hra v průběhu lidských dějin sehrávala svou roli a zaujímal v zábavě, realizované ve volném času, svou úlohu. V hluboké minulosti stačil ke hraní dostupný přírodní materiál (kámen, dřevo). Teprve později se objevovaly hry, které sloužily k nápodobě činnosti dospělých. Stačí připomenout rytířské turnaje, ale také názor pedagogického myslitele J. A. Komenského (1592–1670). Byl to právě on, který hře přikládá velký význam, přičemž se hra a dramatizace stává nedílnou součástí pedagogiky. Pomohly k tomu i názory dalších pedagogů, jako např. Pestalozzi, Fröbl, Rousseau a další.

Podle *Pedagogického slovníku* (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 92–93) lze hru charakterizovat jako: „*Forma činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – je vůdčím typem činnosti. Hra má řadu aspektů: poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický. Zahrnuje činnosti jednotlivce, dvojice, malé skupiny i velké skupiny. Existují hry, k jejichž provozování jsou nutné speciální pomůcky (hračky, herní pomůcky, sportovní náčiní, nástroje, přístroje). Většina her má podobu sociální interakce s explicitně formulovanými pravidly (danými dohodou aktérů nebo společenskými konvencemi). Ve hře se mnoho pozornosti věnuje jejímu průběhu (hry s převahou spolupráce, s převahou soutěžení). Výchozí situace, průběh a výsledky některých her lze formalizovat a rozhodování aktérů exaktně studovat. Těmito otázkami se zabývá speciální matematická disciplína teorie her. Didaktická hra, dramatická výchova, hraní role.*“

To znamená, že hra se podílí na utváření charakteru jedince, rozvíjí volní, sociální i psychickou stránku jedince.

Dělení her

Vzhledem k tomu, že existuje velké množství rozličných her a současně vznikla i potřeba (pro lepší a rychlejší) orientaci.

Jedním kritériem může být, například, zda daná hra se zaměřuje na rozvoj fyzické (pohybové hry) nebo psychické dovednosti (hry na rozvoj postřehu, logické hry a další). Případně se může jednat o činnost vysloveně relaxační.

Podle možného počtu zúčastněných:

- individuální (každý si hraje sám za sebe, jako např. práce s testem, samostatné hraní proti počítači a další),
- kolektivní (může se jednat o hry ve dvojicích, jako např. dáma, šachy, přetahovaná ve dvojici aj., případně hry ve vícečlenných skupinkách, celá družstva, jako např. volejbal, vybíjená, fotbal aj.).

Podle prostředí, v kterém se hra odehrává:

- přímo v zařízení (např. školní družina, školní klub, taneční sál, tělocvična, klubovna, dílna a další),
- mimo budovu školy, ale v areálu (např. hřiště apod.) nebo mimo areál, jako např. dopravní hřiště,
- ve volné přírodě (např. v parku, na louce apod.).

Podle ročního období:

- hry v zimě, na podzim, v létě nebo organizované na jaře,

Podle průběhu dne:

- ranní, dopolední, odpolední, podvečerní a večerní,

Podle délky trvání:

- od několika minut až po několik hodin, ale také se mohou některé aktivity (např. turnaje) hrát i několik dní, v průběhu celého tábora apod.

Dělení her podle obsahu:

Existují i hry, které vyžadují (předpokládají) určité materiální zabezpečení, jako např. lano, míče, startovní čísla, barevný papír, nůžky, stopky, buzola.

Jak již bylo uvedeno, existuje celá řada členění her podle rozličných kritérií (poslání, záměru organizátora), ale také existuje řada her, které můžeme v praxi uplatňovat z hlediska fází aktivity. První z nich jsou tzv. *ledolamky* (Ice – break aktivity), které mají za cíl prolomit určitý ostych mezi účastníky v počátcích akce. Například představování svého přítele z akce.

Zvláštní místo sehraávají v oblasti zážitkové pedagogiky (viz informace na jiném místě studijního textu), kdy účastníci nepřicházejí všichni naladěni na stejnou vlnu, objevuje se mezi nimi určitý ostych apod.

S tím úzce souvisí i *seznamovací hry*, které mají za cíl seznámit jednotlivé účastníky mezi sebou, a to včetně organizátorů. Mohou zahrnovat představování, motoriku, i sebe sama, případně nejbližšího spoluúčastníka. Například pro lepší zapamatování křestních jmen apod.

Svou významnou roli sehraávají také deskové hry (šachy, domino, dáma, pexeso, piškvorky, v pozdějším věku jsou oblíbené mentálně náročnější hry, jako Dostihy, Monopoly aj.), které mají velký význam např. v sociální komunikaci.

Funkce volného času

Hra vykazuje, ve vztahu k volnému času, celou řadu funkcí, které se mění v průběhu života. Jedná se o následující funkce:

- funkce kompenzační (tzn. že ve vztahu k vykonávané práci se jedná o odpočinkovou činnost)
- příprava na konkrétní povolání v budoucnosti (např. na rodičovskou roli, učitelské povolání, příprava na povolání prodavač apod., v dřívější době se jednalo u chlapců o hraní si na vojáky, u děvčat se může jednat o modelky apod.)
- podpora a rozvoj sociálních kontaktů mezi jednotlivými účastníky
- výchovná funkce - v podobě fair play
- vzdělávací funkce (rozličné hry s poučným obsahem)
- atd.

S hrou úzce souvisí pojmem **hračka**, kterou můžeme charakterizovat jako předmět, kterou používají ke hře (např. upoutání pozornosti, pomáhá rozvíjet kreativitu, sociální dovednosti, mohou sehrávat určité role apod.). Také můžeme rozlišovat hračky určené jednotlivým pohlavím (např. traktor, panenka). V každém případě je hračka osobní partner konkrétního dítěte a některé děti je „začleňují“ do své života (chodí s nimi spát, nosí je s sebou do školy apod.).

Hračky můžeme třídit podle určitých kritérií, jako např. podle věku (na některých hračkách je přímo uveden nejvhodnější věk pro jejich uplatnění), stejně tak existuje několik kritérií pro třídění hračky ve vztahu k poslání.

Za hračky se v hluboké minulosti využívali rozličné přírodní materiály, kámen, mamutovina, dřevo apod.).

Hra představuje činnost, která mnohým jedincům vydrží po celý život.

Přestože existuje celá řada her, je vhodné mít vlastní soubor (baterii) her (aktivit), které můžeme postupně doplňovat a rozšiřovat. Postupně tak bude vznikat osobní kartotéka a autor, na základě vlastních zkušeností, předkládá návrh jednoho kartotéčního listu.

Každý výchovný pracovník, obdobně jako pedagog, by si měl postupně vytvořit vlastní kartotéku osvědčených her a nebát se je prezentovat na rozličných, metodicky pojatých akcích.

NÁVRH LISTU PRO VLASTNÍ KARTOTÉKU HER

Název aktivity:	Mělo by se jednat o trefné označení, „ <i>bombastické</i> “, které už na první pohled může být motivující.
Cíl aktivity:	Je zapotřebí jej formulovat tak, aby byl hodnotitelný, dosažitelný a v neposlední řadě i motivující.
Stručné objasnění aktivity:	Velice stručné sdělení obsahu aktivity.
Vhodnost pro daný věk	Rozhodnout se předem, pro jaké věkovou kategorii je aktivita vhodná.
Sdělení a objasnění pravidel:	Velice podrobné sdělení pravidel, zejména v případě, že se jedná o sportovní aktivitu se soutěživým prvkem. Vhodné názorně předvést.
Hodnocení	Uvést, co se bude hodnotit. Podle jakých kritérií (s přihlédnutím na čas, získané body apod.) podle kterých bude uděláno pořadí.
Výběr metod:	Záměrem je použít v hojné míře aktivizační metody (např. inscenační, problémové apod.). Odlišit od metod na aktivitu účastníků.
Přesné určení místa	Školní hřiště, tělocvična, klubovna, školní družina, školní kuchyň pro žáky atd. Vhodnost prostředí. Činnost, která se odehrává mimo budovu je třeba přihlížet na aktuální počasí (alternativní program).
Roční období	Pro které roční období a stávající povětrnostní situaci je aktivita vhodná. (Mít připravenou „suchou“ a „mokrou“ variantu.
Časová délka aktivity	Při činnosti v družině se jedná o to, „ <i>sladit</i> “ aktivitu s odchodem žáků domů nebo na dopravní spoje.
Nezbytné materiální zabezpečení:	Např. papír, tužka, fixy, barvy, nůžky, lano, šátek.

Upozornění na některá možná rizika v oblasti bezpečnosti:	Např. při hodu na cíl vyčkat na ukončení předchozího posledního hodu, vyžadovat okamžité hlášení krizové situace, apod. (např. popálenina, pád z kola apod.).
Prostor pro dotazy:	Podrobnější objasnění některých „základností“ dané aktivity. Např. co se počítá jako přešlap apod.
Hodnocení aktivity ze strany účastníků:	Může proběhnout např. prostřednictvím smajlíků, písemnou formou apod.
Osobní hodnocení:	Na co dát příště pozor. Která aktivita byla hodně motivující a naopak.

(Pochopitelně, že uvedená tabulka má pouze funkci „*inspirující*.“ V případě, že se jedná např. o umělecky zaměřenou činnost, pak je vhodné některé produkty předvést jako prostředek pro ilustraci.)

Činnost ve školní družině (školním klubu) je úzce vázána na předem daný a schválený plán. Proto je důležité realizované aktivity „*propojovat*“ na daný plán, a to za účelem vyloučení nahodilosti, ale také za účelem naplnění plánu školní družiny a školního klubu.

Existuje celá řada metodických publikací, které zahrnují rozličné a hlavně v praxi prověřené hry.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Hra představuje jednu z dominantních aktivit ve volném čase, zejména pak u kategorie dětí. Hry můžeme dělit podle rozličných kritérií, jako dělení her, např. podle možného počtu zúčastněných, prostředí, v kterém se hra odehrává, ročního období, průběhu dne, délky trvání, obsahu apod.

Některé hry (např. deskové) se mohou realizovat po celý život a představují v každém věku ideální prostředek vzájemné komunikace mezi účastníky.

Nedílnou součástí metodiky herních činností je zpracování konkrétního metodického listu.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Vymezte hru, její funkci, způsob dělení a stručnou charakteristiku. (Nezapomeňte na uvedení konkrétních příkladů.)
- Uveďte některá kritéria, podle kterých lze hry třídit, a ke každé skupině uveďte konkrétní příklad.
- Co vše měl obsahovat metodický list zahrnující přípravu na konkrétní aktivitu (uveďte příklady).

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- V předchozím textu se podrobněji seznámte se všemi aspekty, kterými se vyznačuje hra, a ke každému aspektu přiřaďte konkrétní hru.
- Připravte pro své spolužáky 3 hry (a realizujte), které můžeme zařadit mezi tzv. *ledolamky* (Ice – break aktivity).
- Zvolte si jedno dělení podle určitého kritéria a ke každé skupině vypracujte (minimálně 3) aktivity.
- Prezentujte vybrané deskové hry, které jsou vhodné pro odpovídající věkové kategorie, a to od dětského věku až po seniory.
- Některé hry, které se běžně hrály v minulosti, dnes téměř vymizely (např. se jedná o chůzi na chůdách, skákání v pytli, hraní kuliček, odpalování špačka apod.). Prostřednictvím rozhovorů se zástupci starší generace zjistěte, o jaké hry se jedná a minimálně dvě naučte své spolužáky.

DALŠÍ ZDROJE

ČAPEK, R. *Moderní didaktika. Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-3450-7.

HURDOVÁ, E. *Hrajeme si s padákem (hry s padákem, stuhami a šátky)*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0769-6.

ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. I. Hry v přírodě*. Praha: Olympia, 1986.

ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. II. Hry v klubovně*. Praha: Olympia, 1986.

ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. Hry na hřišti a v tělocvičně*. Praha: Olympia, 1987.

ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. Hry ve městě a na vesnici*. Praha: Olympia, 1988.

PRO ZÁJEMCE

Existují také typické hračky pro rozličné země. Proto lze jmenovat i několik typických hraček, jako např. Igráček, Merkur apod. (Pokuste se vyptat u rodičů, jaké hračky jsou typické pro děti v České republice, a jaké hračky byly oblíbené v jejich mládí a zejména v období dětství.)

Možná by stálo za zvážení, zda by nebylo vhodné uspořádat v prostorech školy, tzv. retro výstavu s návrhem názvu (S čím si naši rodiče a prarodiče dříve hráli?)

OTÁZKY

7/1 Jak bylo uvedeno ve vymezení hry (Pedagogický slovník), má hra celou řadu aspektů. Který aspekt je uvedený ve zmiňovaném vymezení a je také uvedena celá řada aspektů. Jako například aspekt poznávací, procvičovací, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický. Který aspekt chybí?

- a) sportovní
- b) volnočasový
- c) **emocionální**
- d) didaktický

7/2 Pod pojmem „ledolamky“ chápeme hry, které mají za úkol:

- a) rozehřívací aktivity před náročnou pohybovou (např. sportovní) činností
- b) **prolomit určitý ostych mezi účastníky v počátcích akce**
- c) specifický soubor her, které se uplatňují především na sněhu
- d) aktivity vhodné pro zimní roční období

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

8 HERNÍ SYSTÉMY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola zahrnuje výklad základních herních systémů, jako např. systém švýcarský, mistrovský, vylučovací, organizace sportovních turnajů.

CÍLE KAPITOLY

Po seznámení se studijním textem v níže uvedené kapitole a po prostudování další doporučené literatury, včetně rozličných aktivit v průběhu semináře se budete:

- lépe orientovat v prezentovaných herních systémech,
- budete umět v praxi optimálně některé herní systémy uplatňovat, a to včetně povědomí o jejich výhodách a nevýhodách,
- mít schopnost optimálně zvolit odpovídající herní systém, a to jak v rámci školních aktivit, tak i mimo školu apod.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

švýcarský herní systém, mistrovský herní systém, vylučovací herní systém

PRŮVODCE TEXTEM

Každá hra má svá pravidla, ale chceme-li vnést do hry nějakou soutěživost, a také co nejvíce objektivnosti (spravedlnosti), pak se budeme muset také zaměřit se na hrací systémy. To v praxi znamená, že když se jedná o soutěž mezi jedinci, případně mezi týmy, pak je znalost takového systému velkou výhodou. Na začátku každé konkrétní soutěže je nezbytné podrobně a srozumitelně vysvětlit pravidla, a to včetně extrémních situací (např. rovnosti bodů atd.).

V následujícím textu bude několik možností (hracích systémů) naznačeno.

Jedním ze základních herních systémů, je systém, kdy každý soutěží s každým. Jedná se relativně nejspravedlivější způsob. Druhým pravidlem je předem určit, jaké aktivity se budou hodnotit a co se bude hodnotit (např. čas, počet bodů apod.). V praxi to znamená, připomenout všem účastníkům nejen pravidla samotné hry, ale také případy, kdy se bude rozhodovat o postupujícím.

Volba optimálního herního systému se do značné míry odvíjí od počtu účastníků.

V praxi se běžně využívají v podstatě tři základní herní systémy:

- a) mistrovský
- b) vylučovací

c) švýcarský

a) Mistrovský herní systém:

Daný systém se využívá poměrně často a je také „nejspravedlivější.“ V podstatě se jedná o systém, kdy každý hraje s každým.

V případě, že se turnaje, soutěže apod. zúčastní lichý počet hráčů, pak se „fiktivně“ doplní počet zúčastněných na sudý počet. Fiktivní účastník se „jakoby“ zúčastňuje, ale místo hry „odpočívá.“ Pro podtržení ještě větší objektivity, je možné „nasazení“ do turnaje losovat.

Pomocí jednoduchého vzorce si lze spočítat, kolik bude celkem zápasů (kol).

Vzoreček:

$$n \cdot (n - 1) / 2$$

Příklad:

Pro 10 účastníků platí: $10 \cdot (10 - 1) / 2 = 90 / 2 = 45$

To znamená, že v rámci jednoho turnaje se uskuteční celkem 45 zápasů (případně kol).

Příklad:

Pro 8 účastníků platí: $8 \cdot (8 - 1) / 2 = 56 / 2 = 28$

To znamená, že v rámci jednoho turnaje se uskuteční celkem 28 zápasů (případně kol).

K možným výhodám patří:

- poměrně vysoká míra objektivity
- všichni účastníci odehrají shodný počet zápasů, tzn. porovnat si síly se všemi účastníky
- jedna prohra ještě nic neznamena (udržení motivace až do posledního kola)

K možným nevýhodám patří:

- může se projevit rychlá změna počasí, okamžité výkonnosti,
- nezbytnost předem stanovených pravidel i v takovém případě, že dojde u dvou jedinců (družstev) k získání shodného počtu bodu (času apod.),
- podle počtu zúčastněných také rostou požadavky organizačního rázu.

b) Vylučovací herní systém

Ideální počet účastníků v případě uplatnění vylučovacího herního systému by měl být dělitelný čtyřmi.

V praxi se jedná o pojmenování pro daný vylučovací herní systém – pavouk. (Zvláště u tenisových turnajů je naprosto běžný.)

K možným výhodám patří:

- celková přehlednost,
- relativně rychlá možnost sehrát turnaj v krátkém čase,
- je to zajímavé pro diváky, ale i pro samotné hráče,
- hraje se vždy tzv. vabank (není možnost „reparátu“).

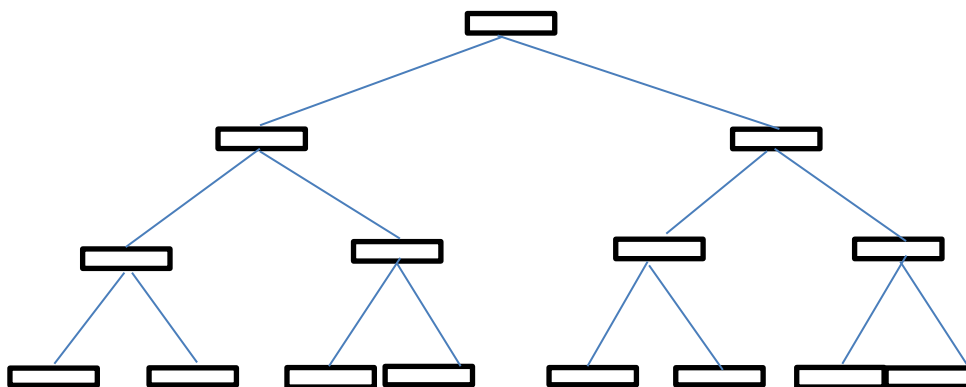
K možným nevýhodám patří:

- hráči, kteří „vypadnou“ se mění v pouhé diváky,
- při náhodném rozlosování se může stát, že dva silné týmy (jedinci) se potkají již v první kole a jeden z nich vypadne,
- v daném herním systému se může objevit i určitá míra neobjektivnosti,
- pro hráče, kteří vypadli, případně nemají o další vývoj turnaje zájem, bude zapotřebí najít „doplňkový“ program.

V případě, že není vhodný počet účastníků (tzn. dělitelné 4, pak se musí počet účastníků do pavouka doplnit (na počet dělitelný 4), čímž se může stát, že některý jedinec (družstvo) postoupí do dalšího kola bez boje.

Schéma

Schematicky můžeme znázornit „pavouka“ pro 8 hráčů (družstev).

Jednou z možných variant je po každém kole zcela nově naložovat nové dvojice, což může zvýšit celkovou atraktivnost.

b 1) Vyřazovací systém s dvěma porážkami

Vyřazovací systém s dvěma porážkami „odstraňuje“ situaci, kdy v turnaji ihned poražený hráč končí. V uvedeném systému dochází k tomu, že se právě vyřazený hráč dostává do

dalšího turnajového pavouka a pokračuje dál. To znamená, že jedna prohra ještě neznamená absolutní konec.

Existují turnaje, kde je možné uplatnit i dvě porážky. K pochopení a ovládnutí organizace je zapotřebí si jednotlivé varianty vyzkoušet v praxi.

c) Švýcarský herní systém

Švýcarský herní systém patří k relativně náročným činnostem na organizování. Nejčastěji se užívá u šachových turnajů, případně jiných turnajů s velkým počtem hráčů. V praxi to vypadá tak, že v prvním kole hrají naložované dvojice, ale ve druhém kole se spolu utkávají pouze vítězové a současně spolu hrají i poražení jedinci. V dalším kole opět to samé, atd.

K možným výhodám patří:

- zapojení všech účastníků do hry

K možným nevýhodám patří:

- snadno se může stát, že někteří jedinci (družstva) mohou získat stejný počet bodů. Pro takovou situaci je zapotřebí mít připravený způsob, podle kterého se rozhodne o pořadí (vítězi, postupujícím apod.) a navíc musí být předem postup prezentován všem účastníkům.
- Pro účastníky se jedná také o velkou „zátěž“, a to jak psychickou, tak i fyzickou. Proto je zapotřebí připravit i možnost relaxace.

Další variantou je rozložování jedinců (družstev) do skupin, kde se hraje každý s každým a následující pokračování se může sehrát jiným způsobem. Například vítěz skupiny A se čtvrtým ze skupiny B, druhý z jedné skupiny s třetím z druhé skupiny. Tím vzniknou čtyři dvojice. Následně (například opětovně losem) se vzájemně utkají a poslední dvojice hraje o vítězství, poražení pak o 3. místo.

Existují herní systémy, při kterých dochází ke kombinaci času a další bonifikace, jako např. počet nalezených značek apod.

Pro další podrobnější seznámení s problematikou herních činností se seznamte s distančním studijním textem: Kamil Janiš ml. *Pedagogika volného času*. Opava 2017, kde jsou herní systémy podrobněji rozepsány.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Nedílnou součástí herních aktivit je určení systému, na základě kterého se bude daný turnaj, soutěž organizovat. V praxi se uplatňují především následující systémy, a to systém švýcarský, mistrovský a vylučovací. Každý z uvedených systémů má své výhody a nevýhody.

Současně s realizací daného herního systému je zapotřebí velice podrobně popsat i pravidla, aby nedocházelo k nežádoucím konfliktům.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Jaké znáte herní systémy, čím se odlišují a kdy se nejčastěji používají? Uveďte výhody a nevýhody jednotlivých systémů.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- V odborné literatuře se pokuste nalézt i další herní systémy a připravte informační zprávu (referát) pro ostatní spolužáky. Například se zaměřte na Buchholzův systém, případně vyřazovací systém na dvě nebo více porážek.

PRO ZÁJEMCE

V praxi existuje celá řada dalších herních systémů, které nacházejí uplatnění například při šachových turnajích.

Jedná se např. o:

- Buchholzův systém, kdy se přihlíží k síle jednotlivých soupeřů pro celkové hodnocení, případně pro výběr dalšího soupeře se využívá pomocného hodnocení.
- Scheveningský systém.
- Švýcarský systém na dvě nebo více porážek (výhodou je, že se vyloučí náhodné a nečekané porážky).
- Systém se uplatňuje hře dvou družstev, kdy každý hráč z jednoho družstva hraje se všemi hráči soupeřova družstva. Družstvo, které zaznamená celkově větší počet vítězství, vyhrává.

Ve sportovním prostředí se často setkáváme s označením osmifinále, semifinále, čtvrtfinále a finále. O čem je řeč.

V systému, kdy pouze vítěz postupuje dále, znamená, že v:

osmifinále	je počet účastníků	16	a počet zápasů je	8
čtvrtfinále		8		4
semifinále		4		2
finále		2		1

DALŠÍ ZDROJE

JANIŠ, K. ml. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.

OTÁZKY

8/1 V rámci herních systémů rozeznáváme tři základní herní systémy. Uveďte, který do daného přehledu základních herních systémů nepatří. Jedná se o herní systém:

- a) mistrovský
- b) postupový**
- c) vylučovací
- d) švýcarský

8/2 Kolik se bude hrát celkově zápasů, a to za předpokladu, že se turnaje, který je hrán mistrovským systémem, zúčastní 10 hráčů (družstev)? Bude se jednat o celkový počet kol, a to:

- a) 10
- b) 45**
- c) 20
- d) 25

8/3 Který z uvedených herních systémů lze považovat za nejvíce komplikovaný?

- a) mistrovský
- b) všechny jsou přibližně stejně náročné
- c) švýcarský**
- d) vylučovací

8/4 Kolik se bude hrát celkově zápasů, a to za předpokladu, že se turnaje, který je hrán mistrovským systémem, zúčastní 12 hráčů (družstev)? Bude se jednat o celkový počet kol, a to:

- a) 45
- b) 20
- c) 32
- d) 66**

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

9 ANTROPOGENNÍ OBJEKT V POLI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

K základním subjektům edukace v prostředí školy, v zařízeních pro volný čas, školní družině, školním klubu, v zájmových organizacích apod. patří nejen dítě, žák základní školy, střední školy, ale na druhém konci věkového spektra také senioři. Následující kapitola se věnuje zejména věkové kategorii dětí a mládeže.

CÍLE KAPITOLY

Po seznámení se textem v níže uvedené kapitole a prostudování další doporučené literatury se budete:

- lépe orientovat v problematice pojmů žák, dítě, mládež,
- umět prezentovat význam a úlohu školy a školního prostředí při celkovém formování osobnosti,
- lépe veřejně (zejména ve vztahu k rodičům) prezentovat význam nutného zvýšeného zájmu o dané věkové kategorie (dětí a mládež), zejména pak ve vztahu k problematice volného času.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

adolescent, teenager, mládež, žák, dítě

PRŮVODCE TEXTEM

Na „poli“ volného času se potkává jak objekt výchovného působení (dítě, dospívající), ale i dospělý jedinec, případně senior), tak i subjekt (realizátor) volného času. Například se může jednat o vychovatele, vedoucího kroužku, vedoucí oddílu, pracovníka v zařízení pro volný čas, trenéra apod.

Dítě – každá lidská bytost mladší 18 let, není-li jinak věk dospělosti (zletilosti) upraven zákonem příslušné země. Definice vychází z Úmluvy o právech dítěte (1989) schválené Valným shromážděním OSN. V právním prostředí rozeznáváme ještě termín nezletilý. (Janiš st., Skopalová, Janiš ml., 2017, s. 23). „S daným pojmem úzce souvisí pojem **žák**, kterým je označována osoba v rámci organizovaného procesu vzdělávání institucí základní nebo střední školy. Někdy se na úrovni střední školy používá neformální označení student, ale oslovení student je typické pro vysoké školy.“

V českém prostředí se za dětství povětšinou považuje období od narození do 15 let, tzn. do období, kdy získává občanský průkaz, čímž získává určitou zodpovědnost, končí povinná školní docházka. Převládající náplní volného času je: učení a hra. Pochopitelné své místo v daném období zaujímají i další aktivity, které mohou „spadat“ do sféry projevů rizikového chování.

Na druhou stranu, právě při správném ovlivňování volného času může u mnohých dětí vzniknout celoživotní zájem, jako např. rozdílné sportovní aktivity, rybaření, zájem o turistiku, skautskou činnost apod.

Poznámka na závěr subtématu – dětství. Často se uvádí, že období dětství se vyznačuje bezstarostností. Jedná se o mýtus, který odráží pohled na dané období (dětství) z pohledu dospělého jedince.

Hojně frekventovaným pojmem je pojem **mládež**, který se ztotožňuje zpravidla s pojmem mladiství, což je označení pro ve věkové rozpětí 15–18 let.

V tomto období se objevují některé problémy, jako např.:

- řešení kritických situací (konflikty s prostředím)
- citlivost na potřeby z vnějšku
- náchylnost k negativním jevům ze svého okolí

Někdy se používá označení **adolescent** (z lat. adolescence – dospívání, mladý) se ztotožňuje právě s daným obdobím dospívání. Jde o období mezi pubertou a ranou dospělostí (11–13 let až 21 let). Období se vyznačuje formováním osobnosti, sexuální dospělost, z hlediska psychologického se jedinec připravuje na vstup do světa, nastává vrchol rozvoje rozumových schopností, v kritických situacích se může objevovat sklon k sebevraždám, v sexuální rovině se objevují první traumata. V této souvislosti je zapotřebí zdůraznit, že z hlediska pohlaví, dívky dospívají po psychické stránce obvykle dříve než chlapci.

V této souvislosti je spojován i pojem **teenager** (z angl. označení pro mladého člověka, zpravidla ve věku 11–19 let). V češtině se užívá označení „náctiletí“. Všeobecně se označení používá pro mladého člověka v období dospívání.

Pro doplnění je zapotřebí poznamenat, že vymezení pojmu dítě je uvedeno v úmluvě o právech dítěte (New York, 1989), kde je pro potřeby dítětem chápána lidská bytost mladší 18 let, není-li však zletilosti dosaženo jiným odpovídajícím právním řádem.

K dětem a mládeži se vztahuje celá řada vládních dokumentů. Konkrétně se jedná např. o strategický dokument „*Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže*“ (www. MSMT), který vymezuje základní úkoly v péči o mladou generaci, řeší úkoly v oblastech mládeže, rodiny a bydlení, vzdělávání a výchovy, trhu práce, účasti mladé generace na společenském životě, otázky zdraví a zdravého životního stylu ve vztahu k ochraně před sociálně patologickými jevy a smysluplnému využití volného času dětí a mládeže. Koncepce se též zabývá

otázkami mládeže z národnostních menšin, mladými migranty, běženci, životním prostředím, ochranou práv dětí a mládeže, mladými rodinami, bydlením, zaměstnaností a zaměstnatelností mládeže.

Jak již bylo na jiném místě textu uvedeno, významné místo v otázce volného času představuje stáří.

(Podrobněji: JANIŠ, K. a J. SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.)

SHRNUTÍ KAPITOLY

V oblasti výchovy se jedná o užívání pojmů – edukátor, edukant a edukace. Předmětem zájmu pedagogiky volného času je dítě, mládež, adolescent, ale také teenager. To jsou označení pro odpovídající věkové kategorie.

Navíc ve vztahu k mládeži se často hovoří o rozličných diskusních tématech, jako např. sledovat a případně i napravovat. Jedná se např. o diskusní oblasti: mládež a volný čas, mládež a vzdělání, mládež a sociálně negativní jevy, média a mládež, mládež a politika a veřejný život aj.

Výchova v rámci volného času představuje jeden z prostředků v systému primární prevence, který vychází z dokumentu: **Národní strategie primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže na období 2019-2027**. Bylo by velice žádoucí se s daným dokumentem seznámit.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Nadefinujte jednotlivé věkové kategorie, které se mohou stát objektem výchovně vzdělávacího procesu. Uveďte instituce, které se nejvíce danou věkovou kategorií zabývají. (Uveďte konkrétní příklady.)

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Vypracujte přehled, jak se v jednotlivých obdobích v dějinách lidstva chápalo věkové rozpětí dítě a mládež.
- Obstarejte si dostupné výsledky aktuálních šetření a zjistěte, jak se proměňuje vztah mezi aktivní a pasivní složkou trávení volného času. Zjištění zpracujte do podoby referátu.
- Vypracujte referát na téma: Ageismus a možnosti jeho prevence,

PRO ZÁJEMCE

Poznámka:

Zájemci o výše zmiňovaný přístup se mohou seznámit s teorií mnohačetných inteligencí od H. Gardnera (Gardner rozeznává následující inteligenci: přírodní verbální, matematicko-logickou, prostorovou, hudební, tělesně-kinetickou, interpersonální a intrapersonální.)

Ve vztahu k projevům mládeže se v poslední době hovoří o určitých tendencích, které je zapotřebí sledovat a případně i napravovat. Jedná se např. o diskusní oblasti:

- Mládež a volný čas

Děti i mládež se v současné době (podle četných výzkumných šetření) orientují stále výrazněji na pasívní způsoby trávení volného času (internet, média atd.).

- Mládež a vzdělání

Zabránit přílišnému „rozevření“ vzdělanostních nůžek, umožnit maximálně možnému množství dětí vzdělávat se a umožnit tak vstup na trh práce. Sem spadá i otázka inkluzivního vzdělávání. Mezi mládeží se výrazně rozvíjí názor, že vzdělání je zbytečné, a to v důsledku rozšířením další mediální zdrojů, možnostem online výuky, umělé inteligenci apod.

- Mládež a sociálně negativní jevy

Přes poměrně velkou toleranci ze strany společnosti, ale také samotných rodičů, rozličných projevů rizikového chování u dětí, a následně u mládeže, vede k nárůstu počtu osob ohrožených některým z nežádoucích projevů. Nejedná se pouze o drogy, ale i o šikanu (kyberšikanu), agresivitu, zneužití, záškoláctví apod.

- Média a mládež

Ukazuje se nezbytná potřeba realizovat v praxi mediální výchovu. Zvláště daná oblast má v současné době velký vliv na volnočasové aktivity. Jedním z nežádoucích vlivů je absence pohybových aktivit, prezentování názorových trendů apod.

- Mládež a politika a veřejný život

Ukazuje se možnost zapojit do diskuse o společenských otázkách dospívající a mládež, a to včetně aktivního zapojení. U osob s volebním právem zvýraznit jejich angažovanost.

V poslední době se hodně, a to v souvislosti s mládeží, hovoří zejména o poslední generaci, která se označuje jako generace Alfa. Vzhledem k tomu, že tato generace v současné době spadá (případně bude spadat) do kategorie mládeže, je v dané kapitole jako zajímavost prezentována stručná charakteristika jednotlivých generací.

Charakteristiky posledních generací, zejména 20. století

V průběhu minulého století se pár odborníků z řad demografů a sociologů soustředilo na možnost, zda by nešlo jednotlivé generace od sebe začít odlišovat podle určitých společných znaků. Demografové William Strauss a Neil Howe se pokusili charakterizovat jednotlivé

věkové generace a charakterizovat jednotlivé znaky. Pokus o kategorizaci se může stát určitým základem pro vymezení předpokladů pro představu dané generace o poslání apod. To znamená, že každá generace má svou charakteristiku, preferuje určité hodnoty, ale také se určitými znaky odlišuje od předchozích generací.

Z hlediska věkového nelze jednoznačně určit interval, který danou generaci vymezuje. Z toho vyplývá, že aktuální věk je nutno chápat jen orientačně.

ZTRACENÁ GENERACE

Jedna z prvních generací, která se projevila na počátku 20. století, se označuje jako tzv. **ztracená generace** (angl. Greatest Generation). Jedná se o jedince, kteří se narodili na počátku minulého století (tzn. přibližně v rozmezí let 1901 – 1920/1924). Zmiňovaná generace zažila plnou měrou první světovou válku, stejně tak i krátké období míru. Vedle přirozeného poklesu mužů ve společnosti (zemřeli v souvislosti s válkou) se ženy ve větší míře přesunuly do pracovního prostředí, tzn. do továren, ale také postupně získaly volební právo, začaly vstupovat do politiky a začaly se prosazovat v pozicích, které byly dříve výhradně obsazené muži.

TICHÁ GENERACE

Následující generací je tzv. **tichá generace** (angl. Silent Generation), která zahrnuje jedince narozené v období od 20. let minulého století do konce druhé světové války, tzn. roku 1945 (1925-1945).

Jednalo se o první generaci, která byla početně menší, než generace předchozí. Důvodem byly demografické dopady druhé světové války.

GENERACE BABY BOOMERS (v překladu generace populační exploze)

Jedná se o generaci, která se narodila do poválečného prostředí, tzn. (1946 – 1964). V současné době jsou skoro všichni její příslušníci v důchodu, tzn., že tato generace představuje pro sociální systém velkou zátěž, která může v extrémní podobě vykazovat u některých příslušníků stopy ageismu.

GENERACE X

Jedna z dalších generací se povětšinou označuje jako **generace X** (tzn. 1965-1980). Tato generace vstupovala na scénu v době, kdy přestaly končit finanční, rodinné i společenské jistoty. Dnes se jedná o věkovou kategorii 40 - 55 let.

Jedná o generaci, která vyrůstala v prostředí začínajících moderních technologií, objevují se první počítače, které začínají považovat za nedílnou součást života. Stále častěji se do hledáčku dané generace dostává možnost uplatnění se v zahraničí. Z toho vychází i vyšší zájem o ovládnutí dalšího cizího jazyka, především angličtiny.

Předmanželský pohlavní styk se stává tolerovanou normou.

GENERACE Y

Generace Y (někdy se označují jako **mileniálové**, označení je odvozeno z angl. *milenials*, což je generace narozena mezi lety 1981 až 1999). To znamená, že se jedná o poslední generaci, která se narodila ve 20. století. Jde o generaci, která začala vyrůstat v prostředí globalizující se společnosti s významnou náklonností k využívání moderních komunikačních technologií.

Jedinci navenek mohou působit arogantně, nezodpovědně, do jisté míry i rozmazleně (vyznačáči mamahotelu, ale také „jájinkové“ apod.). Vyznačují se rychlým životním stylem, vysokými a mnohdy i přehnanými ambicemi a velkým pracovním vytížením, který se v praxi projevuje často několika pracovními poměry (i v podobě brigád a nárazových aktivit). Mileniálové, svým netradičním přístupem, zejména při prosazování vlastní nezávislosti se začínají aktivně prosazovat v politické sféře, zejména v roli aktivistů. Mezi jejich prioritní zájmy patří získat spoustu finančních prostředků s minimálním vypětím sil, které chtějí věnovat na své zájmy a koníčky. K oblíbeným aktivitám patří cestování. Také mají nereálné požadavky na vlastní finanční ohodnocení. Vůči okolí se snaží uplatňovat nekonvenční postoj, zejména prosazující osobní svobodu, nepřebírání zodpovědnosti apod.

Generace obklopena moderními komunikačními technologiemi, ale je i sama motivována vyhledávat nové přístupy (např. sociální sítě), s nimiž jsou v podstatě permanentně „spojeni“ se světem. To se týká i jejich nejbližších přátel, případně partnerů.

Významným a i pozitivním znakem je tolerance v mnoha oblastech, mimo jiné, i v oblasti respektování sexuálních menšin (LBGT), stejně tak, jako i k odlišným rasám apod. Dalším typickým znakem je optimismus, a především již zmiňovaná komunikace, a to obrazně z celého světa prostřednictvím sociálních sítí, kdy komunikačním jazykem je anglický jazyk.

V oblasti partnerského soužití dávají přednost soužití „*na hromádce*“, bez zjevné potřeby uzavření sňatku a tím i legalizaci vztahu. V partnerském vztahu se stále častěji objevují děti z předchozích vztahů. V důsledku snadno dostupné antikoncepce dochází k mnohým nezávazným (náhodným) nechráněným pohlavním stykům.

V této souvislosti se objevuje označení – **kamarád s výhodou**. Jedná se o muže, s kterým lze (alespoň podle odborníků) zažít ten nejlepší sex.

Po roce 1989 dochází k celé řadě negativních jevů v partnerském a manželském soužití, zejména pak nárůst a střídání partnerů, rozvodovost, rození dětí mimo manželství, prostituce, erotické a pornografické časopisy apod. Objevuje se také celá řada pozitiv, jako např. výrazně klesá počet umělého přerušování těhotenství, otevírají se témata vztahující se k homosexuální minoritě (např. registrované partnerství), dostupnost antikoncepce, zvláště pak hormonální, zodpovědnější přístup k prvním pohlavním stykům aj. Na druhé straně dochází k nárůstu pohlavně přenosných nemocí, zejména HIV/AIDS, brzkého zahajování pohlavního života, a to až pod hranici trestné zodpovědnosti atd. V neposlední řadě narůstají sociálně patologické jevy se sexuálním pozadím, jako např. prostituce, pedofilie, sexuální turistika atd.).

GENERACE Z

Jedná se o generaci (2000 – 2015), která vyrůstá výhradně v digitálním prostředí, a to již od výrazně útlého věku. Nejsou výjimečné případy, že právě dospívající mají mnohem vyšší příjmy, než jejich rodiče. V každém případě očekávají od digitálních nosičů zábavu (například chytré telefony).

Ve škole se jim stává digitální technologie nedílnou součástí vzdělávání. Mezi přednosti této generace patří jejich schopnost komunikovat v anglickém jazyce. Mnohem rychleji dospívají, tzn., že mnohem dříve se dostavuje puberta, a to včetně všech souvisejících projevů.

K jejím dalším přednostem patří i velká flexibilita. Při prezentování vlastních názorů v internetovém prostředí jsou velice radikální a zaujímají razantní postoje k názorům ostatních. V rámci zkušeností práce s PC jsou mnohem schopnější než jejich rodiče, a také mnohem rychlejší.

Přátelské vztahy se svými vrstevníky jsou povětšinou zprostředkované, což vede k tomu, že nedokáží plně míře navazovat osobní kontakty. Ihned při prvních problémech a neúspěších se projevuje jejich impulzivní jednání, a to i v partnerských vztazích, kdy dochází při prvních problémech k rozpadu vztahu.

Jedním typickým znakem je u dané generace pokles pohybové aktivity, nezáměr chodit do přírody apod. Současně se narodili do prostředí nesezdaného partnerství, kdy některý z rodičů není biologickým rodičem.

V rovině partnerských vztahů dochází k vytváření prostředí a podmínek pro sexuální zneužívání ze strany starších a zkušenějších predátorů. Navíc výrazně klesá zájem o získávání osobních sexuálních zkušeností, a to z celé řady důvodů, jako například výraznější zkušenost s tzv. lehkými drogami, kouřením (používání nikotinových produktů), alkoholickými nápoji apod.

GENERACE ALFA

Jedná se o generaci, která se narodila po roce 2015. Tyto děti se budou rodit věkově starším rodičům, což se může promítnout do mnohem složitější vzájemné komunikace, i s rozdílným pohledem na různé životní situace a následně preferované hodnoty. Ve vztahu k digitálním technologickým prostředkům, budou mnohem více závislé na daných prostředcích. Mobil v podstatě nepouští z ruky.

Vzhledem k tomu, že jsou schopni si obstarat všechny informace v digitálním prostředí, staví se negativně ke škole. Postrádají a budou postrádat všeobecný přehled. Práci nepovažují za nezbytnou podmínku k získávání finančních prostředků. Nechají se „živit“ rodiči, škola je „zdržuje“ a nejráději by ve dne spali a v noci byli na síti. Negativním doprovodným jevy je především únava. Popisovaná problematika se týká zejména chlapců.

V rámci vzdělávání preferují online výuku, v maximálně možné míře využívají rozličné sociální sítě, sledují YouTube a jsou ve velké míře ovlivňovány různými influencery.

DALŠÍ ZDROJE

URBANOVSKÁ, E. Osobnost vychovávaného jedince. In. KANTOROVÁ, J. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

OTÁZKY

9/1 Teenager je označení, které je spojováno jednoznačně (tzn. v celém časovém rozpětí) s věkovou kategorií:

- a) 11 – 14 let,
- b) 15 – 25 let
- c) **11 – 19 let**
- d) 19 – 25 let

9/2 Definice vychází z Úmluvy o právech dítěte, která byla schválena Valným shromážděním OSN v roce:

- a) 1956
- b) 1961
- c) **1989**
- d) 1991

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

10 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Jednou ze součástí edukačních procesů v prostředí mimoškolní výchovy a v oblasti realizace volného času představují, vedle dětí a mládeže, nejen učitelé, vychovatelé, asistenti pedagogů, školní psychologové, speciální pedagogové a obdobné profese, ale také pedagogové volného času. K tomu musíme připočítat i velké množství rozličných vedoucích kroužků, útvarů, oddílů apod., které se na realizaci volného času podílejí.

Každý pedagogický pracovník musí mít pro výkon dané profese určité vzdělání a předpoklady, tzn., že ani jednu z uvedených profesí nemůže vykonávat každý.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování textu v níže uvedené kapitole a další doporučené literatury, které jsou v závěru kapitoly doporučované, budete:

- lépe se orientovat v základních pojmech, které souvisejí s pojmem pedagog volného času a budete lépe vnímat jeho kompetence, jakou odpovídajícího pedagogického pracovníka,
- moci lépe veřejně prezentovat význam, důležitost zmiňované profese pedagog volného času,
- možná mít zájem v oblasti volného času se sami zapojit a realizovat.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

pedagog volného času, osobnost pedagoga volného času, kompetence, sebevědomí

PRŮVODCE TEXTEM

Známé pořekadlo, že „*osobnosti se nerodíme, ale stáváme*“ se týká i osobnosti pedagoga volného času. Nejdříve v období raného dětství dochází k uvědomění si sebe sama (a to nejdříve dochází uvědomování svého „*tělesného já*“). Teprve později, vlivem rozličných faktorů (např. školní a rodinné prostředí, učitele, školní klima apod.), dochází k uvědomování „*sociálního já*“, kdy dochází ke vnímání sebe jako sociální bytosti, součásti společnosti lidí a současně i jako bytost jedinečnou, která se specificky odlišuje od ostatních členů společnosti. To se dá plně aplikovat i na osobnost v oblasti pedagogiky volného času.

Osobnost pedagoga volného času vychází z pojmu osobnost. Jedná se o pojem z oblasti psychologie, přičemž samotný pojem můžeme vnímat jako určitou jednotu stránek:

BIO – PSYCHO – SOCIO

BIOlogická stránka osobnosti se opírá o genetické informace, který každý z nás získává po rodičích, ale také od prarodičů. Vedle dědičnosti se jedná ještě o vrozené dispozice, biologické potřeby, spolehlivosti rozličných lidských soustav (např. fyziologické procesy) a také o aktuální zdravotní stav.

PSYCHologická stránka vychází s vlastností jedince, zahrnuje vnitřní duševní svět jedince a zejména se jedná o:

- vlastnosti člověka (sem zahrnujeme temperament, charakter),
- schopnosti člověka (sem zahrnujeme inteligenci, tvořivost, rozličné další schopnosti atd.),
- duševní procesy (sem zařazujeme motivaci, paměť, vnímání, představivost, myšlení atd.).

(POZNÁMKA: Seznamte se podrobněji s danými pojmy v základních učebnicích obecné psychologie, sociální psychologie a psychologie osobnosti.)

Uvedená fyzická stránka a psychická stránka se projevují v sociálních vztazích.

SOCIOlogická stránka jedince se opírá o vazby na vlastní a okolní prostředí, tzn. rodinu, přátele a ostatní.

V obecné rovině rozeznáváme ještě několik typologií osobnosti, jako např.

- podle Hippokrata (sangvinik, melancholik, choleric, flegmatik),
- dále pak jedince introvertní a extrovertní, podle stability pak na jedince labilní a stabilní.

(POZNÁMKA: Seznamte se podrobněji s danými pojmy v základních učebnicích odpovídající psychologie, jako například psychologie obecná, vývojová, sociální a psychologie osobnosti.)

Pro zopakování základních pojmů se vracíme k jednomu ze základních psychologických pojmů, a to pojmu temperament.

Temperament představuje souhrn charakteristických nebo vrozených rysů osobnosti, které se trvale projevují v rovině reakce, jednání a prožívání. Současně je temperament spojen s mírou reakcí na určité podněty, tzn. na schopnost měnit vlastní nálady. V průběhu historie se postupně ustálilo několik dělení, z nichž první se vztahuje k osobnosti Hippokrata, který vytvořil a charakterizoval základní 4 typy.

Cholerik – velice rychle střídá nálady, snadno vyletí, rozčiluje se apod., ale obvykle daný stav netrvá dlouho.

Sangvinik – je velice společenský, veselý, dobrosrdečný, velice se snadno nadchne pro konkrétní činnost a navíc působí velice optimisticky.

Melancholik – z uvedených typů se jedná o nejméně šťastného jedince, který se projevuje pesimismem, pomalý, přecitlivělý, velice smutný a nesnadno se přizpůsobuje prostředí.

Flegmatik – představuje tzv. „klid'ase“, kterého nic nevyvede z míry, nepodléhá změnám nálad a v mnoha ohledech je lhostejný.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že nejvhodnějším typem pro pedagoga volného času je sangvinik, ale musíme mít na zřeteli, že „čistý“ sangvinik je opravdu vzácnou výjimkou.

Vychovatel

Do role vychovatele se dostává v průběhu života každý jedinec, a to jako například rodič, vedoucí zájmového kroužku, oddílu, ale i vedoucí pracovního kolektivu a v neposlední řadě jako pedagog. To znamená, že vychovatelem v nejširším slova smyslu je každý, kdo se zabývá výchovou, a to zcela náhodou (tzn. nepřipraven – např. v roli rodiče) nebo na profesionální úrovni (učitel, vychovatel).

Význam profese pedagoga volného času - je dán vnímáním úlohy a významem výchovy v dané společnosti, s čímž úzce souvisí prestiž daného povolání (bez ohledu na to, zda se jedná o dobrovolnou činnost nebo profesionální), míra úcty, vážnosti, stejně tak jako společenského a případně i finančního ocenění apod.

Role pedagogického pracovníka

Jednotlivé role pedagogického pracovníka vycházejí z úlohy, kterou plní pedagogický pracovník (sem spadá i pedagog volného času) v širším sociálním prostředí. Jedná se o:

- zajišťování kontaktů,
- organizuje volnočasové (školní i mimoškolní) aktivity dětí a mládeže,
- garantuje (zejména rodičům) sociální dozor a kontrolu po dobu přítomnosti ve školním zařízení,
- podílí se na procesu sebevýchovy a seberealizace dětí a mládeže,
- a další.

Mezi předpoklady patří např.:

- nezbytný pedagogický optimismus (jedná se o víru, že vše směřuje ke správnému cíli, že vše má své řešení apod.),

- zásadový přístup a jednání (předpokládá se, že vychovatel bude jednat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, např. sem spadá i vedení k vlastenectví, humanismu apod.),
- pedagogický klid (jedná se o permanentní udržování klidu při řešení konfliktních situací, prezentovat trpělivost a projevovat zájem o vychovávaného),
- tvořivost (kreativita) – neustálé hledání nových přístupů, hledání nových řešení. V podstatě se jedná o to, aby nedošlo k výchovné stagnaci (s nadsázkou lze použít i označení „únavě materiálu“ nebo spíše syndromu vyhoření),
- individuální přístup k žákům a projevovat značnou míru empatie. Umět naslouchat, trpělivě vysvětlovat apod.,
- mít sebereflexi, tzn., objektivně nahlížet zpětně na svá (vlastní) rozhodnutí.

Z výše uvedeného přehledu lze odvodit i požadavky na osobnost pedagoga pracujícího v oblasti volného. Za požadavky na osobnost (převzato Novotná, 2017, s, 193-194) lze považovat např.

- celkový kulturní rozhled a všeobecné vzdělání
- metodické a profesně-odbornou a pedagogicko-psychologickou připravenost
- osobnostní předpoklady vychovatele
- pozitivní vztah dětem a mládeži

Dále musíme mít na zřeteli, že vychovatel plní v rámci volného času i určité další funkce (Novotná, 2017, s, 193-194), jako např.

- vystupuje i v pozici rádce, instruktora
- představuje přítele pro svěřené děti a mládež
- musí umět respektovat věkové a individuální zvláštnosti
- poznávání podmínek výchovně-vzdělávací práce a jejich rozbor

Přestože mnohdy převládá názor, že vykonávat profesi vychovatele může každý, ve skutečnosti se jedná o jednu z nejnáročnějších profesí vůbec.

Z toho logicky vyplývá, že i požadavky na vykonávání dané profese budou značné. Celkově jde především o schopnost sociability (tzn., vnímavost jedince pro různé sociální situace, různá prostředí). S tím souvisí také emocionální stabilita a sebekontrola. To vše se odehrává v prostředí téměř permanentní komunikace, která vyžaduje plné soustředění, psychickou odolnost a která vede přirozeně k psychické i fyzické únavě. Po dlouhodobém působení může docházet k četným problémům, jako například k syndromu profesního vyhoření.

V současné době se v hojné míře používá pojem kompetence, který se v praxi užívá nejednoznačně. Vašutová (2001) nabízí následné vymezení pojmu profesní kompetence, kterou chápe jako „*pojem receptivní, kterým jsou označovány takové profesní kvality učitele, které*

pokrývají celý rozsah výkonu profese a jsou rozvoje schopné. Zahrnuje znalosti, dovednosti, postoje a zkušenosti.“ (převzato Nálepová, 2013, s. 17)

Povětšinou rozeznáváme u pedagogických pracovníků následující kompetence pro výkon dané profese. Jedná se o:

a) Kompetence odborné (zájmové)

Předpokládá se, že odpovídající výchovný pracovník bude ovládat odbornost v oblasti svého převládajícího zájmu.

b) Výkonová a osobnostní způsobilost

předpokládá fyzickou, psychickou, emociální a volní odolnost vůči zátěži. Osobnostní způsobilost vyjadřuje míru shody osobnostní stránky pracovníka s požadavky profese, emoční stabilita, schopnost sebeovládání (pozor na výkyvy nálad), trpělivost, cílevědomost, rozhodnost, důslednost apod. Značný význam má schopnost osobnostní sebereflexe (např. v rovině introverze – extroverze, stabilní – labilní).

d) Motivační způsobilost – k výkonu vychovatele v oblasti realizace volného času je nezbytná určitá vnitřní motivace, protože uvedená realizovaná aktivita se odehrává v průběhu vlastního (osobního) volného času, navíc v sobě zahrnuje celou řadu problémů (jako např. znalosti bezpečnosti apod.).

e) Kompetence psychodidaktické a pedagogicko-didaktické

umožňují vytvářet příznivé podmínky pro realizaci aktivit (tzn. motivovat k poznávání, myšlení, vytvářet příznivé klima, apod., a to vše vzhledem k věkovým a individuálním zvláštěnostem žáků). Současně je zapotřebí celoživotní prohlubování, a to nejen odborných znalostí, ale i psychologických a pedagogicko-didaktických (např. další vzdělávání pedagogických pracovníků).

Tím se předpokládá, že dotyčný bude v praxi prokazovat odpovídající didaktické schopnosti, ale také diagnostické dovednosti, schopnost regulovat chování žáků atd.).

f) Kompetence komunikativní

Uvedená kompetence předpokládá, že pedagog volného času musí vytvářet mezi všemi účastníky komunikace vhodnou a příjemnou atmosféru, a to nejen ke vztahu k žákům (studentům), ale i k rodičům, kolegům, nadřízeným a dalším partnerům školy.

g) Kompetence organizační a řídicí (manažerská) a kompetence sebereflexe

Pedagog pracující v oblasti volného času musí nejen umět plánovat a projektovat svou činnost, ale také navozovat a udržovat určitý řád a systém, ale také umět začleňovat jedince do širšího společenského prostředí. Nedílnou součástí je schopnost sebereflexe.

Nesmírně důležitá je schopnost sebereflexe vlastní činnosti a umět z ní vyvodit odpovídající závěry. Jedním z nástrojů mohou představovat např. evaluační dotazníky, stejně jako tako i celá řada dalších nástrojů (např. opětovný zájem o opětovnou účast apod.

h) Kompetence poradenská a konzultativní

Jednou z nezbytných kompetencí je vystupovat v roli poradce a konzultanta, a to nejen vůči samotným žákům, ale i vůči rodičům. Jedná se např. o další nasměrování volnočasové aktivity, zejména v oblasti sportovních aktivit apod.

Každý pedagog volného času (a nejen ten) by měl mít i určitou míru **sebevědomí**.

Sebevědomí je jedna ze složek osobnosti, která směřuje jedince k tomu, aby si uvědomoval své schopnosti, rezervy a své podstatě se utvrzoval v tom, do jaké míry si věří, jak si sám sebe váží. Úroveň sebevědomí ovlivňuje všechny oblasti lidského života (např. práci, partnerský vztah, schopnosti komunikační, ale také trávení volného času apod.)

Sebevědomý člověk si je vědom svých kladů, stejně tak jako i svých rezerv. Prostřednictvím sebepoznání, následné sebereflexe nakonec směřuje k objektivnímu sebeocenení. Na jedné straně se může jednat o „přeceňování“ svých zásluh, tzn. že takový jedinec má příliš velké sebevědomí, na druhé straně se může jednat o nízké sebevědomí, které s sebou přináší deprese, komplexy méněcennosti apod.

Jestliže jedinec pracuje v oblasti volného času jako vychovatel, pedagog volného času apod. je sebevědomí nesmírně důležité, protože málokdy se setká s pochvalou ze strany rodičů, nadřízených apod.

Každý výchovný pracovník by měl mít autoritu (z lat. augere - růsti, posílit, podpořit, uplatnit). Autoritou, zejména tou přirozenou, se rozumí prezentování názorů, postojů, rozhodnutí, chování, které je okolím přijímáno. Okolí, zejména pak rodičovská veřejnost, dokonce takové chování od jedince očekává. V takovém případě hovoříme o **autoritě neformální** (přirozené).

V případě, kdy je autorita podložena vyšším společenským postavením, pracovním postavením (např. vyšším postavením v organizaci), je taky tak vyžadována od svého okolí, případně přímo spojená s poslušností (např. armáda), jedná se o **autoritu formální**.

Do celé škály kompetencí, znaků, rysů apod. patří i některé rysy, které dělají osobnost pedagoga osobností. Jedná se např. o tvořivost (kreativitu) při vzdělávání, morální postoj, neméně důležitý je pedagogický optimismus, klid, spravedlnost, zaujetí pro samotnou profesi, ale také fyzická a psychická odolnost, hodnotová orientace, zájmy, aj.

V praxi se hojně diskutuje nad odlišností činnosti učitele a vychovatele. Každý pedagog při své činnosti plní i výchovnou roli, ale mezi učitelem a vychovatelem jsou přeci jen dílčí odlišnosti. Některé odlišnosti jsou zachyceny v následujícím přehledu, který je pochopitelně neúplný, ale pouze orientační.

Některé odlišnosti v práci učitelů a vychovatelů (stručný přehled)

učitel	vychovatel
Obsah výuky je vymezen základními pedagogickými dokumenty (Rámcový vzdělávací program, Školní vzdělávací program.)	Obsah činnosti je vymezen pouze rámcově a v hojně míře záleží na kreativitě vychovatele, podmínek, zkušeností atd.
Obsah učiva je závazný. (viz Rámcový vzdělávací program, Školní vzdělávací program a tím také Kompetence a průřezová témata)	Obsah výchovy mimo vyučování není závazně stanoven a lze jej flexibilně upravovat.
Pro žáky je účast na výuce povinná. Existují „donucovací“ prostředky, kterými lze žáka přimět k účasti.	Účast na akcích je dobrovolná, tzn. že nelze nikoho k účasti nutit, ale maximálně vhodně motivovat.
Vztah k žákům je formálnější. Neexistuje možnost volby.	Vztah k dětem je méně formální, v mnoha případech na úrovni přátelství.
Učitel klade konkrétní požadavky, které následně kontroluje a v případě odpovídajícího neplnění stanovuje sankce (např. známky),	Požadavky klade vychovatel, ale i děti (např. v rámci stanov apod. Existuje dohoda a povětšinou se jedná o pozitivní slovní hodnocení.
Při výuce jsou povětšinou uplatňovány, vedle hromadné výuky, také individuální formy práce, zvláště při hodnocení.	V rámci činnosti se uplatňují skupinové i individuální formy práce.
Podmínkou realizace je získání úplného vysokoškolského vzdělání (existují ale i výjimky).	Podmínkou realizace je splnění požadovaných nároků na připravenost k výkonu funkce. Nemusí být bezpodmínečně vysokoškolské.
Finanční zabezpečení je dáno platovými předpisy a je pravidelné.	Finanční zabezpečení může a nemusí být. Mnohé činnosti jsou na bázi dobrovolnosti.
Prostředí pro výuky je relativně stabilizované.	Prostředí , kde se činnost při výchově mimo vyučování realizuje, je hojně proměnlivé.

Protože se předpokládá další sebevzdělávání pedagogů volného času, je v České republice ustavena tzv. *Asociace vzdělavatelů pedagogů volného času*.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Osobnost pedagoga volného času předpokládá pro výkon dané funkce celou řadu předpokladů (kompetencí), které jsou na něj kladeny. Jedná se např. o kompetence odborně předmětová, výkonová způsobilost, osobnostní způsobilost, motivační způsobilost, kompetence

psycho - didaktické, kompetence komunikativní, kompetence organizační a řídicí (manažerská), poradenskou a konzultativní, kompetence reflexe vlastní činnosti. Obdobně lze přistupovat i k výkonu vychovatele.

Své významné místo sehrává míra sebevědomí u každého pedagoga volného času, sociálního pedagoga, vychovatele apod.

Mezi činnosti pedagoga (učitele) a činnosti vychovatele jsou dílčí rozdíly.

KONTROLNÍ OTÁZKA

- Podrobněji vymezte pojem kompetence pedagoga volného času. Uveďte jednotlivé kompetence, a to včetně konkrétních příkladů.
- Jaké jsou rozdíly mezi činnosti pedagoga (učitele) a vychovatele? (Uveďte konkrétní příklady.)

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

- Seznamte se v odborné literatuře s některou z typologií osobnosti pedagoga a pokuste se aplikovat v oblasti volného času a zdůvodněte.
- Zmapujte ve svém okolí možnosti, které mohou přispět k dalšímu zvýšení kompetence pedagoga volného času (například dalšími vzdělávacími kurzy).
- Z webových stránek získejte informace o tzv. Asociace vzdělavatelů pedagogů volného času a zpracujte získané informace do podoby referátu.

PRO ZÁJEMCE

Zákon č. 563/2004 Sb. „o pedagogických pracovních“ uvádí, že přímou pedagogickou činnost vykonává i „pedagog volného času.“ Zmiňovaný zákon v § 17 uvádí:

- (1) „Pedagog volného času, který vykonává komplexní přímou pedagogickou činnost v zájmovém vzdělávání ve školách a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, získává odbornou kvalifikaci
- a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd.
 - b) vysokoškolským vzděláním získaným jiného akreditovaného studijního programu než podle písmene a) a
 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřením na pedagogiku, nebo
 2. studiem pedagogiky.
 - c) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením.

- d) *Vyšším odborným vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného vzdělávacího programu než podle písmene c) a*
- 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo*
 - 2. studiem pedagogiky.*
- e) *středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání a pedagogickým zaměřením nebo*
- f) *středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením jiného vzdělávacího programu středního vzdělávání než podle písmene e) a*
- 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku nebo*
 - 2. studiem pedagogiky.*
- (2) *Pedagog volného času, který vykonává dílčí přímou pedagogickou činnost v zájmovém vzdělávání ve školách a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, získává odbornou kvalifikaci*
- a) Vzděláním podle odstavce 1, nebo*
 - b) středním vzděláním s výučním listem získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a*
- 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku, nebo*
 - 2. studiem pedagogiky.*
- (3) *Pedagog volného času pro aktivity zájmového vzdělávání odpovídající uměleckému zaměření získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti umění studijního oboru umělecko-pedagogického zaměření.“*

Plamínek (2015, s. 37-48) naformuloval tzv. Zlaté pravidlo motivace:

1. Motivace není jedinou cestou ovlivňovat lidi.
2. Nepřizpůsobujte lidi úkolům, ale úkoly lidem.
3. Nelze-li přizpůsobit obsah úkolu, změňte alespoň způsob zadání.

Pravidlo motivační kotvy: Lidé musí být spokojeni alespoň s něčím.

DALŠÍ ZDROJE

VACEK, P. *Pedagogická psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. ISBN 978-80-7435-684-1.

OTÁZKY

10/1 Často hovoříme o autoritě, kterou můžeme rozeznávat v několika rovinách. V případě, že dotyčná osoba využívá k získání své autority postavení, např. v rámci společenské organizace, označuje se taková autorita jako:

- a) **formální**
- b) neformální
- c) profesní
- d) přirozená

10/2 Výkon funkce pedagoga volného času předpokládá u jedince celou řadu kompetencí. Rozhodněte, která z uvedených kompetencí do dané škály nepatří? Jedná se o kompetenci:

- a) **vzdělanostní**
- b) kompetence odborně předmětová,
- c) motivační způsobilost
- d) komunikativní

10/3 Který z uvedených požadavků na osobnost (převzato Novotná, 2017) nepatří do daného výčtu? Jedná se o požadavek na:

- a) celkový kulturní rozhled a všeobecné vzdělání
- b) **splnění věkového předpokladu**
- c) metodické a profesně-odbornou a pedagogicko-psychologickou připravenost
- d) pozitivní vztah dětem a mládeži

(Správné řešení je uvedeno v závěrečné části studijní opory.)

LITERATURA

POUŽITÁ LITERATURA:

- BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. Praha: Práce, 1978.
- BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-726-8.
- ČAPEK, R. *Moderní didaktika. Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-3450-7.
- ČELEDOVÁ, L., ČEVELA, R. *Výchova ke zdraví. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978- 80- 247- 3213- 8.
- HÁJEK, B. a kol. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-900-2.
- HÁJEK, J., PÁVKOVÁ, J. a kol. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-268-3.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HANUŠ, R. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
- HANUŠ, R., HAKOVÁ, J. a kol. *Praktická učebnice zážitkové pedagogiky*. Praha: Pangea, 2021. ISBN 978-80-270-9208-6.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOLČÍK, J. *Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5239-0.
- JANIŠ, K., KRAUS, B. a P. VACEK. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 164 s. ISBN 978-80-7435-223-2.
- JANIŠ, K. ml. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.
- JANIŠ, K. ml. *Volný čas: definice – funkce – determinanty*. Ústí nad Orlicí: GRANTIS, 2023. ISBN 978-80-86619-82-8.
- JANIŠ, K. st., SKOPALOVÁ, J., JANIŠ., K. ml. *Slovník vybraných pojmů k oblasti prevence rizikového chování*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2017. 144 s. (CD) ISBN 978-80-7510-237-9.
- JANIŠ, K. a J. SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.
- KOLÁŘ, Z a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80.247-3710-2.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-0643-9.
- KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-3.

MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. a kol. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978- 80- 247- 2715- 8.

MALACH, J. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. (bez ISBN)

MALACH, J. *Teorie a metodika výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.

MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: UJAK, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8.

NEJEDLÁ, M. a kol. *Program Škola podporující zdraví*. Praha: Klinická adiktologie, 2015. ISBN 978-80-7422-406-5.

NOVOTNÁ, E. *Pedagogika volného času*. Prešov: Rokus, 2017. 978-80-89510-58-0.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PELÁNEK, R. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.

PLAMÍNEK, J. *Tajemství motivace – Jak zařídit, aby pro lidi rádi pracovali*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-347-9744-1.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7. vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-2620-403-9.

PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 1. vydání. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.

PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4.

STAŠOVÁ, L., SLANINOVÁ, G. a I. JUNOVÁ. *Nová generace. Vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-567-7.

ŠVARCOVÁ, E. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-449-9.

VYHNÁLKOVÁ, P. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-86768-73-1.

DOPORUČENÁ LITERATURA:

- BARTOŇOVÁ, M. a M. VÍTKOVÁ. *Společné vzdělávání orientované na posílení kompetencí učitelů a žáků v inkluzivním prostředí školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8757-6.
- BENDL, S. a kol. *Vychovatelství (učebnice teoretických základů oboru)*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4448-9.
- BITTMANN, J. *Prevence šikany*. Praha Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88163-15-2.
- ČECH, T. *Výchova a volný čas*. Brno: MSD. 2007. ISBN 978-80-86633-97-8.
- ČELEDOVÁ, L. a R. ČEVELA. *Výchova ke zdraví. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978- 80- 247- 3213- 8.
- DVOŘÁKOVÁ, M. *Základní učebnice pedagogiky*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5039-2.
- ECKEROVÁ, L. a D. DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: ComputerPress, 2013. ISBN 978-80-251-3804-5.
- FRANC, M. a J. KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia. 2013. ISBN 978-80-200-2229-5.
- HOFBAUER, B., KAPLÁNEK, M. ed. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.
- HOLCZEROVÁ, V. a D. DVOŘÁKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.
- HOLČÍK, J. *Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5239-0.
- HURDOVÁ, E. *Hrajeme si s padákem (hry s padákem, stuhami a šátky)*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0769-6.
- CHORVÁT, I., ŠAFR, J. (eds.) *Volný čas, společnost, kultura (Česko-Slovensko)*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. ISBN 978-80-7419-270-8.
- JANIŠ, K. ml. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 9878-80-7248-530-7.
- JANIŠ, K. ml. *Vybraná témata ze sociální pedagogiky*. Opava: Slezská univerzita v Opavě Fakulta veřejných politik, 2014. ISBN 978-80-7510-101-3.
- JANIŠ, K. ml. *Pedagogika volného času*. In E-learning kurz pro studenty studijního programu Speciální pedagogika Fakulty veřejných politik v Opavě. Opava: Slezská univerzita v Opavě. 2017.
- KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.

- KAPLÁNEK, M. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0565-4.
- KAPLÁNEK, M. a kol. *Volný čas jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.
- KALÁBOVÁ, N. *Do školy i mimo ni*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-1571-4.
- KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
- MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. a kol. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2715-8.
- Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027* (webové stránky MŠMT)
- PELÁNEK, R. *Zážitkové výukové programy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-656-8.
- PETILLON, H. *1000 her pro školy, kroužky a volný čas : od Atomů po Život na ostrově*. Brno: Edika, 2013. ISBN 978-80-255-0095-4.
- POSPÍŠIL, J. *Hodnoty a volný čas : nové výzvy pro sociální pedagogiku a pedagogiku volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023. ISBN 978-80-244-6236-3.
- PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 1. vydání. s. 862–866. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.
- PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-2033-4.
- ROUSSEAU, J. J. *Emil, čili o vychování*. Olomouc: R. Promberger, 1926. s. 52.
- SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1007-X.
- SULLERTOV, E. *Krize rodiny*. Praha, Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.
- SVOBODA HOFERKOVÁ S. a V. BĚLÍK. *Rodina v prevenci rizikového chování žáků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2019. ISBN 978-80-7435-768-8.
- SVOBODOVÁ Z. (eds.) *Svobodný čas: pedagogika volného času jako výchova ke svobodě*. Praha: Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5474-4.
- SÝKORA, J. *Zážitkové kurzy jako nástroj pedagoga volného času*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-380-8.
- TŮMA, J. *Pedagogika volného času*. Praha: VŠTVS Palestra, ISBN 978-80-87723-43-2.
- VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0428-2.

- VECHETA, V. *Outdoor aktivity (50 her a aktivit pro tréninky, školení i zábavu)*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2650-9.
- VECHETA, V. *Indoor aktivity: 50 her a aktivit pro trénink, školení i zábavu*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2561-8.
- VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.
- ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. I. Hry v přírodě*. Praha: Olympia, 1986.
- ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. II. Hry v klubovně*. Praha: Olympia, 1986.
- ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. Hry na hřišti a v tělocvičně*. Praha: Olympia. 1987.
- ZAPLETAL, M. *Velká encyklopedie her. Hry ve městě a na vesnici*. Praha: Olympia. 1988.
- ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0651-4.
- ZOUHAROVÁ, K. *Škola v přírodě hrou*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3998-4.
- ŽUMÁROVÁ, M. Pedagogika volného času. In. PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 1. vydání. s. 738–742. ISBN 978-80-7367-546-2.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Předložený text předložené studijní opory se zaměřil na několik základních (vybraných) témat, která souvisí s problematikou volného času.

1 VOLNÝ ČAS

V rámci vymezení pojmu volný čas, existují v podstatě dva trendy: **negativní vymezení**, (volný čas představuje zůstatek veškerého času po odečtení pracovní doby) a **kvalitativní vymezení** (volný čas představuje čas, s kterým si můžeme libovolně nakládat podle své vlastního uvážení. S vymezením pojmu volný čas souvisí i s pojmy: polovolný a vázaný volný čas.

Na volný čas je možné nahlížet z několika hledisek. Jedná se o: ekonomické hledisko, zdravotně-hygienické hledisko, sociální hledisko, politické hledisko, pedagogicko-psychologické hledisko, preventivní hledisko.

Ve vztahu k délce pracovní doby se také utvářely představy o délce volného času v průběhu předchozích staletí. Zajímavý je pohled např. tzv. utopistů, na volný čas, ale nelze přehlížet názory na volný čas v antické době, stejně tak jako v období středověku a novověku..

Problematikou tzv. oddechových aktivit se zabývá obor rekreologie.

2 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

V širších souvislostech můžeme subsložku výchovy trávení volného času zařadit, vedle výchovy mravní, výchovy rozumové, výchovy tělesné, výchovy estetické a umělecké, spadá subsložka výchova trávení volného času do složky výchovy pracovní a technické. Tím má pedagogika volného času hodně blízko k teorii výchovy a obecné pedagogice.

Volný čas se taktéž realizuje v rozličných prostředích, které mají vliv na kvalitu naplnění volného času.

Pedagogika volného času se člení do několika částí, a to na:

- vědu o volném čase,
- pedagogiku volného času,
- didaktiku volného času,
- management volného času,
- metodologii a výzkum pedagogiky volného času.

3 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ

Volný čas nejčastěji vymezujeme jako čas, se kterým jedinec může nakládat podle svého vlastního uvážení, a to na základě svých zájmů. V období dětství a dospívání je možné volný čas realizovat v prostoru školy, např. ve školních družinách nebo školních klubech, mimo školu pak např. v domovech mládeže, ve střediscích pro volný čas (domy dětí a mládeže, stanice pro zájmovou činnost), ale také v dětských mládežnických organizacích a v zájmových útvarech při kulturních a vzdělávacích institucích (např. kroužky, soubory, kluby apod.).

Z hlediska obsahu rozeznáváme u výchovy mimo vyučování následující oblasti činnosti: odpočinkovou (relaxační) činnost, rekreační činnost, zájmová činnost, sebeobslužné činnosti (péče o sebe sama), veřejně prospěšná činnost a příprava na vyučování.

4 ZAŘÍZENÍ PRO TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

V praxi existuje celá řada dílčích zařízení i organizačních struktur, které se podílejí na naplňování volného času. Jedná se o střediska volného času, domy dětí a mládeže a stanice zájmové činnosti. K volnočasovým zařízením patří také např. kroužek, soubor, klub, kurz, příležitostná zájmová činnost, spontánní aktivity.

V neposlední řadě je možnost trávit volný čas v tzv. nízkoprahových zařízeních (klubech) pro děti a mládež.

5 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE VOLNÝM ČASEM

Na naplňování volného času neparticipují jenom odpovídající instituce, ale četné dětské a mládežnické organizace. Jejich rozkvět nastal na počátku minulého století, kdy u nás vznikla celá řada dětských a mládežnických organizací, které našly své kořeny už 19. století a dále se rozvíjela jejich činnost (např. Junák, YMCA, Sokol, Orel, Pionýr, trampské hnutí aj).

Existuje celá řada dalších organizací a hnutí, která se zaměřují na směřování dětí a mládeže ve volném čase na oblast zabývající se ekologií. Jednou z oblíbených aktivit pro naplnění volného času představují tábory.

6 VYBRANÉ TÉMATA ZE ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY

Zážitková pedagogika vychází ze základního pojmu, kterým je zážitek, který můžeme charakterizovat jako událost (situaci), kterou si člověk prožil a dlouho si ji pamatuje.

Zážitky mohou mít pozitivní (optimistický) obsah, stejně tak i negativní (smutný). K dalším východiskům zážitkové pedagogiky patří tzv. FLOW a Kolbův cyklus učení. Dalším pojmem, který je úzce spjat se zážitkovou pedagogikou je Outdoor (tzn. aktivity mimo zavřený prostor).

Českým originálním zdrojem zážitkové pedagogiky je Prázdninová škola Lipnice.

7 METODIKA HERNÍCH ČINNOSTÍ

Hra představuje jednu z dominantních aktivit ve volném čase, zejména pak u kategorie dětí. Hry můžeme dělit podle rozličných kritérií, jako dělení her, např. podle možného počtu zúčastněných, prostředí, v kterém se hra odehrává, ročního období, průběhu dne, délky trvání, obsahu apod.

Některé hry (např. deskové) se mohou realizovat po celý život a představují v každém věku ideální prostředek vzájemné komunikace mezi účastníky.

Nedílnou součástí metodiky herních činností je zpracování konkrétního metodického listu.

8 HERNÍ SYSTÉMY

Nedílnou součástí herních aktivit je určení systému, na základě kterého se bude daný turnaj, soutěž organizovat. V praxi se uplatňují především následující systémy, a to systém švýcarský, mistrovský a vylučovací. Každý z uvedených systémů má své výhody a nevýhody.

Současně s realizací daného herního systému je zapotřebí velice podrobně popsat i pravidla, aby nedocházelo k nežádoucím konfliktům.

9 ANTROPOGENNÍ ČINITEL V POLI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU

V oblasti výchovy se jedná o užívání pojmů – edukátor, edukant a edukace. Předmětem zájmu pedagogiky volného času je dítě, mládež, adolescent, ale také teenager. To jsou označení pro odpovídající věkové kategorie.

Navíc ve vztahu k mládeži se často hovoří o rozličných diskusních tématech, jako např. sledovat a případně i napravovat. Jedná se např. o diskusní oblasti: mládež a volný čas, mládež a vzdělání, mládež a sociálně negativní jevy, média a mládež, mládež a politika a veřejný život aj.

Výchova v rámci volného času představuje jeden z prostředků v systému primární prevence, který vychází z dokumentu: **Národní strategie primární prevence rizikového chování u**

děti a mládeže na období 2019-2027. Bylo by velice žádoucí se s daným dokumentem seznámit.

10 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

Osobnost pedagoga volného času předpokládá pro výkon dané funkce celou řadu předpokladů (kompetencí), které jsou na něj kladeny. Jedná se např. o kompetence odborně předmětová, výkonová způsobilost, osobnostní způsobilost, motivační způsobilost, kompetence psycho-didaktické, kompetence komunikativní, kompetence organizační a řídicí (manažerská), poradenskou a konzultativní, kompetence reflexe vlastní činnosti. Obdobně lze přistupovat i k výkonu vychovatele.

Mezi činnosti pedagoga (učitele) a činnosti vychovatele jsou dílčí rozdíly.

ODPOVĚDI

1. VOLNÝ ČAS

1/1 Podle vymezení volného času podle (Pávková, 2008) plní volný čas také několik funkcí. Která z následujících funkcí mezi ně nepatří? Jedná se o:

b) ekonomickou funkci, která spočívá v ekonomické náročnosti konkrétní aktivity

1/2 Volný čas, který „ztratíme“ cestováním vlakem, případně cestou na fotbal apod., zařazujeme do tzv.:

d) vázaného času

1/3 Jaký maximální čas v práci považoval utopista T. Campanella? Jednalo se o délku pracovní doby v rozsahu:

a) 4 hodiny

1/4 Obor rekreologie se zabývá:

c) problematikou oddechových (volnočasových) aktivit

2. PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

2/1 Která z oblastí složek obecného pojetí výchovy, tzn. výchovy mravní, rozumové, pracovní, tělesné, estetické a umělecké, spadá výchova trávení volného času?

Jedná se o subsložku složky výchovy:

a) pracovní

2/2 Autorka Žumárová (2009) člení pedagogiku volného času na několik oblastí, a to

- vědu o volném čase,
- pedagogiku volného času,
- management volného času.
- metodologie a výzkum pedagogiky volného času.

Jedna z oblastí ale chybí. O kterou se jedná?

c) didaktiku volného času.

2/3 Pedagogika volného času spadá po obsahové stránce do systému edukačních věd (Novotná, 2017, s. 101–102), zejména pak do skupiny mezi tzv.:

a) aplikované pedagogické vědy

2/4 Oblast volného času, která se zabývá příslušnými vyhláškami, předpisy, zákony, které se vztahují k oblasti volného času, dále pak financováním (veřejným, soukromým, případně vlastním) rozličných aktivit, zpracováváním projektů apod., se označuje jako:

d) management volného času

3. VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ

3/1 Školské zařízení pro výchovu mimo vyučování, které je určeno zejména žákům 2. stupně ZŠ, se nazývá:

a) školní klub

3/2 Školské zařízení pro výchovu mimo vyučování, určené především pro žáky 1. stupně ZŠ, se nazývá:

b) školní družina

3/3 Která z následujících činností **nepatří** do hlavních oblastí činnosti ve školní družině? Jedná se o činnost:

c) čekání na odjezd dopravního spoje

3/4 Autoři: Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2008, s. 37) vymezují pojem výchova mimo vyučování, jako činnost, která:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- uskutečňuje se převážně ve volném čase a ... (vyberte z nabízené škály):

V daném vymezení ještě skutečnost, že:

b) je institucionálně zajištěna,

3/5 Existuje řada pohledů na obsah výchovy mimo vyučování. V první řadě se jedná o:

- rekreační činnost
- zájmová činnost
- sebeobslužné činnosti (péče o sebe sama)
- veřejně prospěšná činnost
- příprava na vyučování

Která z uvedených položek činnosti obsahu chybí? Jedná se o:

c) odpočinkovou (relaxační) činnost

3/6 Jedna oblast obsahu výchovy mimo vyučování je charakterizována jako, že se jedná o „obsah, který zaměřuje na aktivity, které jsou směřovány na další osoby, a to na příklad v rámci pomoci starším osobám, lehké brigádnické činnosti (např. odklizení odpadků z řek, parku, lesa atd.), aktivní účast na kulturních akcích (např. vystoupení v domech pro seniory atd.).

Jedná se o oblast:

d) veřejně prospěšná činnost

3/7 Která z funkcí absentuje v následujícím přehledu (funkce výchovně-vzdělávací, sociální, preventivní)? Jedná se o funkci:

a) zdravotní

4. ZAŘÍZENÍ PRO TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

4/1 Které zařízení (instituce) poskytují možnosti pro využívání volného času v umělecko-kulturním spektru zájmu?

b) Základní umělecké školy

4/2 Aktivita, které jsou pedagogickým pracovníkem ovlivňovány nepřímo, přičemž pedagogický pracovník působí především jako dozor při výletech, vycházkách a exkurzích, při školách v přírodě, adaptačních kurzech apod., označujeme jako aktivity:

b) spontánní

4/3 Zařízení, která jsou primárně určena pro děti a mládež, která se nemůže nebo nechce, zúčastňovat dalšího organizovaného trávení volného času, se označuje jako:

c) nízkoprahová zařízení

5. ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE VOLNÝM ČASEM

5/1 K zakladatelům organizace Sokol u nás patří|:

e) Fügner

5/2 Křesťanské hnutí mladých mužů, někdy se používá označení Křesťanské sdružení mladých mužů, se ve zkratce označuje jako:

a) YMCA

5/3 Znamé hnutí Brontosaurus začalo rozvíjet své aktivity v roce:

c) 1974

5/4 V kterém vzniklo Hnutí Duha? Jednalo se o rok:

b) 1989

5/5 S kterým hnutím (organizací) je spojováno jméno Jana Boska (Bosca)? Jedná se o:

a) SHM

6. VYBRANÉ TÉMATA ZE ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY

6/1 V kterém roce vznikla Prázdninová škola Lipnice? Jednalo se o rok:

c) 1977

6/2 Prázdninová škola Lipnice je členem mezinárodní organizace Outward Bound, která vznikla v roce 1941 a jejím duchovním otcem je reformní pedagog Kurt Hahn.

a) Hahn

6/3 Duševní stav, při kterém je konkrétní osoba tak hluboce ponořena do dané činnosti, že v oblasti zážitkové pedagogiky označuje cizím slovem a to:

d) FLOW

6/4 V kterém koutě České republiky se uskutečnil první skautský letní tábor? Jednalo se o místo, které se nachází v:

c) jedná se o místo nedaleko Lipnice nad Sázavou

6/5 Která součást tzv. Kolbova cyklu učení chybí (konkrétní zkušenost, rozbor, vyhodnocení, plán změn a nová kvalita)?

Jedná se o:

d) ohlédnutí

7. METODIKA HERNÍCH ČINNOSTÍ

7/1 Jak bylo uvedeno ve vymezení hry (Pedagogický slovník), má hra celou řadu aspektů. Který aspekt je uvedený ve zmiňovaném vymezení a je také uvedena celá řada aspektů. Jako například aspekt poznávací, procvičovací, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický. Který aspekt chybí?

c) emocionální

7/2 Pod pojmem „ledolamky“ chápeme hry, které mají za úkol:

b) prolomit určitý ostych mezi účastníky v počátcích akce

8. HERNÍ SYSTÉMY

8/1 V rámci herních systémů rozeznáváme tři základní herní systémy. Uveďte, který do daného přehledu základních herních systémů nepatří. Jedná se o herní systém:

b) postupový

8/2 Kolik se bude hrát celkové zápasů, a to za předpokladu, že se turnaje, který je hrán mistrovským systémem, zúčastní 10 hráčů (družstev)? Bude se jednat o celkový počet kol, a to:

b) 45

8/3 Který z uvedených herních systémů lze považovat za nejvíce komplikovaný?

c) švýcarský

8/4 Kolik se bude hrát celkově zápasů, a to za předpokladu, že se turnaje, který je hrán mistrovským systémem, zúčastní 12 hráčů (družstev)? Bude se jednat o celkový počet kol, a to:

d) 66

9. ANTROPOGENNÍ ČINITEL V POLI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU

9/1 Teenager je označení, které je spojováno jednoznačně (tzn. v celém časovém rozpětí) s věkovou kategorií:

c) 11 – 19 let

9/2 Definice vychází z Úmluvy o právech dítěte, která byla schválena Valným shromážděním OSN v roce:

c) 1989

10. OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

10/1 Často hovoříme o autoritě, kterou můžeme rozeznávat v několika rovinách. V případě, že dotyčná osoba využívá k získání své autority postavení, např. v rámci společenské organizace, označuje se taková autorita jako:

a) formální

10/2 Výkon funkce pedagoga volného času předpokládá u jedince celou řadu kompetencí. Rozhodněte, která z uvedených kompetencí do dané škály nepatří? Jedná se o kompetenci:

a) vzdělanostní

10/3 Který z uvedených požadavků na osobnost (převzato Novotná, 2017) nepatří do daného výčtu? Jedná se o požadavek na:

b) splnění věkového předpokladu

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

Klíčová slova

Průvodce studiem

Rychlý náhled

Kontrolní otázka

Korespondenční úkol

Pro zájemce

Cíle kapitoly

Průvodce textem

Shrnutí

Definice

Další zdroje

Odpovědi

Název: PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU (vybraná témata)
Autor: doc. PhDr., PaedDr. Janiš Kamil st. CSc.
Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě
Určeno: studentům SU FVP Opava
Počet stran: PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU (vybraná témata)

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.